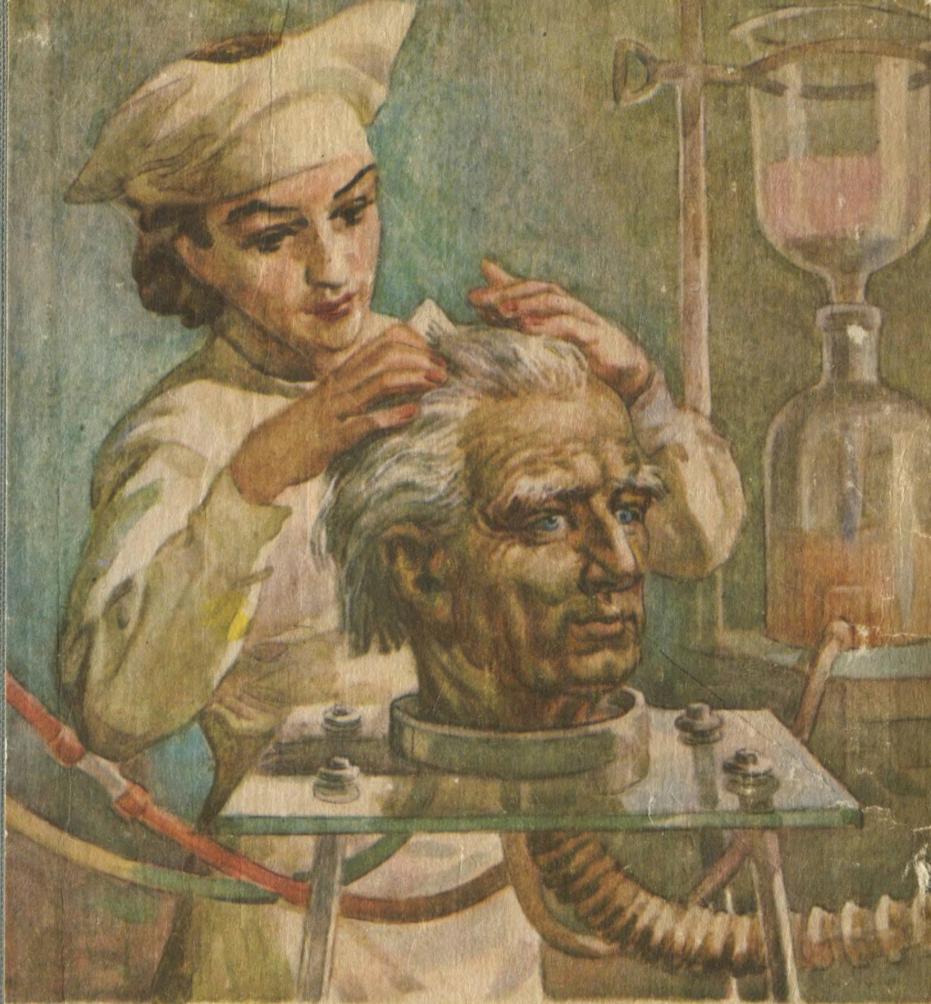

ОЛЕКСАНДР БЕЛЯЄВ

ГОЛОВА ПРОФЕСОРА ДОУЕЛЯ

ОЛЕКСАНДР БЕЛЯЄВ
**ГОЛОВА
ПРОФЕСОРА
ДОУЕЛЯ**

олександр беляєв

ГОЛОВА
ПРОФЕСОРА
ДОУЕЛЯ

Науково-фантастична повість

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ УРСР
Київ 1957

ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Редактор *A. I. Покидько*
Художній редактор *A. F. Мороз*
Технічний редактор *M. M. Ессагурова*
Коректори *T. O. Крижна, B. L. Ніколенко*

Беляев Александр Романович
ГОЛОВА ПРОФЕССОРА ДОУЭЛЯ
(На украинском языке)

Здано на виробництво 13. V. 1957 р. Підписано
до друку 6. VII. 1957 р. Формат 84×108 1/32. Фіз.
друк. арк. 5,375. Умовн. друк. арк. 8,82. Обл.-вид.
арк. 7,65. Тираж 100 000. Зам. № 416.

Ціна 3 крб. 30 коп.
Дитвидав УРСР, Київ, Кірова, 1.

Друко-хромолітографія «Атлас» Головвидаву
Міністерства культури УРСР, Львів, Зелена, 20.

*Присвячує дружині моїй
Маргариті Костянтинівні Беляевій*

Переклад з російської
В. КОЗАЧЕНКА
Малюнки
О. ДОВГАЛЯ

ПЕРША ЗУСТРІЧ

— Прошу, сідайте.

Марі Лоран опустилася в глибоке шкіряне крісло.

Поки професор Керн розпечатував конверт і читав листа, вона нашвидку оглянула кабінет.

Яка похмуря кімната! Але працювати тут зручно: ніщо не відвертає уваги. Лампа з низьким абажуром освітлює тільки письмовий стіл, завалений книгами, рукописами, коректурами. Око ледь вирізняє масивні меблі чорного дуба. Темні шпалери, темні драпірі. В напівтемряві блищить лише золото тиснених оправ у важких шафах. Довгий маятник старовинного годинника рухається розмірено і плавно.

Перевівши погляд на Керна, Лоран мимоволі всміхнулася: сам професор цілком пасував до стилю кабінету. Ніби витесана з дуба, важка, сурова постать Керна здавалася частиною умеблювання. Великі окуляри в черепаховій оправі скідалися на два циферблати годинника.

Як маятники, рухалися його очі сіропопелястого кольору, переходячи з рядка на рядок листа. Прямокутний ніс, рівний розріз очей, рота і квадратне підборіддя, що видається наперед, надавали обличчю вигляду стилізованої декоративної маски, яку виліпив скульптор-кубіст.

«Камін прикрашати такою маскою», подумала Лоран.

— Колега Сабатьє казав уже про вас. Так, мені потрібна помічниця. Ви медичка? Чудово. Сорок франків на день. Розрахунок щотижня. Сніданок, обід. Але я ставлю одну умову...

Постукавши сухим пальцем об стіл, професор Керн поставив несподіване запитання:

— Ви умієте мовчати? Всі жінки балакучі. Ви жінка — це погано. Ви вродлива — це ще гірше.

— Але яке відношення...

— Найближче. Вродлива жінка — жінка подвійно. Значить їй властиві і подвоєні жіночі вади. У вас може бути чоловік, друг, наречений. І тоді всі таємниці до біса.

— Але...

— Ніяких «але»! Ви повинні бути німою, як риба. Ви повинні мовчати про все, що побачите і почуєте тут. Пристаєте на такі умови? Змушений попередити: невиконання матиме надзвичайно неприємні для вас наслідки. Дуже неприємні...

Лоран зніяковіла і зацікавилась...

— Я згодна, коли у всьому цьому немає...

— Злочину, хочете ви сказати? Можете бути абсолютно спокійною. І вам не загрожує ніяка відповідальність... Як у вас з нервами?

— Я здорова...

Професор Керн кивнув головою.

— Алкоголиків, неврастеніків, епілептиків, божевільних в роду не було?

— Ні.

Керн ще раз кивнув головою.

Його сухий, гострий палець впився в кнопку електричного дзвінка. Двері нечутно відчинились.

В напівтемряві кімнати, мов на фотографічній пластинці, яку проявляють, Лоран побачила лише білки очей, потім поступово проявилися бліки лискучого обличчя негра. Чорне волосся і костюм вливалися з темними драпір дверей.

— Джон! Покажіть мадемуазель Лоран лабораторію.

Негр кивнув головою, запрошуючи йти за ним, і відчинив другі двері.

Лоран зайшла до зовсім темної кімнати.

Клацнув вимикач, і яскраве світло чотирьох матових півкуль залило кімнату. Лоран мимоволі примружила очі. Після напівтемряви похмурого кабінету близна стін засліплювало... Блищаючи стекла шаф з блискучими хіургічними інструментами. Холодним світлом горіли сталі і алюміній незнайомих Лоран апаратів. Теплими, жовтими бліками падало світло на мідні відполіровані деталі. Труби, змійовики, колби, скляні циліндри... Скло, каучук, метал...

Посеред кімнати — великий прозекторський стіл. Поруч з столом — скляний ящик; в ньому пульсувало людське серце. Від серця тягнулися трубки до балонів.

Лоран повернула голову вбік і раптом побачила таке, що примусило її здригнутися, ніби від електричного удару.

На ній дивилася людська голова — сама голова без тулуба.

Вона була прикріплена до прямокутної скляної дошки. Дошку підтримували чотири високі блискучі металеві ніжки. Від перерізаних артерій і вен, через отвори в склі, йшли, з'єднавши вже парами, трубки до балонів. Найтовіша трубка виходила з горла і з'єднувалася з великим циліндром. Циліндр та балони були обладнані кранами, манометрами і невідомими Лоран приладами.

Голова уважно і скрізь дивилася на Лоран, кліпаючи повіками. Не могло бути сумніву: голова жила,

віддіlena від тіла, самостійним і свідомим життям.

Незважаючи на приголомшливе враження, Лоран не могла не поміти, що ця голова разюче схожа на голову нещодавно померлого відомого вченого-хірурга, професора Доуеля, який вславився своїми дослідами оживлення органів, вирізаних з свіжого трупа. Лоран не раз бувала на його близьких публічних лекціях, і їй добре запам'ятався цей високий лоб, характерний профіль, хвилясте, посріблене сивиною густе русяве волосся, блакитні очі... Так, це була голова професора Доуеля. Тільки губи й ніс його зробилися тоншими, скроні та щоки запали, очі більше заглибилися в орбіти і біла шкіра набула жовтолимонного відтінку мумії. Але в очах було життя, була думка.

Лоран, як зачарована, не могла відвести погляду від цих блакитних очей.

Голова беззвучно поворушила губами.

Це вже було занадто для нервів Лоран. Вона ледве не знепритоміла. Негр підтримав її і вивів з лабораторії.

— Це жахливо, це жахливо... — повторювала Лоран, упавши в крісло.

Професор Керн мовчки барабанив пальцем об стіл.

— Скажіть, це справді голова?..

— Професора Доуеля? Так, це його голова. Голова Доуеля, моого померлого шановного колеги, яку я повернув до життя. На жаль, я міг воскресити саму лише голову. Не все дается одразу. Нещасний Доуель страждав від ісвіліковної поки що хвороби. Помираючи, він заповідав своє тіло для наукових дослідів, які ми провадили з ним разом. «Все мое життя було віддане науці.

Хай же науці послужить і моя смерть. Я волію, щоб у моєму трупові копався друг-вчений, а не могильний черв'як — ось який заповіт лишив професор Доуель. І я одержав його тіло. Мені пощастило не лише оживити його серце, але й воскресити свідомість, воскресити «душу», кажучи мовою натовпу. Що ж тут жахливого? Люди до цього часу вважали жахливою смерть. Хіба ж воскресіння з мертвих не було тисячолітньою мрією людства?

— Я віддала б перевагу смерті перед таким воскресінням.

Професор Керн зробив непевний жест рукою.

— Так, воно має свої незручності для воскреслого. Нешчасному Доуелю було б незручно показатись на люди в такому... неповному вигляді. Ось чому ми обставляємо таємницею цей дослід. Я кажу «ми», тому що таке бажання самого Доуеля. До того ж дослід ще не доведено до кінця.

— А як же професор Доуель, тобто його голова, висловив це побажання? Голова може розмовляти?

Професор Керн на мить знітився.

— Ні... голова професора Доуеля не розмовляє. Але вона чує, розуміє і може відповідати мімікою обличчя...

І щоб перевести розмову на інше, професор Керн запитав:

— Отже, ви приймаєте мою пропозицію? Чудово. Я чекаю на вас завтра о дев'ятій ранку. Але пам'ятайте: мовчати, мовчати і мовчати.

ТАЄМНИЦЯ ЗАБОРОНЕНОГО КРАНА

Життя Mari Loran давалось нелегко. Їй було сімнадцять років, коли помер її батько. На плечі Mari лягли клопоти про хвору матір. Невеликих коштів, які залишилися по смерті батька, вистачило ненадовго, доводилося вчитись і підтримувати родину... Кілька років вона працювала нічним коректором у газеті. Одержані звання лікаря, марно намагалася знайти місце. Їй запропонували їхати в гиблі місця Нової Гвінеї, де лютувала жовта пропасниця. Ні їхати туди з хворою матір'ю, ні розлучатися з нею Mari не хотіла. Пропозиція професора Керна була для неї виходом з скрутного становища.

Незважаючи на всю химерність роботи, вона погодилася майже без вагання.

Лоран не знала, що професор Керн, передтим як прийняти її, збирав про неї докладні відомості.

Вже два тижні вона працювала у Керна. Обов'язки її були нескладні. Протягом дня мусила стежити за апаратами, які підтримували життя голови. Вночі її заступав Джон.

Професор Керн пояснив їй, як поводитися з кранами біля балонів. Показавши на великий циліндр, від якого йшла товста трубка до горла голови, Керн суворо заборонив їй відкривати кран циліндра.

— Коли повернути кран, голова негайно ж умре. При нагоді я з'ясую вам усю систему, яка підтримує життя голови, і призначення цього циліндра. А поки що вам досить і того, що ви знаєте, як поводитися з апаратами.

Однак, дати потрібні пояснення Керн не спішив.

В одну ніздрю голови було глибоко вставлено маленького термометра. В певні години треба було виймати його і записувати температуру. Термометрами й манометрами були обладнані також балони. Loran стежила за температурою рідин і тиском у балонах. Добре

відрегульовані апарати не завдавали клопоту, діючи з точністю годинникового механізму. Особливої чутливості прилад, який було приставлено до скроні голови, відмічав пульсацію, механічно викреслюючи криву. Через добу стрічку міняли. Вміст балонів поповнювався без Лоран, ще до того, як вона приходила.

Марі поступово звикла до голови і навіть подружила з нею.

Коли вранці Лоран заходила до лабораторії з зарожевілими від ходи і свіжого повітря щоками, голова квіло всміхалась до неї і повіки її тремтіли на знак вітання.

Голова не могла розмовляти. Але поміж нею і Лоран швидко встановилася умовна розмова, хоча їй дуже обмежена. Коли голова опускала повіки — це означало «так», здіймала вгору — «ні». Трохи допомагали і губи, які беззвучно ворушилися.

— Як ви сьогодні почуваєте себе? — запитувала Лоран.

Голова посміхалася «тінню посмішки» і опускала повіки: «добре, дякую».

— Як провели ніч?

Та ж міміка.

Ставлячи запитання, Лоран вправно виконувала ранкові обов'язки. Перевірила апарати, температуру, пульс. Зробила записи в журналі. Потім з надзвичайною обережністю обмила водою з спиртом обличчя голови з допомогою м'якої губки, втерла гігроскопічною ватою вуха. Зняла шматочок вати, який завис на віях. Промила очі, вуха, ніс, рот, — в рот і ніс для цього вводилися особливі трубки. Привела до ладу волосся.

Руки її спритно й швидко торкалися голови. На обличчі голови відображалося задоволення.

— Сьогодні чудовий день, — говорила Лоран. — Синє-синє небо. Чисте морозне повітря. Так і хочеться дихати

на повні груди. Дивіться, як яскраво світить сонце, зовсім по-весняному.

Кутики уст професора Доуеля печально опустилися. Очі то скло глянули у вікно і зупинилися на Лоран.

Вона почевоніла від легкої досади на себе. З інсінктом чутливої жінки Лоран обминала розмови про все, що було недосяжним для голови і могло зайвий раз нагадати про убогість її фізичного існування.

Марі відчувала якусь материнську жаліслівість до голови, як до немічної, обійденої природою дитини.

— Що ж, будемо працювати! — швидко сказала Лоран, щоб виправити помилку.

Зранку, до появи професора Керна, голова читала. Лоран приносила купу свіжих медичних журналів та книжок і показувала їх голові. Голова переглядала. На потрібній статті ворушила бровами. Лоран примошувала журнал на плюпітр, і голова занурювалася в читання. Лоран звикла, стежачи за очима голови, вгадувати, який рядок голова читає, і вчасно перегортати сторінки.

Коли треба було на полях зробити помітку, голова подавала знак, і Лоран проводила пальцем по рядках, стежачи за очима голови і відмічаючи олівцем риску на полях.

Для чого голова примушувала робити позначки на полях, Лоран не розуміла, з допомогою їхньої скупої мімічної мови не сподівалася одержати пояснення і тому не розпитувала.

Але якось, проходячи через кабінет професора Керна, коли він був відсутній, Марі побачила на столі журнали з помітками, які вона робила за вказівками голови. А на аркуші паперу рукою професора Керна були переписані відмічені місця. Це примусило Лоран замислитись.

Згадавши зараз про це, Марі не втрималася від запитання. Можливо, що голові пощастить якось відповісти.

— Скажіть, нашо ми відмічаємо деякі місця в наукових статтях?

На обличчі професора Доуеля з'явився вираз невдоволення і нетерпіння. Голова виразно поглянула на Лоран, потім на кран, від якого тягнулася трубка до горла голови, і двічі звела брови. Це означало прохання. Лоран зрозуміла, що голова хоче, щоб відкрили отой заборонений кран. Уже не вперше голова зверталася до неї з таким проханням. Але Лоран пояснювала бажання голови по-своєму: голова, напевне, хоче покінчити з своїм безрадісним існуванням. І Лоран не наважувалася відкрити заборонений кран. Вона не хотіла бути причиною смерті голови, боялась відповідальності, боялась і загубити місце.

— Hi, ні, — злякано відповіла Лоран на прохання голови. — Коли я відкрию цей кран, ви помрете. Я не хочу, не можу, не смію вбивати вас.

Від нетерплячки і усвідомлення безсилия по обличчю голови пройшла судорога.

Тричі вона енергійно здіймала вгору повіки й очі...

«Hi, ні, ні. Я не помру!» — так зрозуміла Лоран. Вона вагалася.

Голова почала беззвучно ворушити губами, і Лоран здалося, що губи намагаються сказати: «Відкрийте. Відкрийте. Благаю!..»

Цікавість Лоран розгорілася до краю. Вона відчувала, що тут криється якась таємниця.

В очах голови світилася безмежна туга. Очі просили, благали, вимагали. Здавалося, вся сила людської думки, все напруження волі зосередилося в тому погляді.

Лоран наважилася.

Серце її скажено калатало, рука дріжала, коли вона обережно відкривала кран.

Одразу ж з горла голови почулося шипіння. Лоран почула кволій, глухий, розбитий голос, який деренчав і шипів, як зіпсований грамофон:

— Д-дяк-кую... вам...

Заборонений кран пропускав стиснуте в циліндрі повітря. Проходячи через горло голови, повітря приводило в рух голосові зв'язки, і голова могла говорити. М'язи горла і зв'язки не могли вже працювати нормальню: повітря з шипінням проходило через горло і тоді, коли голова не говорила. А розсічені нервові стовбури шиї порушували нормальну роботу м'язів голосових зв'язок і надавали голосові глухого, деренчливого тембру.

Обличчя голови виявляло задоволення.

Але цієї хвилини почулися кроки з кабінету і брязкіт замка (двері лабораторії завжди замикалися на ключ з кабінету). Лоран ледве встигла закрутити кран. Шипіння в горлі голови припинилось.

Зайшов професор Керн.

ГОЛОВА ЗАГОВОРИЛА

Відтоді, як Лоран відкрила таємницю забороненого крана, минуло з тиждень.

За цей час поміж Лоран та головою встановилися ще більш дружні відносини. В ті години, коли професор Керн перебував у клініці чи в університеті, Лоран відкривала кран, спрямовувала до горла голови невеликий струмінь повітря, щоб голова могла говорити пошепки, але розбирливо. Тихо говорила і Лоран. Вона побоювалася, щоб негр не підслухав їхньої розмови.

На голову професора Доуеля їхні розмови, певне, впливали добре. Очі її пожвавішли, і навіть скорботні зморшки між бровами розгладились.

Голова розмовляла багато й охоче, ніби винагороджуючи себе за час вимушеного мовчання.

Минулій ночі Лоран бачила уві сні голову професора Доуеля і, прокинувшись, подумала: «А чи бачить сни голова Доуеля?»

— Сни... — тихо прошепотіла голова.— Так, я бачу сни. І я не знаю, чого більше вони завдають мені: горя чи радощів? Я бачу себе у сні здоровим, сповненим сили і прокидаюся подвійно знедоленим. Знедоленим і фізично і морально. Адже я позбавлений всього, що доступне живим людям. І лише здатність мислити залишена мені. «Я мислю. Отже, я існую»,— з гіркою посмішкою процитувала голова слова філософа Декарта.— Існую...

— Що ж ви бачите уві сні?

— Я ще ніколи не бачив себе у моєму теперішньому вигляді. Я бачу себе таким, яким був колись... бачу рідних, друзів... Нещодавно бачив небіжчицю дружину і переживав з нею весну нашого кохання. Бетті колись звернулася до мене, як пацієнтки, ушкодивши ногу при виході з автомобіля. Перше наше знайомство відбулося в моєму кабінеті. Ми якось одразу зблизилися з нею. Після четвертих відвідин я запропонував їй подивитися портрет моєї нареченої, який лежав на письмовому столі. «Я одружусь з нею, коли матиму її згоду», сказав я. Вона підійшла до столу і побачила на ньому маленьке дзеркальце; поглянувши в нього, вона засміялась і сказала: «Я гадаю... вона не відмовиться». За тиждень вона була моєю дружиною. Ця сцена недавно пройшла передо мною уві сні... Бетті померла тут, у Парижі. Ви знаєте, я приїхав сюди з Америки, як хірург, під час європейської війни. Мені запропонували тут кафедру, і я залишився, щоб жити біля її могили. Дружина моя була чарівною жінкою.

Обличчя голови проясніло від спогадів, але одразу ж спохмурніло.

— Яким далеким здається той час!

Голова замислилась. Повітря тихо шипіло в горлі.

— Минулої ночі я бачив уві сні свого сина. Мені дуже хотілося б подивитися на нього ще раз. Але я не насмілююсь піддавати його такому випробуванню.... Для нього я помер.

— Він дорослий? Де він перебуває зараз?

— Так, дорослий. Він майже ваш одноліток, чи трохи старший. Закінчив університет. Зараз повинен бути в Англії, у своєї тітки по матері. Ні, краще б не бачити снів. Але мене,— вела далі голова, помовчавши,— мучать не лише сни. Наяву мене мучать фальшиві почуття. Як це не дивно, але іноді здається, що я відчуваю своє тіло. Мені раптом захочеться зітхнути на повні груди, потягнувшись, випрямити широко руки, так як це робить людина, коли засидиться. А іноді я відчуваю подагричний біль у лівій нозі. Правда ж смішно? Хоч, як лікареві, це вам повинно бути зрозумілим. Біль такий реальний, що я мимоволі опускаю погляд і, звичайно, крізь скло бачу під собою порожній простір, кам'яні плити підлоги... Іноді мені здається, що зараз почнеться приступ задухи, і тоді я майже задоволений своїм «посмертним існуванням», яке позбавляє мене принаймні від астми... Все це чисто рефлекторна діяльність клітин мозку, які були зв'язані колись з життям тіла...

— Жахливо! — не витримала Лоран.

— Так, жахливо... Дивно, за життя мені здавалося, що я жив однією роботою думки. Я, справді, якось не помічав свого тіла, занурившись в наукову роботу. І тільки загубивши тіло, я відчув, що я втратив. Тепер, як ніколи за все мое життя, я думаю про пахощі квітів, духмяного сіна десь на узлісці, про далекі прогулянки пішки, про шум морського прибою... Я не втратив відчуття нюху, дотику та інших почуттів, але я відрізаний від усієї різноманітності світу почуттів. Пахощі сіна хороші в полі, коли вони пов'язані з тисячею інших відчуттів: і з пахощами лісу, і з красою вечірньої зорі, і з гомоном лісових птахів. Штучні пахощі не змогли б мені замінити природних. Пахощі парфумів «Троянда» замість квітки? Це так мало задовольнило б мене, як голодного пахощі паштету без паштету. Втративши тіло, я втратив світ,—увесь несояжний, чудесний світ речей, яких я не помічав, речей, які можна

взяти, помацати, і в той же час відчути своє тіло, себе. О, я охоче б віддав своє химеричне існування за єдину радість відчути в своїй руці вагу простої каменюки! Коли б ви знали, яке задоволення дає мені доторк губки, коли ви ранком миєте мені обличчя. Адже дотик — це єдина для мене можливість відчути себе в світі реальних речей... Все, що я можу зробити сам, це доторкнуся кінчиком мого язика до моїх пересохлих губів.

Того вечора Лоран повернулася додому неуважною і схвильованою. Старенька мати, як звичайно, наготовила їй чаю з холодною закускою, але Марі не доторкнулася до бутербродів, нашвидку випила склянку чаю з лимоном і звелася на ноги, щоб іти до своєї кімнати. Уважний погляд матері зупинився на ній.

— Ти чимось збентежена, Марі? — запитала старенька. — Може якісь неприємності на службі?

— Ні, мамо, просто я стомилася і голова болить... Я ляжу раніш, і все мине.

Мати не затримала її, зітхнула і, залишившись на самоті, замислилась.

З того часу, як Марі влаштувалася на службу, вона дуже змінилася. Стала знервованою, замкнutoю. Мати та дочка завжди були великими друзями. Поміж ними не було таємниць. І ось тепер з'явилася таємниця. Старенька Лоран почувала, що її дочка щось приховує. На запитання матері про службу Марі відповідала дуже коротко і невиразно.

— У професора Керна є лікарня дома для особливо цікавих у медичному відношенні хворих. І я доглядаю їх.

— Які ж це хворі?

— Різні. Є дуже важкі випадки... — Марі супилася і переводила розмову на інше.

Стареньку не задовольняли такі відповіді. І вона почала навіть розпитувати сторонніх, але їй ні про що довідатися не пощастило, крім того, що було вже відомим від дочки.

«Чи не закохана вона часом у Керна і, можливо, безнадійно, без взаємності?..» думала старенька. Але тут же й заперечила сама собі: її дочка не втіла б від неї свого захоплення. Та й до того ж, хіба Марі не гарненька? А Керн неодружений. І коли б тільки Марі кохала його, то, звичайно, і Керн не втримався б. Іншої такої Марі не знайти в цілому світі. Ні, тут щось інше... І старенька довго не могла заснути, перевертаючись з боку на бік на високих перинах.

Не спала й Марі. Погасивши світло, щоб мати думала, ніби вона вже спить, Марі сиділа в ліжку з широко розплушеними очима. Вона згадувала кожне слово голови і намагалася уявити себе на її місці: тихенько торкалася язиком своїх губів, піднебіння, зубів і думала:

«Оце й усе, що може робити голова. Можна прикусити губу, кінчик язика. Можна ворушити бровами. Рухати очима. Заплющувати, розплющувати їх. Рот і очі. Жодного поруху більше. Ні, ще можна трохи рухати шкірою на лобі. І більше нічого...»

Марі заплющувала і розплющувала очі, кривила обличчя. О, коли б у цей час мати поглянула на неї! Старенька вирішила б, що її дочка збожеволіла.

Потім несподівано Марі почала хапати себе за плечі, коліна, руки, гладила груди, занурювала пальці в густе волосся і шепотіла:

— Господи! Яка я щаслива! Як багато я маю! Яка я багата! І я не знала, не відчувала цього!

Втома молодого тіла давалася взнаки. Очі Марі мимоволі заплющились. І тоді вона побачила голову Доуеля. Голова дивилася на неї уважно і скорботно. Голова зридалася з своего столика і літала в повітрі. Марі бігала по переду голови. Керн, як шуліка, кидався на голову. Звисті коридори... Тугі двері... Марі поспішала відчинити їх, але двері не піддавалися, і Керн доганяв голову, голова свистіла, шипіла вже біля вуха... Марі відчувала, що задихається. Серце калатає в грудях, його прискорені уда-

ри болісно віддаються у всьому тілі. Холодний дрож проходить вздовж спини... Вона відчиняє дуже багато дверей... О, який жах!..

— Марі! Марі! Що тобі? Та прокинься ж, Марі! Ти стогнеш...

Це вже не сон. Мати стойть біля ліжка і стривожено гладить її волосся.

— Нічого, мамо. Просто мені приснився поганий сон.

— Тобі дуже часто почали снитися погані сни, дитино моя...

Старенька виходить зітхаючи, а Марі ще деякий час лежить з розплющеними очима, тамуючи биття серця.

— Однак, нерви мої зовсім здають,— тихо шепоче вона і цього разу засинає міцним сном.

СМЕРТЬ ЧИ ВБИВСТВО?

Якось, переглядаючи перед сном медичні журнали, Лоран прочитала статтю професора Керна про нові наукові дослідження. В цій статті Керн посилився на праці інших вчених з тієї ж галузі. Всі ці вибірки були взяті з наукових журналів та книг, і вони цілком збігалися з тими, які Лоран за вказівкою голови підкresлювала в часі їхніх ранкових занять.

Другого дня, як тільки трапилася нагода поговорити з головою, Лоран запитала:

— Що робить професор Керн в лабораторії тоді, коли я відсутня?

Повагавшись, голова відповіла:

— Ми з ним продовжуємо наукову роботу.

— Значить, і всі оті позначки ви робите для нього? А вам відомо, що вашу роботу він друкує під своїм ім'ям?

— Я догадуюсь.

— Але це обурливо! Як ви можете дозволяти таке?

— Що ж я можу зробити?

— Коли не можете ви, то можу зробити я! — гнівно вигукнула Лоран.

— Тихше... Даремно... Було б смішним у моєму становищі мати претензії на авторські права. Гроші? Нашо вони мені? Слава? Що може дати мені слава?.. Та й потім... коли все це стане відомим, роботу не буде доведено до кінця. А в тому, щоб вона була доведена до кінця, зацікавлений я сам. Сказати правду, мені хочеться бачити наслідки моєї праці.

Лоран замислилась.

— Така людина, як Керн, ладна піти на все,— тихо проказала вона.— Професор Керн казав мені, коли я поступала до нього на службу, що ви померли від невиліковної хвороби і самі заповідали своє тіло для наукової роботи. Це правда?

— Мені важко говорити про це. Я можу помилитись. Це правда, але, може бути... не все правда. Ми працювали разом з ним над оживленням людських органів, взятих від свіжого трупа. Керн був моїм асистентом. Кінцевою метою моєї праці тоді я ставив оживлення відсіченої від тіла голови людини. Я закінчив усю підготовчу роботу. Ми вже оживлювали голови тварин, але вирішили не оголошувати про наші успіхи доти, доки нам не пощастиТЬ оживити і продемонструвати людську голову. Перед цим останнім дослідом, в успіху якого я був певен, я передав Кернові рукопис з усією проведеною мною науковою роботою для підготовки до друку. Одночасно ми працювали над іншою науковою проблемою, яка теж була дуже близькою до вирішення. В цей час у мене трапився важкий приступ астми — однієї з хвороб, яку я, як вчений, намагався перемогти. Поміж мною і хворобою йшла давня боротьба. Справа була тільки в часі: хто з нас першим вийде переможцем? Я знав, що перемога може бути за нею. І я дійсно заповідав своє тіло для анатомічних робіт,

хоч і не чекав, що саме моя голова буде оживленою. Так ось... під час того останнього приступу Керн був біля мене і подавав мені медичну допомогу. Він впорснув мені адреналін. Можливо... доза була дуже великою, а може й астма зробила своє діло.

— Ну, а потім?

— Асфіксія (ядуха), коротка агонія — і смерть, яка для мене була лише втратою свідомості... А потім я пережив досить дивні перехідні стадії. Свідомість дуже повільно почала повернатися до мене. Мені здається, що моя свідомість була пробуджена гострим почуттям болю в шиї. Біль поступово стихав. Тоді я не зрозумів, що це означає. Коли ми з Керном робили досліди оживлення собачих голів, відсічених від тіла, ми звернули увагу на те, що собаки відчувають надзвичайно гострий біль після пробудження. Голова собаки билася на блюді з такою силою, що іноді з кровоносних судин випадали трубки, через які подавалась поживна рідина. Тоді я запропонував анестезувати місце зрізу. Щоб воно не підсихало і не піддавалося діянню бактерій, шия собаки занурювалася в особливий розчин Рінген-Локк-Доуель. Цей розчин має і поживні, і антисептичні, і анестезуючі речовини. Ось в такий розчин і було занурено зріз моєї шиї. Без цього застережного заходу я міг би померти вдруге дуже швидко після пробудження, як умирали голови собак у наших перших дослідах. Але, повторюю, тієї хвилини я про все це не думав. Все було неясним, ніби хтось розбудив мене після сильного сп'яніння, коли вплив алкоголю ще не мінув. Але в моїй голові все ж засвітилася радісна думка, що коли свідомість, хоч і не ясна, повернулася до мене, то, виходить, я не помер. Ще не розплющаючи очей, я розмірковував про дивність останнього приступу. Звичайно приступи астми обривалися в мене раптово. Іноді інтенсивність задушливості послаблювалася поступово. Але я ще ніколи не губив свідомості після приступу. Це було щось нове. Новим було також відчуття гострого болю в шиї.

І ще одна дивна річ: мені здавалося, що я зовсім не дихав і разом з тим не відчував задушливості. Я спробував дихнути, але не міг. Більш того, я загубив відчуття своїх грудей. Я не міг розширити грудної клітки, хоч посилено, як мені здавалося, напруживав свої грудні м'язи. «Щось дивне,— думав я,— або я сплю, або марю...» З великим зусиллям мені пощастило розплющити очі. Темрява. У вухах неясний шум. Я знову заплющив очі... Ви знаєте, коли людина помирає, то органи її почуттів згасають не всі одразу. Спочатку людина втрачає почуття смаку, потім гасне її зір, потім слух. Певне, у зворотному порядку йшло і їхнє відновлення. Через деякий час я знову розплющив очі і побачив тьмяне світло. Так ніби я занурився у воду на велику глибочінь. Потім зеленкувата імла почала розходитись і я неясно побачив перед собою обличчя Керна і в той же час почув уже досить виразно його голос: «Очуняли? Дуже радий бачити вас знову живим». Зусиллям волі я примусив мою свідомість прояснитися швидше. Я поглянув униз і побачив просто під підборіддям стіл,— тоді цього столика ще не було, а був простий стіл, подібний до кухонного, нашвидкуруч приладжаний Керном для досліду. Хотів озирнутися назад, але не міг повернути голови. Поруч з цим столом, трохи вище, був інший стіл — прозекторський. На тому столі лежав чийсь обезглавлений труп. Я поглянув на нього, і труп здався мені дивно знайомим, незважаючи на те, що він не мав голови і його грудна клітка була розітнута... Тут же поруч в скляному ящику билося чиєсь людське серце... Я непорозуміло глянув на Керна. Я ще ніяк не міг зрозуміти, чому моя голова височить над столом і чому я не бачу свого тіла. Хотів простягнути руку, але не відчув її. «Що таке?..» хотів я запитати у Керна і лише беззвучно поворушив губами. А він дивився на мене і посміхався. «Не впізнаєте? — запитав він у мене, кивнувши в напрямі прозекторського стола.— Це ваше тіло. Тепер ви назавжди позбавилися астми». Він ще міг жартувати!.. І я зро-

зумів усе. Признаюся, першої хвилини я хотів кричати, зірватися з столика, вбити себе і Керна... Ні, зовсім не так. Я знову розумом, що повинен був сердитись, кричати, обурюватися, і в той же час був вражений крижаним спокоєм, який оволодів мною. Можливо, що я й обурювався, але якось дивлячись на себе і на світ збоку. У моїй психіці сталися зрушения. Я тільки спохмурнів і... мовчав. Чи міг я хвилюватися так, як хвилювався раніше, коли тепер мое серце билося в скляній посудині, а новим серцем був мотор?

Лоран з жахом дивилася на голову.

— І після цього... після цього ви продовжуєте з ним працювати. Коли б не він, ви перемогли б астму і були б тепер здоровою людиною... Він злодій і вбивця, і ви допомагаєте йому піднятися на вершину слави. Ви працюєте на нього. Він, як паразит, живиться вашою мозковою діяльністю, він зробив з вашої голови якийсь акумулятор творчої мислі і заробляє на цьому гроші й славу. А ви!.. Що дає він вам?.. Яке ваше життя?.. Ви позбавлені всього. Ви жалюгідний обрубок, в якому, на ваше горе, ще живуть бажання. Увесь світ украв у вас Керн. Пробачте, але я не розумію вас. І невже ж ви покірно, не ремствуючи працюєте на нього?

Голова посміхнулася печальною усмішкою.

— Бунт голови? Це ефектно. Що ж я міг зробити? Адже я позбавлений навіть останньої людської можливості: покінчти з собою.

— Але ж ви могли відмовитись працювати з ним!

— Коли хочете, то я пройшов і через це. Але мій бунт викликаний був не тим, що Керн використовує мої розумові здібності. Зрештою, яке значення має ім'я автора? Важливішим є те, щоб ідея вийшла в світ і зробила своє діло. Я бунтував тільки тому, що мені важко було звикнути до свого нового існування. Я віддавав перевагу смерті перед життям... Я розповім вам про один випадок, який трапився зі мною у той час. Якось я був

у лабораторії сам. Раптом у вікно влетів великий чорний жук. Звідки він міг з'явитися в центрі величезного міста? Не знаю. Може його завезло авто, повертаючись з заміської поїздки. Жук покружляв наді мною і сів на скляну дошку моєго столика, поруч зі мною. Я скосив очі і стежив за цією гидкою комахою, не маючи можливості скинути її. Лапки жука ковзали по склу, і він, шурхаючи суглобами, повільно наблизався до моєї голови. Не знаю, чи зрозумієте ви мене... я відчував завжди якусь особливу гидливість, почуття відрази до таких комах. Я ніколи не міг примусити себе доторкнутися до них пальцем. І ось я був безсилом навіть перед цим жалюгідним ворогом. А для нього моя голова була тільки зручним трампліном для зльоту. І він продовжував повільно наблизатися, шурхаючи ніжками. Після деяких зусиль йому пощастило зачепитися за волосся бороди. Він довго борсався, заплутавшись у волоссі, але вперто ліз все вище. Так він проповз по стиснутих губах, лівою половиною носа, через заплющене ліве око, поки, нарешті, досягши лоба, не впав на скло, а звідти на підлогу. Дурниця. Але вона справила на мене жахливе враження... І коли прийшов професор Керн, я категорично відмовився продовжувати з ним наукову роботу. Я знов, що він не наважиться на людях демонструвати мою голову. А без користі не буде тримати у себе голову, яка може стати доказом проти нього. І він уб'є мене. Такі були мої розрахунки. Поміж нас зав'язалась боротьба. Він вдався до жорстоких заходів. Якось пізно ввечері він зайшов до мене з електричним апаратом, приклав до моїх скронь електроди і, ще не пускаючи струму, звернувся з промовою. Він стояв, хрестивши руки на грудях, і говорив дуже лагідним, м'яким тоном, як справжній інквізитор. «Шановний колего,— почав він,— ми тут одні, віч-на-віч, за товстими кам'яними стінами. А втім, коли б вони були й тонші, це спрости не міняє, тому що ви не можете гукати. Ви цілковито у моїй владі. Я можу завдати вам найжах-

ливіших тортур, і ніхто мене не покарає. Але нашо тортури? Ми з вами обидва вчені і можемо зрозуміти один одного. Я знаю, живеться вам не легко, але не моя в тому провина. Ви мені потрібні, і я не можу звільнити вас від тяжкого життя, а самі ви не можете втекти від мене навіть у небуття. Так чи не краще нам закінчити справу миром? Ви будете продовжувати нашу наукову роботу...» Я заперечливо повів бровами, і губи мої нечутно прошепотіли: «Ні!». «Ви дуже засмучуєте мене. Чи не хочете цигарку? Я знаю, що ви не можете відчути повного задоволення, тому що у вас немає легень, через які нікотин міг би всмоктuvатися в кров, та все ж знайомі відчуття...» І він, взявши з цигарнички дві цигарки, одну закурав сам, а другу вставив мені до рота. З яким задоволенням я виплюнув ту цигарку! «Ну, добре ж, колего,— сказав він тим же ввічливим, байдужим тоном,— ви примушуєте мене вдатися до фізичних дій». І він пустив електричний струм. Ніби розпечений бурав пронизав мій мозок... «Як ви себе почуваєте? — дбайливо запитав він мене, ніби лікар пацієнта.— Голова болить? Може ви хочете вилікувати її? Для цього вам варто лише...» — «Ні!» — відповіли мої губи. «Дуже й дуже шкода. Доведеться трохи посилити струм. Ви дуже засмучуєте мене». І він пустив такий сильний струм, що, здавалось, голова моя палає. Біль був нестерпним. Я скрипів зубами. Свідомість моя тъмарилаась. Як я хотів утратити її! Але, на жаль, не втрачав. Я тільки заплющив очі і стиснув губи. Керн курив, пускаючи дим мені в обличчя і продовжував підсмажувати мою-голову на повільному вогні. Він уже не переконував мене. І коли я розплющив очі, то побачив, що він оскаженів від моєї впертості. «Чорт! Коли б ваш мозок не був мені такий потрібний, я б засмажив його сьогодні ж і нагодував би ним свого пінчера. Фу, впертий!» І він безцеремонно зірвав з моєї голови всі проводи і зник. Та мені ще рано було радіти. Швидко він повернувся і почав впускати в розчини, які живили мою голову,

дратівні речовини, які викликали у мене великі і нестерпні болі. І коли я мимоволі кривився, він запитував: «То як, колего, ви вирішуєте? Все ще ні?» Я був незламним. Він вийшов ще більш роздратований, обкидаючи мене тисячею прокльонів. Я торжествував перемогу. Кілька днів Керн не з'являвся в лабораторії, і з дня на день я чекав рятівниці — смерті. На п'ятий день він з'явився так, ніби нічого й не було, весело висвистуючи якусь пісеньку. Не дивлячись на мене, він взявся до роботи. Днів зо два, чи зо три я спостерігав за ним, не беручи ніякої участі. Але робота не могла не цікавити мене. І коли він, провадячи досліди, зробив кілька помилок, які могли загубити результати всіх наших зусиль, я не втерпів і подав йому знак. «Давно б так!» сказав він з задоволеною посмішкою і пустив повітря через мое горло. Я пояснив йому помилки і з того часу продовжую керувати роботою... Він перехитрував мене.

ЖЕРТВИ ВЕЛИКОГО МІСТА

З того часу як Лоран розкрила таємницю голови, вона зненавиділа Керна. І це почуття росло з кожним днем. Вона засинала з цим почуттям і прокидалася з ним. Вона в страшному маяченні бачила Керна уві сні. Вона була просто хвора зненавистю. Останнім часом, зустрічаючись з Керном, вона ледве стримувалась, щоб не кинути йому в обличчя: «Вбивця!»

Вона трималася з ним вимушено і холодно.

— Керн — жахливий злочинець! — вигукувала вона, залишившись наодинці з головою.— Я поскаржусь на нього... Я буду кричати про його злочин, не заспокоюся, поки не розвінчаю цієї краденої слави, не розкрию всіх його злочинів. Я себе не пошкодую.

— Тихше!.. Заспокойтесь,—умовляв Доуель.— Я вже казав вам, що в мене немає почуття помсти. Але коли

ваші моральні почуття обурюються і жадають відплати, я не буду відмовляти вас... тільки не поспішайте. Я прошу вас почекати до кінця наших дослідів. Адже й мені потрібен зараз Керн так само, як і я йому. Він без мене не може закінчити праці так само, як і я без нього. А це ж усе, що мені залишилось. Більшого мені не створити, але розпочата робота повинна бути завершеною.

В кабінеті зачулися кроки.

Лоран швидко закрутила кран і сіла з книжкою в руці, все ще обурена. Голова Доуеля опустила повіки, як людина, що задрімала.

Зайшов професор Керн.

Він підозріло поглянув на Лоран.

— Що таке? Ви чимось збентежені? Чи все гаразд?

— Ні... нічого... все гаразд... родинні неприємності...

— Дайте ваш пульс...

Лоран неохоче простягнула руку.

— Б'ється посилено... нерви розгулялися... Для нервових це, мабуть, важка робота. Але я з вас задоволений. Я подвоюю вам винагороду.

— Мені не потрібно, дякую.

— «Мені не потрібно». Кому ж не потрібні гроші?

Адже у вас родина.

Лоран нічого не відповіла.

— Ось що. Треба дешо підготувати. Голову професора Доуеля ми перенесемо в кімнату за лабораторією... Тимчасово, колего, тимчасово. Ви не спите? — звернувся він до голови.— А сюди завтра привезуть два свіженських трупи, і ми виготовимо з них пару чудових голів, які розмовлятимуть, і продемонструємо їх в науковому товаристві. Час уже обнародувати наше відкриття.

І Керн знову допитливо поглянув на Лоран.

Щоб завчасно не виявити всієї сили своєї неприязні, Лоран змусила себе вдати байдужу і поспішила поставити запитання, перше, яке спало їй на думку:

— А чий труп привезуть?

— Я не знаю, і ніхто цього не знає. Тому що зараз це ще не трупи, а живі і здорові люди. Здоровіші, ніж ми з вами. Це я можу сказати з певністю. Мені потрібні голови абсолютно здорових людей. Але завтра на них чекає смерть. А за годину, не пізніше, вони будуть тут, на прозекторському столі. Я вже потурбуюсь про це.

Лоран, яка сподівалася від професора Керна всього, подивилася на нього таким зляканим поглядом, що він на мить зніяковів, а потім голосно розреготався.

— Дуже проста справа. Я замовив пару свіжењьких трупів у морзі. Справа, бачите, полягає в тому, що місто, цей сучасний молох, вимагає щоденних людських жертв. Щодня, з послідовністю законів природи, в місті гине від вуличного руху кілька людей, не рахуючи нещасних випадків на заводах, фабриках, будівництвах. Ну ѹ ось ці приречені, байдорі, сповнені сили і здоров'я люди сьогодні спокійно заснуть, не знаючи що їх чекає завтра. Завтра вранці вони підведуться і, весело наспівуючи, будуть одягатися, щоб іти, як вони будуть думати, на роботу, а насправді — назустріч своїй неминучій смерті. В той же час в іншому кінці міста, так само безтурботно наспівуючи, буде одягатися інший ненавмисний кат — шофер або водій трамвая. Потім жертва вийде з своєї квартири, кат виїде з протилежного кінця міста від свого гаражу чи трамвайного парку. Перемагаючи потік вуличного руху, вони вперто будуть наблизатися одне до одного, не знаючи одноного, аж до фатального місця зіткнення їх шляхів. Потім на одну коротку мить хтось з них загавиться — і все. На статистичній рахівниці, яка відраховує число жертв вуличного руху, прибавиться одна кісточка. Тисячі випадковостей повинні привести їх до цього фатального місця зіткнення. І все ж таки це неминуче трапиться з точністю годинникового механізму, який на одну мить зводить в одну площину дві стрілки, що йдуть з різною швидкістю.

Ніколи ще професор Керн не був таким балакучим

з Лоран. Та й звідки в нього така несподівана щедрість? «Я подвоюю вам винагороду...»

«Він хоче задобрити, купити мене,— подумала Лоран.— Він, здається, підозрює, що я здогадуюсь, ба навіть знаю про багато що. Але йому не пощастило купити мене».

НОВІ ПОЖИЛЬЦІ ЛАБОРАТОРІЇ

Ранком на прозекторському столі лабораторії професора Керна дійсно лежали два свіжих трупи.

Дві нових голови, які призначалися для публічної демонстрації, не повинні були знати про існування голови професора Доуеля. Ось чому вона була завбачливо переміщена професором Керном до сусідньої кімнати.

Чоловічий труп належав робітникам років тридцяти, що загинув у потоці міського руху. Його могутнє тіло було розчавлене. В напіввідкритих, застекленілих очах заувмер переляк.

Професор Керн, Лоран та Джон в білих халатах працювали над трупами.

— Було ще кілька трупів,— говорив професор Керн.— Один робітник упав з риштувань. Забракував. У нього могло бути ушкодження мозку від струсу. Забракував я і кількох самовбивць, які отруїлися. Ось цей хлопець виявився годящим. Та ще ось оця... нічна красуня.

Він кивком голови вказав на труп жінки з красивим, але зав'ялим обличчям. На обличчі збереглися ще плями рум'ян і гримувального олівця. Воно було спокійним. Тільки зведені брови і напіввідтулений рот надавали йому виразу якогось дитячого подиву.

— Співачка з бару. Вбито її випадковою кулею під часварки п'яних апашів. Просто в серце — бачите? Навмисне так не влучиш.

Професор Керн працював швидко і впевнено. Голови були відділені від тіла, трупи винесені.

Ще кілька хвилин — і голови вміщено на високі столики. До горла, вен і сонних артерій введено трубки.

Професор Керн був у приємно збудженному стані. Наблизялася мить його торжества. За успіх він був певен.

На демонстрацію та доповідь професора Керна були запрошенні світила науки. Преса, керована вмілою рукою, вміщувала попередні статті, в яких підносила науковий геній професора Керна. Журнали друкували його портрети. Виступові Керна з його дивовижним дослідом оживлення мертвих людських голів надавали значення торжества національної науки.

Весело насвистуючи, професор Керн вимив руки, закурив цигарку і самовдоволено подивився на голови, які були перед ним.

— Хе-хе! На блюдо потрапила голова не лише Іоана, але й самої Саломеї. Непогана буде зустріч. Залишається тільки повернути кран і... мертві оживуть. Ну, що ж, мадемуазель? Оживлюйте. Відкрутіть всі три крани. В тому великому циліндрі міститься стиснуте повітря, а не отрута, хе-хе...

Для Лоран це вже давно не було новиною. Але вона, з майже несвідомою хитрістю, не подала навіть вигляду.

Керн спохмурнів, став раптом серйозним. Підійшовши впритул до Лоран, він, відрубуючи кожне слово, сказав:

— Але у професора Доуеля прошу повітряного крана не відкривати. У нього... пошкоджені голосові зв'язки і...

Помітивши недовірливий погляд Лоран, він роздратовано ддав:

— Як би там не було... я забороняю вам. Будьте слухняною, коли не хочете мати великих неприємностей.

І, повеселівши знову, він затягнув на мотив опери «Паяци»: — Ото ж, ми починаєм!

Лоран відвернула крані.

Першою виявила ознаки життя голова робітника. Леді помітно здригнулися повіки. Зіниці зробилися прозорими.

— Циркуляція є. Все йде чудово...

Раптом очі голови змінили свій напрям, повернулися на світло вікна. Повільно відновлювалася свідомість.

— Живе! — весело гукнув Керн. — Дайте більше повітря.

Лоран відвернула кран дужче.

Повітря засвистіло в горлі.

— Що це?.. Де я?.. — невиразно запитала голова.

— В лікарні, друже, — сказав Керн.

— В лікарні?.. — Голова повела очима, опустила погляд донизу і побачила порожній простір.

— А де ж мої ноги? Де мої руки? Де мое тіло?

— Немає його, друже. Воно розчавлене. Тільки голова і вціліла, а тулууб довелось відрізати.

— Як це відрізати? Ну, ні, я не згоджуюсь. Яка ж це операція? Нашо я здався, такий? Однією головою шматка хліба не заробиш. Мені руки потрібні. Без рук, без ніг на роботу ніхто не візьме... Вийдеш з лікарні... Тыху! Та й вийти ні на чому. Як же тепер? Пити — їсти треба. Лікарні ж наші знаю я їх. Потримаєте трохи, та й проженете: вилікували. Ні, я не даю згоди, — твердив він.

Його вимова, широке, засмагле, веснянкувате обличчя, зачіска, наївний погляд блакитних очей — все свідчило про його сільське походження.

Нужда відірвала його від рідних ланів, місто розтерзало молоде дуже тіло.

— Може, хоч допомога яка вийде?.. А де той? — раптом згадав він і очі його розширилися.

— Хто?

— Та той, що наїхав на мене... Тут трамвай, тут другий, тут автомобіль, а він просто на мене...

— Не турбуйтесь. Він своє одержить. Номер грузовика записано: чотири тисячі сімсот одинадцятий, коли вас цікавить. Як вас звати? — запитав професор Керн.

— Мене? Тома звали. Тома Буш, он воно як.

— Ось що, Тома... Нужди ви відчувати не будете і не страждатимете ні від голоду, ні від холоду, ні від спраги. Вас не викинуть на вулицю, не турбуйтесь.

— А що ж, задарма годуватимете чи на ярмарках за гроші будете показувати?

— Показувати покажемо, але не на ярмарках. Вчним покажемо. Ну, а тепер відпочиньте... — І поглянувши на голову жінки, Керн заклопотано зауважив: — Щось Саломея примушує себе довго чекати.

— Це що, теж голова без тіла? — запитала голова Тома.

— Як бачите, щоб вам не нудьгувати, ми потурбувалися запросити до компанії дівчину... Закрийте, Лоран, його повітряний кран, щоб не заважав своєю балаканиною.

Керн вийняв з ніздрі жінки термометра.

— Температура вища за трупну, але ще низька. Оживлення йде повільно...

Минав час. Голова жінки не оживала. Професор Керн почав хвилюватися. Він ходив по лабораторії, позирав на годинника, і кожен його крок по кам'яній підлозі дзвінко відлунював у великій кімнаті.

Голова Тома з подивом дивилася на нього і беззвучно ворушила губами.

Нарешті Керн підійшов до голови жінки і уважно оглянув скляні трубочки, якими закінчувалися каучукові трубки, введені в сонні артерії.

— Ось де причина. Ця трубочка входить дуже нещільно, і тому циркуляція відбувається повільно. Дайте ширшу трубку.

Керн замінив трубку, і за кілька хвилин голова ожила.

Голова Бріке,— так звали жінку,— на своє оживлення реагувала більш бурхливо. Коли вона остаточно опритомніла і заговорила, то почала хрипко кричати, благала краще вбити її, але не залишати такою потворою.

— Ах, ах, ах!.. Мое бідне тіло!.. Що ви зробили зі мною? Врятуйте мене або вбийте. Я не можу жити без тіла!.. Дайте мені хоч подивитися на нього... ні, ні, не треба. Воно без голови... який жах!.. який жах!..

Коли вона трохи заспокоїлась, то сказала:

— Ви кажете, що оживили мене. Я малоосвічена, але я знаю, що голова не може існувати без тіла. Що це, диво, чаклунство?

— Ні те, ні друге. Це — досягнення науки.

— Коли ваша наука може творити такі чудеса, то вона повинна вміти робити й інші. Приставте мені нове тіло. Віслюк Жорж продирявив мене кулею... Але ж не мало дівчат пускають собі кулю в лоба. Відріжте їхнє тіло і прикладіть до моєї голови. Тільки раніш покажіть мені. Треба вибрести гарне тіло. А так я не можу... Жінка без тіла. Це гірше, ніж мужчина без голови.

І, звернувшись до Лоран, вона попросила:

— Будь ласка, подайте мені дзеркало.

Дивлячись у дзеркало, Бріке довго і уважно вивчала себе.

— Жахливо! Можна вас попросити поправити мені волосся? Я не можу сама зробити собі зачіску...

— У вас, Лоран, збільшилось роботи,— посміхнувся Керн.— Відповідно буде збільшено і вашу винагороду. Мені час.

Він поглянув на годинника і, підійшовши близько до Лоран, прошепотів:

— В їх присутності,— він вказав очима на голови,— жодного слова про голову професора Доуеля!..

Коли Керн вийшов з лабораторії, Лоран пішла від-відати голову професора Доуеля.

Очі Доуеля дивилися на неї з сумом. Печальна по-смішка кривила губи.

— Бідний мій, бідний... — прошепотіла Лоран. — Але скоро за вас помстяться!

Голова подала знак. Лоран відкрутила повітряний кран.

— Ви краще розкажіть, як пройшов дослід, — прошипіла голова, кволо посміхаючись.

ГОЛОВИ РОЗВАЖАЮТЬСЯ

Головам Тома та Бріке ще важче було звикнути до свого нового існування, ніж голові Доуеля. Його мозок працював над тими ж науковими проблемами, які цікавили його й раніше. Тома й Бріке були люди прості і без тіла жити їм не було сенсу. Не дивно, що вони скоро засумували.

— Хіба це життя? — скаржився Тома. — Стовбичиш, як пень. Всі стіни до дірок проглядів...

Пригнічений настрій «бранців науки», як жартома називав їх Керн, дуже турбував його. Голови могли захиріти від нудьги скоріш, аніж настане день їхньої демонстрації.

І професор Керн всіляко намагався розважати їх.

Він дістав кіноапарат, і Лоран з Джоном вечорами влаштовували кіносеанси.

Голові Тома особливо подобались комічні картини з участю Чарлі Чапліна і Монті Бенкса. Дивлячись на їхні витівки, Тома на якийсь час забував про своє убоге життєвіння. З його горла вихоплювалося навіть щось схоже на сміх, а на очі наверталися слізози.

Але ось відскакав Бенкс, і на білій стіні кімнати з'явилось зображення ферми. Маленьке дівча годує курчат.

Чубата квочка заклопотано пригощає своїх пташенят. На тлі корівника молода дужа жінка доить корову, вілганиючи ліктем теля, яке тичеться мордою до вим'я. Пробіг кудлатий собака, весело вимахуючи хвостом, і слідом за ним показався фермер, ведучи за повідок коня.

Тома захрипів незвичайно високим, фальшивим голосом і раптом вигукнув:

— Не треба! Не треба!

Джон, який порався біля апарату, не відразу зрозумів у чому справа.

— Припиніть демонстрацію! — вигукнула Лоран і швидко ввімкнула світло. Зблідле зображення ще миготіло якийсь час і, нарешті, зникло. Джон зупинив проекційний апарат.

Лоран глянула на Тома. На очах у нього були сльози, але це вже не були сльози, викликані сміхом. Все його повне обличчя скривилося, як у скривдженого дитинчати, рот перекосився.

— Як у нас... на селі... — схлипуючи, проказав він. — Корова... курочка. Пропало, все тепер пропало...

Біля апарату вже поралася Лоран. Швидко світло згасло і на білій стіні замиготіли тіні. Гарольд Ллойд втікав від полісменів, які його переслідували. Але настрій Тома був уже зіпсований. Тепер вигляд людей, які рухалися, почав навівати на нього ще більший сум.

— Іч, ганяють, як скажені, — бурчала голова Тома. — Посадити б його отак, не поскакав би.

Лоран ще раз спробувала змінити програму.

Картина великосвітського балу зовсім розхвилювала Бріке. Красиві жінки і їхні розкішні туалети дратували її.

— Не треба... я не хочу дивитися, як живуть інші, — казала вона.

Кінематограф прибрали.

Радіоприймач розважав їх трохи довше.

Іх обох хвилювала музика, особливо танцювальна.

— Боже, як я танцювала цей танок! — вигукнула якось Бріке, заливаючись слізми.

Довелося вдатися до інших розваг.

Бріке капризуvalа, щохвилини вимагала дзеркала, вигадувала нові зачіски, просила підводити їй очі олівцем, білити й рум'янити обличчя. Її дратувала незgrabність Лоран, яка ніяк не могла зрозуміти таємниць косметики.

— Невже ж ви не бачите,— роздратовано говорила голова Бріке,— що праве око підведене темніше від лівого. Підійміть дзеркало вище.

Вона просила, щоб їй принесли модні журнали і тканини, і вимагала драпувати столика, на якому була закріплена її голова.

Вона доходила до диванцтва, оголосивши раптом з запізнілою сором'язливістю, що не може спати в одній кімнаті з чоловіком.

— Відгородіть мене на ніч ширмою, або принаймні, хоч книгою.

І Лоран робила «ширму» з великої розгорнутої книги, встановивши її на скляній дошці біля голови Бріке.

Не менш клопоту завдавав і Тома.

Якось він почав вимагати вина. І професор Керн змушений був дати йому насолоду сп'яніння, ввівши в

живильні розчини невеликі дози п'янких речовин.

Іноді Тома та Бріке співали дуетом. Ослаблені голосові зв'язки не підкорялися їм. То був жахливий дует.

— Мій бідний голос... Коли б ви могли чути, як я співала раніш! — казала Бріке, трагічно ламаючи брови.

Вечорами на них находили роздуми. Незвичайність існування примушувала навіть ці прості натури замислюватися над питаннями життя і смерті.

Бріке вірила в безсмертя. Тома був матеріалістом.

— Звичайно ж ми безсмертні,— казала голова Бріке.— Коли б душа вмирала з тілом, вона не повернулася б у голову.

— А де у вас душа сиділа: в голові чи в тілі? — уїдливо запитав Тома.

— Звичайно, в тілі була... скрізь була... — не зовсім упевнено відповідала голова Бріке, відчуваючи в запитанні якусь каверзу.

— То що ж, душа вашого тіла тепер безголовоюходить на тому світі?

— Самі ви безголовий,— образилася Бріке.

— Я з головою. Тільки одна вона в мене і є,— не змовкав Тома.— А ось душа вашої голови, чи не залишилась вона на тому світі? Чи не повернулася через оцю гумову кишку назад на землю? Ні,— казав він уже серйозно,— ми, як машина. Пустили пару — знову запрацювала. А коли розбилася надрізки — ніяка пара не допоможе...

І кожне занурювалося в свої думки...

НЕБО І ЗЕМЛЯ

Докази Тома не переконували Бріке. Не дивлячись на своє безладне життя, вона лишалася справжньою католичкою. Ведучи досить бурхливе життя, вона не мала

часу не лише думати про потойбічне існування, але навіть і до церкви ходити. Однак прищеплена в дитинстві релігійність міцно трималася в ній. І тепер, здавалося, настав найбільш зручний час для того, щоб це насіння релігійності проросло. Теперішнє життя її було жахливим, але смерть — можливість другої смерті — лякала її ще більше. Ночами її мучили привиди загробного життя.

Їй ввижалися язики пекельного полум'я. Вона бачила, як її грішне тіло вже підсмажувалося на величезній жаровні.

Бріке з жахом прокидалася, клащаючи зубами і задихаючись. Так, вона справді відчувала задуху. Її збуджений мозок вимагав посиленого притоку кисню, але вона була позбавлена серця — того живого двигуна, який так ідеально регулює постачання потрібної кількості крові всім органам тіла. Вона пробувала кричати, щоб розбудити Джона, який чергував у їхній кімнаті. Але Джонові набридли повсякчасні виклики, і він, щоб спокійно поспати хоч кілька годин, незважаючи на вимоги професора Керна, виключав іноді в голів повітряні крані. Бріке розтуляла рота, як риба, викинута з води, і намагалася кричати, але той крик був не голоснішим за передсмертне зівання риби... А по кімнаті все бродили чорні тіні химер, пекельне полум'я освітлювало їх обличчя. Вони наближалися до неї, простягали страшні лапи з пазурами. Бріке заплющувала очі, але це не допомагало: вона однаково бачила їх. І дивно: їй здавалося, що серце її завмирає і холоне від жаху.

— Господи, господи, невже ж ти не помилуєш рабу твою, ти всемогутній,— беззвучно ворушилися її губи,— твоя доброта безмірна. Я багато грішила, але хіба я винна? Адже ти знаєш, як це все сталося. Я не пам'ятаю своєї матері, мене нікому було навчити добра... Я голодувала. Скільки разів я прохала тебе допомогти мені. Не сердсься, господи, я не докоряю тобі — боязко продовжувала вона свою німу молитву,— я хочу сказати, що я не

така вже й винна. І, змилосердившись, ти, можливо, пошлеш мене в чистилище... Тільки не до пекла! Я помру від жаху... Яка я дурна, адже там не вмирають! — і вона знову починала свої наївні молитви.

Погано спав і Тома. Але його не переслідували привиди пекла. Його гризли нудьга за земним. Всього кілька місяців тому він пішов з рідного села, залишивши там усе, що було дорогим його серцю, захопивши з собою на дорогу лише невеличку торбу з коржами і свої мрії — заробити в місті грошей для того, щоб купити клапоть землі. І тоді він одружиться з рожевощокою дужою Марі... О, тоді батько її не буде заперечувати проти їхнього одруження.

І ось все загинуло... На білій стіні своєї несподіваної тюрми він побачив ферму і побачив веселу, дужу жінку, так схожу на Марі, що доїла корову. Але замість нього, Тома, інший мужчина провів через подвір'я повз заклопотану квочку з курчатами коня, який відмахувався хвостом від мух. А він, Тома, вбитий, знищений, і голова його настромлена на палю, як вороняче опудало. Де його дужі руки, могутне тіло? З відчаю Тома заскрипів зубами. Потім він тихо заплакав, і сльози капали на скляну підставку.

— Що це? — прибираючи вранці, здивовано запитала Лоран. — Звідки тут вода?

Хоч повітряний кран уже й був завбачливо відкритий Джоном, Тома не відповідав. Похмуро і непривітно подивився він на Лоран, а коли вона відійшла до голови Бріке, він тихо прохрипів їй услід:

— Вбивця! — Він уже забув про шофера, який розчавив його, і переніс увесь свій гнів на людей, які його оточували.

— Що ви сказали, Тома? — озирнулася Лоран, повертаючи до нього голову. Але губи Тома були вже знову міцно стиснуті, а очі дивилися на неї з неприхованим гнівом.

Здивована Лоран хотіла було розпитати Джона про причину поганого настрою, але Бріке вже заволоділа її увагою.

— Будь ласка, почухайте мені ніс з правого боку. Ця безпорадність жахлива... Прищика там немає? Але чого ж тоді так свербить? Дайте мені будь ласка дзеркало.

Лоран піднесла дзеркало до голови Бріке.

— Поверніть праворуч, я не бачу. Ще... ось так. Почервоніло. Може помазати колдкремом?

Лоран терпляче мазала кремом.

— Ось так. Тепер прошу припудрити. Дякую... Лоран, я хотіла б запитати у вас про одну річ...

— Прошу.

— Скажіть мені, коли... дуже грішна людина сповідається у священика і покається в своїх гріхах, чи може така людина мати відпущення гріхів і потрапити до раю?

— Звичайно може,— серйозно відповіла Лоран.

— Я так боюся пекельних мук...— зізналася Бріке.— Прошу вас, запросіть до мене кюре... я хочу померти християнкою...

І голова Бріке з виглядом помираючої мучениці звела очі вгору. Потім вона опустила їх і вигукнула:

— Який цікавий фасон вашого плаття! Це остання мода? Ви давно не приносите мені модних журналів.

Думки Бріке повернулися до земних справ.

— Короткий поділ... Гарні ноги дуже виграють, коли коротка спідниця. Мої ноги! Мої нещасні ноги! Ви бачили їх? О, коли я танцювала, ті ноги зводили мужчин з розуму!

До кімнати зайшов професор Керн.

— Як справи? — весело запитав він.

— Слухайте, пане професор,— звернулася до нього Бріке,— я не можу так... ви повинні приробити мені чи не будь тіло... Я вже просила вас якось і тепер прошу ще.

Я дуже вас прошу. Я певна, що коли ви тільки захочете, то зможете зробити це...

«Чорт, а чому б і ні?» подумав професор Керн. Хоч він присвоїв собі всю честь оживлення людської голови, відділеної від тіла, але в душі визнавав, що цей вдалий дослід є цілковито заслугою професора Доуеля. Але чому не піти далі Доуеля? З двох загиблих людей скласти одного живого,— це було б грандіозно! І коли б дослід удався, вся честь по праву належала б одному Кернові. А втім, деякими порадами голови Доуеля можна було б скористатися. Так, над цим рішуче слід замислитись.

— А вам дуже хочеться ще потанцювати? — посміхнувся Керн і пустив у голову Бріке струмінь цигаркового диму.

— Чи я хочу? Я буду танцювати день і ніч. Я буду махати руками, як вітряк, буду пурхати, як метелик... Дайте мені тіло, молоде, гарне, жіноче тіло!

— Але чому обов'язково жіноче? — грайливо запитав Керн. — Коли ви тільки захочете, я зможу дати вам і чоловіче тіло.

Бріке поглянула на нього з подивом і жахом.

— Чоловіче тіло? Жіноча голова на чоловічому тілі! Ні, ні, то буде жахлива потворність! Важко навіть вигадати костюм...

— Але ж ви тоді вже не будете жінкою. Ви перетворитесь на чоловіка. У вас виростуть вуса і борода, зміниться й голос. Хіба ви не хочете перетворитись на чоловіка? Багато жінок жалкує, що вони не народилися чоловіками.

— Це, мабуть, такі жінки, на яких чоловіки не звертали ніякої уваги. Такі, звичайно, виграли б від перетворення на чоловіка. Але я... я не потребую цього. — І Бріке гордо звела свої гарні брови.

— Ну, нехай буде по-вашому. Ви залишитеся жінкою. Я постараюсь підшукати вам красиве тіло.

— О, професоре, я буду безмежно вдячна вам. Можна це зробити сьогодні? Уявляю, який буде ефект, коли я знову повернувся в «Ша-нуар»...

— Це так швидко не робиться.

Бріке продовжувала базікати, але Керн уже відійшов від неї і звернувся до Тома:

— Як справи, друже?

Тома не чув розмови професора з Бріке. Заклонотаний своїми думками, він похмуро глянув на професора і нічого не відповів.

З того часу, як професор Керн пообіцяв Бріке дати нове тіло, її настрій різко змінився. Пекельні привиди вже не переслідували її. Вона більше не думала про потойбічне існування. Всі її думки були сповнені клопотами про майбутнє нове земне життя. Дивлячись в дзеркало, вона непокоїлася тим, що її обличчя схудло, а шкіра набула жовтуватого відтінку. Вона замучила Лоран, примушуючи завивати собі волосся, робити зачіску і наводити грим на обличчя.

— Професоре, невже ж я й залишуся такою худющію і жовтою? — стурбовано запитувала вона Керна.

— Ви будете ще кращою, ніж були, — заспокоював він її.

— Ні, фарбами тут не допоможеш, це самообман, — говорила вона, коли професор пішов. — Мадемуазель Лоран, ми будемо робити холодні обмивання і масаж. Біля очей і від носа до губів у мене з'явилися нові зморшки. Я гадаю, що коли зробити добрий масаж, вони зникнуть. Одна моя подруга... Ох, я й забула вас запитати, чи знайшли ви сірого шовку на плаття? Сірий колір дуже мені пасує. А модні журнали принесли? Чудово! Дуже жаль, що не можна ще приміряти. Я не знаю, яке у мене буде тіло. Добре було б, якби він дістав вище на зріст, з вузькими стегнами... Розгорніть журнал.

І вона поринула в таємниці краси жіночого вбрання.

Лоран не забувала про голову професора Доуеля. Вона, як і раніше, доглядала голову і ранками допомагала читати, але на розмови не залишалося часу, а Лоран ще багато про що хотілося порозмовляти з Доуелем. Вона все більше стомлювалася і нервувала. Голова Бріке не давала їй спокою і на хвилину. Іноді Лоран переривала читання і змушенна була бігати на вигуки Бріке тільки для того, щоб поправити локон або відповісти на те, чи була Лоран в магазині білизни.

— Але ж ви не знаєте розмірів вашого тіла,— стримуючи роздратування, говорила Лоран, нашвидку поправляючи локон на голові Бріке, і поспішала до голови Доуеля.

Думка про здійснення сміливої операції захопила Керна.

Керн посилено працював, готовучись до цієї складної операції. Він надовго замикався з головою професора Доуеля і розмовляв з нею. Без порад Доуеля Керн при всьому бажанні обійтися не міг. Доуель вказував ѹому на цілу низку труднощів, про які Керн не подумав і які могли вплинути на результати досліду, радив проробити кілька попередніх дослідів над тваринами і керував цими дослідами. І — така вже була сила інтелекту Доуеля, — він сам надзвичайно зацікавився майбутнім дослідом. Голова Доуеля ніби аж посвіжішала. Думка його працювала з надзвичайною ясністю.

Керн був задоволений і незадоволений такою великою допомогою Доуеля. Чим далі йшла робота, тим більш впевнювався Керн, що без Доуеля він з нею не впорався б. І ѹому залишалося потішати своє самолюбство тільки тим, що цей новий дослід буде зроблено ним.

— Ви гідний наслідувач покійного професора Доуеля,— якось сказала ѹому голова Доуеля з ледве помітною іронічною посмішкою.— Ох, коли б я міг взяти більш активну участь у цій роботі!

Це не було ні проханням, ні натяком. Голова Доуеля

дуже добре знала, що Керн не захоче, не наважиться дати їй нове тіло.

Керн спохмурнів, але удав, що не чув цього вигуку.

— Отже, досліди з тваринами завершились успішно,— сказав він.— Я оперував двох собак. Обезглавивши їх, пришив голову однієї до тулуба іншої. Обидва живі-здорові, шви на шиї зростаються.

— Живлення? — запитала голова.

— Поки що штучне. Через рот даю тільки дизенфікуючий розчин з йодом. Але незабаром перейду до нормального харчування.

За кілька днів Керн оголосив:

— Собаки харчуються нормально. Перев'язки знято і, я думаю, за день-два вони бігатимуть.

— Почекайте з тиждень,— порадила голова.— Молоді собаки роблять різкі рухи головою, і шви можуть розійтися. Не форсуйте.— «Встигнете пожати лаври»,— хотіла додати голова, але стрималася.— І ще: тримайте собак в різних приміщеннях. Разом вони будуть здіймати гармидер і можуть зашкодити собі.

Нарешті настав день, коли професор Керн з урочистим виглядом увів до кімнати голови Доуеля собаку з чорною головою і білим тулубом. Собака, певне, почував себе добре. Очі його були живими, він весело вимахував хвостом. Забачивши голову професора Доуеля, собака раптом наїжачив шерстю, загарчав і загавкав диким голосом. Незвичайне видовище, певне, вразило і налякало його.

— Проведіть собаку по кімнаті,— сказала голова.

Керн пройшовся вздовж кімнати, ведучи пса за собою. Від зіркого погляду Доуеля нічого не приховувалось.

— А це що? — запитав Доуель.— Собака трохи кульгає на задню ногу. І з голосом не гаразд.

Керн знітився.

— Собака кульгав і до операції,— сказав він,— нога перебита.

— На око деформації не видно, а прощупати, на жаль, я не можу. Ви не могли знайти пару здорових собак? — з сумнівом у голосі запитала голова. — Я думаю, зі мною можна бути цілком одвертим, шановний колего. Напевне, з операцією оживлення довго копалися і дуже затримали «смертну паузу» зупинки діяльності серця та дихання, а це, як вам мало бути відомим з моїх дослідів, не рідко веде до розладнання функцій нервової системи. Але заспокойтесь, такі явища можуть зникнути. Постарайтесь лише, щоб ваша Бріке не закульгала на обидві ноги.

Керн оскаженів, але намагався не подати вигляду. Він впізнав у голові колишнього професора Доуеля — прямого, вимогливого і самовпевненого.

«Обурливо! — думав Керн. — Оця шипляча, мов проволота шина, голова продовжує вчити мене і глумиться над моїми помилками, і я змушений, як школляр, вислуховувати його повчання... Поворот крана, і дух вилетить з цього гнилого гарбуза...» Проте Керн, нічим не виявляючи свого настрою, з увагою вислухав ще кілька порад.

— Дякую за ваші вказівки,— сказав Керн і, кивнувши головою, вийшов з кімнати.

За дверима він знову повеселішав.

«Ні,— втішав себе Керн,— роботу зроблено відмінно. Вгодити Доуелю не легко. Кульгава нога і дикий голос собаки — дрібниці порівняно з тим, що зроблено».

Проходячи через кімнату, в якій містилася голова Бріке, він зупинився і, вказавши на собаку, мовив:

— Мадемуазель Бріке, ваше бажання скоро здійсниться. Бачите оцю собачку? Вона так само, як і ви, була головою без тіла, і подивітесь, вона живе і бігає так, ніби нічого її не трапилося.

— Я не собачка,— ображено відповіла голова Бріке.

— Але ж це необхідна спроба. Коли ожила собачка в новому тілі, то оживете її ви.

— Не розумію, до чого тут собачка,— вперто твердила Бріке.— Мені немає ніякого діла до собачки. Ви краще скажіть, коли ви мене оживите. Замість того, щоб скоріш оживити мене, ви валандаєтесь з якимись собаками.

Керн безнадійно махнув рукою і, весело посміхаючись, сказав:

— Тепер скоро. Треба тільки знайти годячий труп... тобто тіло, і ви будете в повній формі, як кажуть.

Відвівши собаку, Керн повернувся з сантиметром в руках і уважно вимірював округлість шиї голови Бріке.

— Тридцять шість сантиметрів,— сказав він.

— Господи, невже я так схудла? — вигукнула голова Бріке. У мене було тридцять вісім. А розмір туфлів я ношу...

Але Керн, не слухаючи її, швидко пішов до себе. Не встиг він усістися за свій стіл в кабінеті, як у двері постукали.

— Заходьте.

Двері відчинились. З'явилася Лоран. Вона намагалась триматися спокійно, але обличчя її було схвильованим.

ПОРОК І ДОБРОЧЕСНІСТЬ

— В чому річ? З головами щось трапилось? — запитав Керн, підводячи голову від паперів.

— Ні... я хотіла поговорити з вами, пане професор. Керн відкинувся на спинку крісла.

— Я вас слухаю, мадемуазель Лоран.

— Скажіть, ви серйозно пропонуєте голові Бріке дати тіло чи тільки втішаєте її?

— Цілком серйозно.

— І ви сподіваєтесь на успіх цієї операції?

— Цілком. Ви ж бачили собаку?

— А Тома ви не думаєте... поставити на ноги? — здалеку почала Лоран.

— А чому б і ні? Він уже просив мене. Не всіх зразу.

— А Доуеля... — Лоран раптом заговорила швидко і схвильовано. — Звичайно, кожен має право на життя, на нормальнє людське життя, і Тома і Бріке. Але ви, розумієтесь, знаєте, що цінність голови професора Доуеля далеко вища за інші ваші голови... І коли ви хочете повернути до нормального існування Тома і Бріке, то наскільки ж важливіше повернути до того ж нормального життя голову професора Доуеля.

Керн спохмурнів. Вираз його обличчя зробився настороженим і жорстоким.

— Професор Доуель, вірніш його професорська голова, знайшов чудесного захисника у вашій особі,— сказав він, іронічно посміхаючись. — Але в такому захисникові, певне, немає й необхідності, і ви даремно гарячкуєте і хвилюєтесь. Зрозуміло, що я думав і про оживлення голови Доуеля.

— Але чому ви не починаєте досліду з нього?

— Та саме тому, що голова Доуеля дорожча за тисячу інших людських голів. Я почав з собаки, перш ніж наділити тілом голову Бріке. Голова Бріке є настільки дорожчою за голову собаки, наскільки голова Доуеля дорожча за голову Бріке.

— Життя людини і собаки непорівнювані, професоре.

— Так само, як і голови Доуеля та Бріке. Ви нічого більше не хочете сказати?

— Нічого, пане професор,— відповіла Лоран, прямуючи до дверей.

— В такому разі, мадемузель, я хочу вас про дещо запитати. Почекайте, мадемузель.

Лоран зупинилася біля дверей, запитально дивлячись на Керна.

— Прошу вас, підійдіть до столу, присядьте.

Лоран з неясною тривогою опустилася в крісло. Об-

личчя Керна не віщувало нічого доброго. Керн відкинувся на спинку крісла і довго, допитливо дивився в очі Лоран, аж поки вона не опустила їх. Потім він швидко звівся на ввесь свій високий зріст, міцно вперся кулаками в стіл, нагнув голову до Лоран і запитав тихо і проникливо:

— Скажіть, ви не пускали в дію повітряний кран голови Доуеля? Ви не розмовляли з ним?

Лоран відчула, що кінчики пальців її захололи. Думки вихорем закружляли в голові. Гнів, який викликав у ній Керн, клекотів і ладен був прорватися назовні.

«Сказати чи не сказати йому правду?» вагалася Лоран. О, якою б було насолодою кинути в обличчя цій людині слово «вбивця», але такий одвертий випад міг би зіпсувати все.

Лоран не вірила в те, що Керн дасть голові Доуеля нове тіло. Вона вже дуже багато знала, щоб повірити у таку можливість. І мріяла вона тільки про одне: розвінчати Керна, який привласнив собі наслідки праці Доуеля, перед суспільством і розкрити його злочин. Вона знала, що Керн не зупиниться ні перед чим і, оголошуючи себе одвертим його ворогом, вона піддавала своє життя небезпеці. Але не почуття самоохорони зупиняло її. Вона не хотіла загинути до того, як злочин Керна буде розкрито. І через це слід було брехати. Але брехати не дозволяла їй совість, все її виховання. Ще ніколи в житті вона не брехала і тепер відчувала страшне хвилювання.

Керн не зводив очей з її обличчя.

— Не брешіть, — сказав він глузуючи, — не обтяжуєте своєї совісті гріхом брехні. Ви розмовляли з головою, не відмовляйтесь, я знаю це. Джон підслухав усе...

Лоран, втягнувши голову, мовчала.

— Мені тільки цікаво знати, про що ви розмовляли з головою?

Лоран відчула, як кров знову припливає до її щік. Вона підняла голову і подивилася прямо в очі Керна.

— Про все.

— Так,— сказав Керн, не знімаючи рук зі стола.— Так я й думав. Про все.

Настало пауза. Лоран знову опустила очі додолу і сиділа тепер з виглядом людини, яка чекає на вирок.

Керн раптом швидко підійшов до дверей і замкнув їх ключем. Пройшовся кілька разів по м'якому килиму, заклавши руки за спину. Потім нечутно підійшов до Лоран і запитав:

— І що ж ви гадаєте робити, мила дівчинко? Віддати до суду криваву потвору Керна? Затоптати його ім'я в грязюку? Розкрити його злочин? Доуель напевне просить вас зробити це?

— Ні, ні,— забувши увесь свій страх, гаряче заговорила Лоран.— Запевняю вас, що голова професора Доуеля зовсім позбавлена почуття помсти. О, це благородна душа! Він навіть... відмовляв мене. Він не такий, як ви... не можна судити по собі! — вже з викликом закінчила вона, блиснувши очима.

Керн посміхнувся і знову закрокував уздовж кабінету.

— Так, так, чудесно. Значить у вас все ж були такі наміри, і коли б не голова Доуеля, то професор Керн уже сидів би в тюрмі. Коли добродетель не може перемогти, то, принаймні, порок повинен бути покараний. Так закінчувалися всі пристойні романи, які ви читали, чи не правда, мила дівчинко?

— І порок буде покарано! — вигукнула вона, вже майже втрачаючи владу над своїми почуттями.

— Звичайно, звичайно, там, на небесах.— Керн подивився на стелю, облицьовану великими квадратами чорного дуба...— Але тут, на землі, хай буде вам відомо, наївна істота, перемагає порок, і тільки порок! А добродетель... Добродетель стоїть з простягнутою рукою, вимолюючи у порока копійчину, або стримить он там,— Керн кивнув у бік кімнати, де була голова Доуеля,— як

вороняче опудало, розмірковуючи над плинністю всього земного.

І, підійшовши до Лоран впритул, він, стишивши голос, мовив:

— Ви знаєте, що і вас і голову Доуеля я можу в буквальному розумінні слова, перетворити на попіл і жодна душа не довідається про це.

— Я знаю, що ви ладні піти на всякий...

— Злочин? І дуже добре, що ви знаєте це.

Керн знову закрокував по кімнаті, і вже звичайним тоном вів далі, ніби розмірковуючи вголос:

— Однак, що ж ви накажете з вами робити, прекрасна меснице? Ви, на жаль, з тієї породи людей, які не зупиняються ні перед чим і заради правди готові прийняти мученицький вінець. Ви тендітна, нервова, вразлива, але вас не залякаєш. Вбити вас? Сьогодні ж, зараз же? Мені пощастить замести слід убивства, але все ж з цим доведеться поклопотатись. А час мені дорогий. Підкупити Вас? Це важче, ніж залякати... Ну, кажіть, що мені з вами робити?

— Залиште все так, як було... адже я не викривала вас до цього часу.

— І не викриєте?

Лоран затрималася з відповідлю, потім відповіла тихо, але твердо:

— Викрию.

Керн тупнув ногою.

— У-у, вперте дівчисько! Так ось що я скажу вам. Сідайте зараз же за мій стіл... Не бійтесь, я ще не збираюсь ні душити, ні труїти вас. Ну, сідайте ж.

Лоран непорозуміло глянула на нього, подумала і пересіла в крісло біля письмового стола.

— Зрештою, ви потрібні мені. Коли я зараз уб'ю вас, мені доведеться наймати заступника, чи заступницю. Я не певен, що на вашому місці не опиниться якийсь шантажист, який, довідавшись про таємницю голови

Доуеля, не почне висмоктувати з мене гроші, щоб зрештою все ж донести на мене. Вас я, принаймні, знаю. Отож, пишіть: «Рідна матусе,— чи як ви там звертаетесь до своєї матері? — стан хворих, яких я доглядаю, вимагає моєї постійної присутності в домі професора Керна...»

— Ви хочете позбавити мене волі? Затримати у себе? — обурено запитала Лоран, не починаючи писати.

— Саме так, моя доброочесна помічнице.

— Я не буду писати такого листа,— рішуче відповіла Лоран.

— Досить! — раптом вигукнув Керн так, що в годинникові загула пружина.— Зрозумійте ж, що в мене немає іншого вибору. Не будьте, зрештою, дурною.

— Я не залишусь у вас і не буду писати цього листа!

— Ага, ось як! Добре ж! Можете йти куди хочете. Ale перш ніж ви вийдете звідси, ви станете свідком того, як я відберу життя у голови Доуеля і розчиню цю голову в хімічному розчині. Ідіть і кричіть тоді на весь світ про те, що ви бачили у мене голову Доуеля. Вам ніхто не повірить. З вас будуть сміятися. Ale стережіться! Я не залишу вашого доносу без помсти. Ідіть же!

Керн схопив Лоран за руку і потяг до дверей. Вона була дуже квокою фізично, щоб чинити опір цьому брутальному натискові.

Керн відімкнув двері, швидко пройшов через кімнату Тома та Бріке і зайшов до кімнати, де була голова професора Доуеля.

Голова Доуеля непорозуміло дивилася на ці несподівані відвідини. А Керн, не звертаючи уваги на голову, швидко підійшов до апаратів і різко повернув кран від балона, який подавав кров.

Очі голови, нічого не розуміючи, спокійно повернулися в бік крана, потім голова подивилася на Керна і розгублену Лоран. Повітряний кран був закритий, і голова не могла розмовляти. Вона тільки рухала губами,

і Лоран, звикла до міміки голови, зрозуміла: то було німе запитання: «Кінець?»

Потім очі голови, спрямовані на Лоран, почали ніби пригасати, і в той же час повіки широко розкрились, яблука очей витрішились, а обличчя почало судорожно посмикуватись. Голова переживала муки задушливості.

Лоран істерично крикнула. Потім, хитаючись, підйшла до Керна, вчепилася в його руку і, майже гублячи свідомість, заговорила тремтячим, здавленим спазмою голосом:

— Відкрийте, скоріш війкрийте кран... Я згодна на все!

З ледве помітною посмішкою Керн відкрутив кран. Живильний струмінь пішов через трубку до голови Доуеля. Посмикування обличчя припинилось, очі набули нормального виразу, погляд прояснів. Згасаюче життя повернулося до голови Доуеля. Повернулася і свідомість, тому що Доуель знову подивився на Лоран з виразом непорозуміння і ніби навіть розчарування.

Лоран похитувалася від хвилювання.

— Дозвольте вам запропонувати руку,— галантно сказав Керн і дивна пара зникла.

Коли Лоран знову сіла до столу, Керн, так ніби нічого й не трапилося, сказав:

— Так на чому ж ми зупинилися? Ага... «Стан хворих вимагає моєї присутності,— або ні, напишіть: — не-відлучного перебування в домі професора Керна. Професор Керн був таким ласкавим, що надав у моє розпорядження чудесну кімнату з вікном у сад. Крім того, оскільки мій трудовий день подовшав, Керн потроїв моє жалування».

Лоран з докором подивилась на Керна.

— Це не обман,— сказав він.— Необхідність примушує мене позбавити вас волі, але я повинен чимось винагородити вас. Я дійсно збільшу ваш платню. Пишіть далі: «Умови тут дуже хороші, і хоч роботи багато, але

я почуваю себе чудово. До мене не приходить — професор нікого не приймає в себе. Не сумуй, я буду писати тобі...» Так. Ну й від себе додайте ще якихось ніжностей, які ви звичайно пишете, щоб лист не викликав ніяких підохрінь.

І, вже ніби забувши про Лоран, Керн почав думати вголос:

— Довго так, звичайно, тривати не може. Але, сподіваюсь, я надовго й не затримаю вас. Наша робота наближається до кінця, і тоді... Тобто я хочу сказати, що голова не довговічна. І коли вона закінчить своє існування... Ну, що там, ви знаєте все. Простіше сказати, коли ми закінчимо з Доуелем роботу, закінчиться й існування голови Доуеля. Від голови не залишиться навіть попелу, і тоді ви зможете повернутися до своєї високоповажної матінки. Ви більш не будете небезпечною для мене. І ще раз: майте на увазі, коли ви здумаєте базікати, у мене є свідки, які на випадок чого присягнуться, що бренні останки професора Доуеля разом з головою, ногами й іншими професорськими атрибутами після анатомічного розтину спалені мною в крематорії. Для таких випадків крематорій — дуже зручна річ.

Керн подзвонив. Зайшов Джон.

— Джон, ти відведеш мадемуазель Лоран до білої кімнати, яка виходить вікнами до саду. Мадемуазель Лоран переселяється до моого дому, бо зараз буде дуже багато роботи. Запитай у мадемуазель, що їй потрібно, щоб влаштуватися найзручніше, і добудь все необхідне. Можеш замовити від моого імені телефоном в магазинах. Рахунки я сплачу. Не забудь замовити для мадемуазель обід.

І, вклонившись, Керн вийшов.

Джон провів Лоран до відведеної їй кімнати.

Керн не збрехав: кімната, дійсно, була дуже хороша — світла, простора і затишно обставлена. Велике вікно виходило в сад. Але найпохмуріша тюрма не могла б

нагнати на Лоран більшого суму, ніж оця весела, гарна кімната. Ніби тяжко хвора, дійшла Лоран до вікна і поглянула в сад.

«Другий поверх... високо... звідси не втечеш...», подумала вона. Та коли б і могла втекти, не втекла б, тому що її втеча означала б присуд голові Доуеля.

Знеможена Лоран опустилася на канапу і занурилася у важкі роздуми. Вона не могла визначити, скільки часу була в такому стані.

— Істи подано,— почула вона, мов крізь сон, голос Джона і звела стомлені повіки.

— Дякую, я не голодна, приберіть зі столу.

Вишколений служка не заперечуючи виконав наказ і вийшов.

І вона знову поринула в свої думки. Коли у вікні протилежного будинку спалахнуло світло, вона відчула таку самотність, що вирішила негайно відвідати голови. Особливо її хотілося побачити голову Доуеля.

Несподівані відвідини Лоран надзвичайно порадували голову Бріке.

— Нарешті! — вигукнула вона.— Вже? Принесли?

— Що?

— Мое тіло,— сказала Бріке таким тоном, ніби мовилося про нове плаття.

— Ні, ще не принесли,— мимоволі посміхаючись, відповіла Лоран.— Але скоро принесуть, тепер уже вам не довго ждати.

— Ох, скоріше б!

— А мені теж пришиють інше тіло? — запитав Тома.

— Так, безумовно,— заспокоїла його Лоран.— І ви будете таким же здоровим і дужим, як і були. Ви заробите грошей, поїдете до себе на село і одружитесь з вашою Марі.

Лоран уже знала всі потаємні mrії голови.

Тома чмокнув губами.

— Скоріш би.

Лоран поспішила пройти до кімнати Доуеля.

Як тільки повітряний кран було відкрито, голова запитала Лоран:

— Що все це означає?

Лоран розповіла голові про розмову з Керном і про своє ув'язнення.

— Це обурливо! — сказала голова. — Коли б тільки я міг допомогти вам... і я, певне, зможу, якщо тільки ви допоможете мені...

В очах голови був гнів і рішучість.

— Все це дуже просто. Закрийте кран від живильних трубок і я помру. Повірте, що я навіть пожалкував, коли Керн знову відкрив кран і оживив мене. Я помру, і Керн відпустить вас додому.

— Я ніколи не повернуся додому такою ціною! — вигукнула Лоран.

— Я хотів би мати все красномовство Ціцерона, щоб переконати вас зробити це.

Лоран заперечливо похитала головою.

— Навіть Ціцерон не переконав би мене. Я ніколи не наважуся вкоротити життя людині...

— А хіба я людина? — сумно посміхнувшись, запитала голова.

— Пам'ятайте, ви самі повторили слова Декарта: «Я мислю. Отже, я існую», відповіла Лоран.

— Припустимо що це так, але тоді ось що. Я перестану інструктувати Керна. І вже ніякими тортурами він не примусить мене допомагати йому. І тоді він сам прикінчить мене.

— Ні, ні, благаю вас. — Лоран підійшла до голови. — Послухайте мене. Я думала раніш про помсту. Тепер думаю про інше. Коли Кернові пощастиТЬ приставити тіло до голови Бріке і операція пройде вдало, то є надія і вас повернути до життя... Не Керн, так інший.

— На жаль, надія ця дуже непевна, — відповів Доуель. — Навряд чи дослід вийде навіть у Керна. Він зла

і злочинна людина, честолюбна, як тисячі Геростратів. Але він талановитий хірург і, мабуть, найдібніший з усіх асистентів, які були в мене. Коли не здійснить цього він, який використовував мої поради до цього дня, то вже не зробить ніхто. Однак я маю сумнів, що і він здійснить цю невидану операцію.

— Але собаки...

— Собаки — інша річ. Обидва собаки, живі й неушкоджені, лежали на одному столі перед тим, як була здійснена операція пересадки голів. Все це сталося дуже швидко. Та й то Кернові, певно, пощастило повернути до життя лише одного собаку, інакше він би привів обох до мене похвастати. А тіло трупа можуть привезти тільки через кілька годин, коли, можливо, почнеться вже процеси гниття. Про складність самої операції ви можете самі судити, як медик. Це не те, що пришити напівідрізаний палець. Треба зв'язати, акуратно зшити всі артерії, вени і, найголовніше, нерви і спинний мозок, інакше вийде каліка; потім поновити кровообіг... Ні, це надзвичайно важке завдання, непосильне для сучасних хірургів.

— Невже ж ви самі не зробили б такої операції?

— Я обміркував усе, вже робив досліди з собаками і гадаю, що мені це вдалося б...

Двері несподівано відчинилися. На порозі стояв Керн.

— Нарада змовників? Не буду вам заважати,— і він грюкнув дверима.

МЕРТВА ДІАНА

Голові Бріке здавалося, що підібрati і пришити до голови людини нове тіло так само просто, як приміряти і пошити нове плаття. Об'єм шиї знято, залишається тільки підібрati такий же об'єм шиї у трупа.

Однак вона швидко впевнилася, що справа не така проста.

Ранком у білих халатах до неї з'явилися професор Керн, Лоран і Джон. Керн розпорядився, щоб голову Бріке обережно зняли з скляної підставки і поклали обличчям догори так, щоб можна було бачити увесь зріз шиї. Живлення голови кров'ю, насиченою киснем, не припинялося. Керн заглибився у вивчення і проміри.

— При всій одноманітності людської анатомії,— казав Керн,— кожне тіло людини має свої індивідуальні особливості. Іноді важко буває розрізнати, чи співпадає, наприклад, зовнішня чи внутрішня сонна артерія. Не однаковою буває і товщина артерій, ширина дихального горла навіть у людей з однаковим об'ємом шиї. Немало доведеться поморочитись і з нервами.

— Але як же ви будете робити операцію? — запитала Лоран.— Приставивши зріз шиї до зрізу тулуба, ви тим самим одразу закриєте всю поверхню зрізу.

— В тому-то й річ. Ми з Доуелем опрацювали це питання. Доведеться робити цілу низку поздовжніх розрізів — іти від центру до периферії. Це дуже складна робота. Доведеться робити свіжі розрізи на шиї голови і трупа, щоб добрatisя до ще невідмерлих, життезадатних клітин. Але головні труднощі все ж не в цьому. Головне — як знищити в тілі трупа продукти початкового загнивання або місця інфекційного зараження, як очистити кровоносні судини від закипілої крові, наповнити їх свіжою кров'ю і примусити запрацювати «мотор» організму — серце... А спинний мозок? Найменший доторк до нього викликає дуже сильну реакцію, часто з найтяжчими наслідками.

— І як же ви збираєтесь подолати всі ці труднощі?

— О, поки що це моя таємниця. Коли дослід пощастиТЬ здійснити, я опублікую всю історію воскресіння з мертвих. Ну, на сьогодні досить. Поставте голову на місце. Пустіть повітряний струмінь. Як ви себе почуваете,

мадемуазель? — запитав Керн, звертаючись до голови Бріке.

— Дякую, добре. Але, послухайте, пане професор, я дуже стурбована... Ви тут говорили про різні незрозумілі речі, але одне я зрозуміла, що ви збираетесь різати мою шию вздовж і впоперек. Адже це буде страшна гідота. Куди я покажуся з такою шиею, яка буде схожою на котлету?

— Я постараюся, щоб рубці були не такими помітними. Але зрозуміло, що сховати цілковито сліди операції не пощастиТЬ. Не робіть страшних очей, мадемуазель, ви можете носити на ший бархатку чи навіть кольє. Так тому й бути, я подарую його вам у день вашого «народження». Ага, ще ось що. Зараз ваша голова дещо всохла. Коли ж ви будете жити нормальним життям, голова повинна потовщати. Щоб знати ваш нормальний об'єм ший, доведеться вас «розгодувати» зараз же, інакше може статися неприємність.

— Але ж я не можу їсти,— жалібно відповіла голова.

— А ми вас розгодуємо через трубку. Я приготував особливий розчин,— звернувся він до Лоран.— Крім того, доведеться посилити і подачу крові.

— Ви додаєте до поживної рідини жирові речовини? Керн непевно махнув рукою.

— Коли голова не розжиріє, то «набубнявіє», а це нам і потребне. Отже,— закінчив він,— лишається найголовніше: моліть бога, мадемуазель Бріке, щоб скоріш загинула яка-небудь красуня, яка позичить вам після смерті своє красиве тіло.

— Не говоріть так, це жахливо! Людина повинна вмерти, щоб я одержала тіло... І, лікарю, я боюсь. Адже це тіло мертвого. А раптом вона прийде і буде вимагати повернути їй своє тіло?

— Хто вона?

— Мертва.

— Але ж у неї не буде ніг, щоб прийти,— сміючись відповів Керн.— А коли їй прийде, то ви скажете їй, що це ви дали її тілу голову, а не вона вам тіло, і вона, звичайно, буде вдячною за цей подарунок. Іду чергувати до моргу. Побажайте мені успіху!

Успіх досліду багато в чому залежав від того, щоб знайти по можливості свіжий труп, і тому Керн облишив усі справи і майже переселився до моргу, вичікуючи щастливого випадку.

З сигарою в роті він ходив довгим приміщенням так спокійно, ніби гуляв бульварами. Матове світло падало зі стелі на довгі ряди мармурових столів. На кожному столі лежав труп, уже обмитий струменем води і роздягнений.

Заклавши руки в кишені пальта і попихуючи сигарою, Керн обходив довгі ряди столів, зазирає у обличчя і час від часу підіймав шкіряні покривала, щоб оглянути тіло.

Разом з ним ходили і родичі або друзі загиблих людей. Керн ставився до них недоброзичливо, побоюючись, щоб вони не вирвали у нього потрібного трупа з рук. Одержані трупа Кернові було не так-то просто. Протягом трьох днів на кожен труп могли заявити свої права родичі, а через три дні напіврозкладений труп не являв для Керна будь-якого інтересу... Йому був потрібен зовсім свіжий, по можливості навіть не охололий труп.

Керн не скупився на хабарі, щоб мати змогу одержати свіжий труп негайно. Номер трупа можна було замінити, і якась невдаха, зрештою, могла бути зареєстрованою, як така, що «пропала безвісти».

«Однак не легко знайти Діану до смаку Бріке», думав Керн, роздивляючись широкі ступні і мозолясті руки трупів. Більшість з них, що лежали тут, належали не до тих, які їздять в автомобілях. Керн пройшовся з кінця в кінець. За цей час кілька трупів впізнали і винесли, а на їх місце вже несли нові. Але ѹ серед новачків Керн не

знайшов хорошого матеріалу для операції. Були трупи без голови, проте або не підхожі за комплекцією, або такі, що мали рані на тілі, чи, зрештою, такі, що починали вже розкладатися. День закінчувався. Керн відчував голод і з задоволенням уявив собі курячі котлети в паруючому горошку.

«Невдалий день», подумав Керн, виймаючи годинника. І він попрямував до виходу через рухливий, сповнений відчаю, суму і жаху натовп. Назустріч йому служки несли труп жінки без голови. Обмите молоде тіло блискотіло, як білий мармур.

«О, це щось годяще», подумав він і пішов слідом за сторожами. Коли труп поклали, Керн нашвидку оглянув його і ще більше переконався, що він знайшов те, що потрібно. Керн уже хотів шепнути служжкам, щоб вони винесли труп, як раптом до трупа підійшов бідно одягнений старий з давно не бритими вусами і бордою.

— Ось вона, Марта! — вигукнув він і витер рукою з лоба піт.

«Чорт його приніс!» вилася Керн, і підійшовши до старого, сказав:

— Ви впізнали труп? Адже він без голови.

Старий вказав на велику родимку на лівому плечі.

— Примітна,— відповів він.

Керн здивувався, що старий говорить так спокійно.

— Хто ж вона була? Ваша дружина чи дочка?

— Бог милостивий,— відповів балакучий старий.— Племінницею вона мені була, та ще й нерідною. Від моєї двоюрідної сестри їх троє залишилось,— сестра померла, а мені їх на шию. У мене своїх четверо. Злидні. Але що робити, пане? Адже не кошенята, під паркан не підкинеш. Так і жили. А тут трапилося нещастя. Живемо ми в старому будинку, нас давно виселяли з нього, але куди дінешся? І от дожились. Дах обвалився. Інші діти синцями відбулися, а цій голову зовсім знесло... Мене з старою

дома не було, ми з нею смаженими каштанами торгуємо. Я прийшов додому, а Марту вже до моргу повезли. І нашо морг? Кажуть, за компанію в інших квартирах теж людей подавило, і дехто з них одиноким був, от всіх їх сюди. Я додому прийшов, фють, і ввійти не можна, ніби землетрус.

«Справа підходяща», подумав Керн і, відвівши старого вбік, сказав йому:

— Шо вже трапилось, того не поправиш. Бачите, я лікар, і мені потрібен труп. Буду говорити одверто. Хочете мати сто франків — і можете йти додому.

— Тельбушити будете? — Старий несхвально покивав головою і замислився.— Їй, звичайно, однаково пропадати... Ми люди бідні... А все ж не чужа кров...

— Двісті.

— А нужда велика, діти голодні... а все-таки жаль... Хороша дівчина була, дуже хороша, дуже добра, і обличчя, як троянда, не те, що ось цей мотлох... — Старий презирливо кивнув на столи з трупами.

«Ну й старий! Він, здається, починає розхвалювати свій товар», подумав Керн і вирішив змінити тактику.

— А втім, як хочете,— байдуже сказав він.— Трупів тут багато, і є кілька не гірших від вашої племінниці.— І Керн одійшов від старого.

— Та ні, як же так, дайте подумати...— дріботів за ним старий, явно схиляючись до згоди.

Керн уже радів, але становище несподівано змінилося ще раз.

— Ти вже тут? — почувся схильований старечий голос.

Керн оглянувся і побачив повну стареньку в чистому білому чепчику, яка швидко наблизалася. Старий, забачивши їй, мимоволі гмикнув.

— Знайшов? — запитала старенька, перелякано озираючись навколо і шепочучи молитви.

Старий мовчки вказав рукою на труп.

— Голубочка ти наша, мученице нещасна! — заголосила старенька, наближаючись до обезглавленого трупа.

Керн бачив, що з старою важко буде поладнати.

— Слухайте, мадам,— ввічливо сказав він, звертаючись до старої.— Я тут розмовляв з вашим чоловіком і довідався, що ви дуже бідуєте.

— Бідуємо, чи ні, а в других не просимо,— відрубала не без гордощів стара.

— Так, але... бачите, я член благодійного похоронного товариства. Я можу взяти похорони вашої племінниці на рахунок товариства і візьму всі клопоти на себе. Коли хочете, можете доручити це мені, а самі йдіть у своїх справах, на вас чекають ваші діти та сироти.

— Ти що тут розплатякався? — напала старенька на чоловіка.

I, повернувшись до Керна, вона сказала:— Дякую, пане, але я повинна зробити все як слід. Якось обійдемось і без вашого благодійного товариства. Чого очима вертиш? — перейшла вона на звичайний тон у розмові з чоловіком.— Забирай покійницю, поїдемо. Я тачку привезла.

Все це було сказано таким рішучим тоном, що Керн сухо вклонився і відійшов.

«Прикро! Ні, сьогодні рішуче нещасливий день».

Він пішов до виходу і, відвівши сторожа вбік, тихо сказав їому:

— Так дивіться ж, коли буде щось путяще, негайно телефонуйте мені.

— О, пане, обов'язково,— закивав головою сторож, який одержав від Керна доброго хабара.

Керн смачно пообідав у ресторані і повернувся додому.

Коли він зайшов до кімнати Бріке, вона зустріла його звичним для останнього часу запитанням:

— Знайшли?

— Знайшов, та невдало, хай йому чорт! — відповів він.— Потерпіть.

— Та невже ж отак-таки пічого підходящого ї не було? — невгавала Бріке.

— Були ось такі кривоногі каракатиці. Коли хочете, то я...

— Ой, ні, краще вже я потерплю. Я не хочу бути каракатицею.

Керн вирішив лягти спати раніш звичайного, щоб раніше встати і знову піти до моргу. Але не встиг він заснути, як затріщав телефон біля ліжка. Керн вилаявся і зняв трубку.

— Алло! Я слухаю. Так, професör Керн. Що? Розбився поїзд біля самого вокзалу? Багато трупів? Ну да, ясно, негайно. Дякую.

Керн почав швидко одягатися, викликав Джона і гукнув:

— Машину!

За п'ятнадцять хвилин він уже мчав нічними вулицями, як на пожежу.

Сторож не збрехав. Цієї ночі смерть зібрала великий врожай. Трупи носили без перерви. Всі столи були заставлені ними. Швидко довелося класти їх на підлогу. Керн був захоплений. Він благословляв долю за те, що ця катастрофа не трапилася вдень. Звістка про неї, напевне, ще не розійшлася по місту. Сторонніх у морзі поки що не було. Керн розглядав ще не роздягнуті і не обмиті трупи. Всі вони були абсолютно свіжими. Виключно щасливий випадок. Одне тільки погано, що й цей благодійний випадок не дуже рахувався з спеціальними вимогами Керна. Більшість тіл було розчавлено або пошкоджено в багатьох місцях. Але Керн не губив надії, тому що трупи все прибували.

— Покажіть мені он ту,— звернувся він до служки, який ніс труп дівчини в сірому костюмі. Череп її був розбитий над потилицею. Волосся закривавлене, одяг теж. Але одяг не пом'ятив. «Певне, ушкодження тіла невелике... Підійде. Будова тіла досить плебейська,— певне якась камеристка, але краще таке тіло аніж нічого», думав Керн.— А це? — Керн вказав на інші ноши.— Та це справжня знахідка! Скарб! Чорт, прикро все ж, що загинула така жінка!

На підлогу опустили труп молодої жінки з надзвичайно гарним аристократичним обличчям, на якому захолов тільки один глибокий подив. У неї було пробито череп вище правого вуха. Напевне, смерть настала раптово. На білій шиї видно було намисто з перлів. Вишукане чорне шовкове плаття було лише трохи роздерте внизу і від коміра до плеча. На оголеному плечі видно було родимку.

«Як у тієї,— подумав Керн.— Але це... яка краса!— Керн нашвидку зміряв шию.— Як на замовлення».

Керн зірвав дороге намисто з справжніх великих перлин, кинув його служкам і сказав:

— Я беру ось цей труп. Але тому, що в мене немає часу зробити стараний огляд трупів тут, то про всякий випадок я беру і ось цей,— він показав на перший труп дівчини...— Скоріш, скоріш. Вгорніть їх у полотно і виносьте. Ви чуєте? Натовп збирається. Вам доведеться відкрити морг, і за кілька хвилин тут буде справжній гармидер.

Трупи винесли, поклали в автомобіль і швидко завезли на квартиру Керна.

Все необхідне для операції було вже заздалегідь готовано. День — вірніше ніч воскресіння Бріке настала. Керн не хотів гаяти жодної хвилини.

Обидва трупи були обмиті і занесені до кімнати Бріке загорнутими в простирадла і вкладені на операційний стіл.

Голова Бріке горіла від нетерпіння поглянути на своє нове тіло, але Керн навмисне поставив стіл так, щоб голова не бачила трупів, поки не буде закінчено всіх приготувань.

Керн швидко проробив відсічення голів трупів. Ці голови було загорнуто в парусину, і Джон їх виніс. Краї зрізів та стіл вимиті, тіла приведені до ладу.

Ще раз критично оглянувши тіла, Керн заклопотано покрутів головою. Тіло з родимкою на плечі було бездоганно гарним по формі і особливо вигравало в порівнянні з тілом «камеристки», — ширококостим, вуглуватим, незграбно скроєним, але міцно зшитим. Бріке, звичайно, обере тіло цієї аристократичної Діани. Однак, уважно оглядаючи тіло, Керн помітив у Діани, як називав він її, певний дефект: на ступні правої ноги була невеличка рана, зроблена якимсь обрізком заліза. Великої небезпеки це не являло. Керн припік рану, зараження крові боятися ще не було підстав. Та все ж за успіх операції з тілом «камеристки» він був значно впевненіший.

— Поверніть голову Бріке,— сказав Керн, звертаючись до Лоран. Щоб Бріке не заважала своїм пашекуванням під час готувань, їй заткнули рота, тобто виключили балон із стиснутим повітрям.— Тепер можна пустити повітряний струмінь.

Коли голова Бріке побачила трупи, вона крикнула так, ніби несподівано опеклася. Очі її розширились від жаху. Один з цих трупів повинен стати її власним тілом. Вперше гостро, до болю відчула вона всю незвичайність цієї операції і почала вагатися.

— Ну, що ж ви? Як вам подобаються тру... ці тіла?

— Я... боюсь...— прохрипіла голова...— Ні, ні, я не думала, що це так страшно... я не хочу...

— Не хочете? В такому разі я пришию до трупа голову Тома. Тома стане жінкою. Ви хочете, Тома, зараз же мати тіло?

— Ні, почекайте,— злякалася голова Бріке.— Я згожуюсь. Я хочу мати он те тіло... з родимкою на плечі.

— А я вам раджу обрати ось це. Воно не таке гарне, але без жодної дряпинки.

— Я не прачка, а актриса,— гордо сказала голова Бріке.— Я хочу мати красиве тіло. І родимка на плечі... Це дуже подобається чоловікам.

— Хай буде по-вашому,— відповів Керн.— Мадемуазель Лоран, перенесіть голову мадемуазель Бріке на операційний стіл. Зробіть це обережно, штучний кровообіг голови повинен діяти до останньої хвилини.

Лоран клопоталася з останніми приготуваннями голови Бріке. На обличчі Бріке був вираз надзвичайного напруження і хвилювання. Коли голову перенесли на стіл, Бріке не витримала і раптом закричала так, як вона ще ніколи не кричала:

— Не хочу! Не хочу! Не треба! Краще вбийте мене! Боюсь! А-а-а-а!

Керн, не перериваючи своєї роботи, різко гукнув до Лоран:

— Закрійте скоріш повітряний кран! Введіть до живильного розчину гедонал, і вона засне.

— Ні, ні, ні!

Кран закрився, голова змовкла, але продовжувала ворушити губами і дивитися з виразом жаху і благання.

— Пане професор, чи можемо ми робити операцію проти її волі? — запитала Лоран.

— Зараз не час займатися етичними проблемами,— сухо відповів Керн.— Вона потім сама нам дякувати буде. Робіть своє діло або йдіть і не заважайте мені.

Але Лоран знала, що піти вона не може,— без її допомоги доля операції була б ще більш сумнівною. І вона, переборовши себе, продовжувала допомагати Керну. Голова Бріке так билася, що трубки ледве не вийшли з кровоносних судин. Джон прийшов на допомогу і притримав голову руками. Поступово пересмикування голови припинились, очі заплющились: гедонал давався взнаки.

Професор Керн розпочав операцію.

Тиша порушувалася лише короткими наказами Керна, який вимагав того чи іншого хірургічного інструменту. Від напруження у Керна на лобі здулися жили. Він пустив у хід всю свою блискучу хірургічну техніку, поєднуючи швидкість з надзвичайною обережністю та старанністю. При всій своїй зненависті до Керна Лоран не могла цієї хвилини не захоплюватися ним. Він працював, як натхнений артист. Його спритні, чутливі пальці творили чудеса.

Операція тривала годину і п'ятдесят п'ять хвилин.

— Все,— нарешті сказав Керн, випростовуючись,— віднині Бріке перестала бути головою, відділеною від тіла. Залишається тільки вдихнути їй життя: примусити забитись серце, збудити кровообіг. Але з цим я впораюся сам. Ви можете відпочити, мадемуазель Лоран.

— Я ще можу працювати,— відповіла вона.

Незважаючи на втому, їй дуже хотілось подивитися на останній акт цієї незвичайної операції. Але Керн,

певне, не хотів відкривати їй таємниці воскресіння. Він ще раз настійно запропонував їй відпочити, і Лоран підкорилася.

Керн знову викликав її через годину. Був він ще більш стомленим, але обличчя його виявляло глибоке самовдоволення.

— Попробуйте пульс,— запропонував він Лоран.

Дівчина не без страху взяла за руку Бріке, за ту руку, яка лише три години тому належала холодному трупові. Рука була вже теплою, і биття пульсу прощупувалось. Керн прикладав до обличчя Бріке дзеркало. Поверхня дзеркала спітніла.

— Дихає. Тепер треба добре сповіти нашу новонароджену. Кілька днів їй доведеться полежати зовсім нерухомо.

Поверх бінтів Керн наклав на шию Бріке гіпсовий лубок. Все тіло було сповите, а рот міцно зав'язаний.

— Щоб вона не здумала розмовляти,— пояснив Керн.— Першу добу ми притримаємо її в сонному стані, якщо серце дозволить.

Бріке перенесли до кімнати, суміжної з кімнатою Лоран, обережно поклали в ліжко і піддали електронаркозові.

— Харчувати ми її будемо штучно, поки не зростуться шви. Вам уже доведеться подоглядати її.

Тільки на третій день Керн дозволив Бріке «прийти до тями».

Була четверта година дня. Косий промінь сонця прорізав кімнату і освітив обличчя Бріке. Вона легко повела бровами і розплющила очі. Ще мало що усвідомлюючи, поглянула на освітлене вікно, потім перевела погляд на Лоран і, нарешті, опустила очі донизу. Там уже не було порожнечі. Вона побачила кволо дихаючі груди і тіло,— її тіло, прикрите простирадлом. Квола посмішка засяяла на її обличчі.

— Не пробуйте говорити і лежіть тихо,— сказала

Лоран. — Операція пройшла дуже добре, і тепер все залежить від того, як ви будете поводитися. Чим спокійніше ви будете лежати, тим скоріше зведеться на ноги. Поки що ми будемо розмовляти з вами з допомогою міміки. Коли ви опустите повіки вниз, це буде означати «так», вгору — «ні». Почуваєте ви де-небудь біль? Тут? Шия і нога. Це мине. Хочете ви пити? Істи?

Бріке не відчувала голоду, але хотіла пити.

Лоран подзвонила Кернові. Він зразу ж прийшов з свого кабінету.

— Ну, як себе почуває новонароджена? — Він оглянув її і висловив вдоволення.— Все добре. Терпіння, мадемуазель, і ви скоро будете танцювати.— Він дав кілька розпоряджень і вийшов.

Дні «одужання» тягнулися для Бріке дуже повільно. Вона була зразковою хворою: стримувала свою нетерплячість, лежала спокійно і виконувала всі розпорядження. Настав день, коли її, нарешті, розповіли, але говорити ще не дозволяли.

— Чи почуваєте ви своє тіло? — не без хвилювання запитав Керн.

Бріке опустила повіки.

— Спробуйте дуже обережно рухати пальцями ніг.

Бріке, певно, спробувала, тому що на її обличчі відбилось напруження, але пальці не рухались.

— Певне функції центральної нервової системи ще не повністю відновилися,— авторитетно сказав Керн.— Але я сподіваюсь, що вони швидко відновляться, а разом з ними відновиться і рух. — Про себе ж подумав: «Коли б Бріке не закульгала і справді на обидві ноги».

«Відновиться — як дивно звучить це слово», подумала Лоран, згадавши про холодний труп на операційному столі.

У Бріке з'явилися нові клопоти. Тепер вона годинами пробувала ворушити пальцями на ногах. Лоран також не з меншою зацікавленістю стежила за цим.

І от якось Лоран радісно вигукнула:

— Ворується! Великий палець на лівій нозі ворується!

Далі справи пішли краще. Заворушилися й інші пальці на руках і ногах. Швидко Бріке вже могла трохи зводити руки й ноги.

Лоран була враженою. На її очах сталося чудо.

«Яким би злочинцем не був Керн,— думала вона,— все-таки він незвичайна людина. Правда, без голови Доуеля йому б не пощастило зробити цього подвійного воскресіння мертвого. Але все ж і сам Керн талановита людина,— адже це стверджувала і голова Доуеля. О, коли б Керн воскресив його! Але ні, цього він не зробить».

Ще за кілька днів Бріке дозволили говорити. У неї виявився досить приємний голос, але дещо ламкого тембру.

— Виправиться,— запевняв Керн.— Ще співати будете.

І Бріке швидко спробувала співати. Лоран була дуже вражена тим співом. Верхні ноти Бріке брала досить писклявим і не дуже приємним голосом, в середньому регістрі голос звучав дуже невиразно і навіть хрипко. Та зате низькі ноти були чарівними. То було чудесне грудне контратальто.

«Адже горлові зв'язки лежать вище місця зрізу шиї і належать Бріке,— думала Лоран,— звідки ж цей подвійний голос, різні тембри верхнього і нижнього регістру? Фізіологічна загадка. Чи не залежить це від процесу омологення голови Бріке, яка старша від її нового тіла? Чи, можливо, це якось пов'язано з порушенням функцій центральної нервової системи? Зовсім незрозуміло... Цікаво знати, чиє це молоде, струнке тіло, якій нещасній голові воно належало...»

Лоран, нічого не кажучи Бріке, почала продивлятись газети, в яких друкувалися списки загиблих під час катат-

строфи з поїздом. Скорі й трапилася замітка про те, що відома італійська актриса Анжеліка Гай, яка їхала тим поїздом, зникла без сліду. Трупа її не виявлено, і над цією загадкою билися газетярі. Лоран була майже впевнена, що голова Бріке одержала тіло загиблої актриси.

ЗНИКЛИЙ ЕКСПОНАТ

Нарешті в житті Бріке настав великий день. З неї зняли останні бинти, і професор Керн дозволив їй підвістись.

Вона звелась і, спираючись на руку Лоран, проїшлася вздовж кімнати. Рухи її були невпевнені і трохи поривчасті. Іноді вона робила дивні жести рукою: до певного рівня її рука рухалася плавно, потім траплялася затримка і ніби змушений порух, який знову переходив у плавний.

— Все це мине,— впевнено говорив Керн.

Трохи турбувала його лише невелика ранка на нозі Бріке. Ранка гоїлась повільно. Але з часом і вона зажила так, що Бріке не відчувала болю навіть ступаючи на хвору ногу. А за кілька днів Бріке вже пробувала танцювати.

— Не зрозумію, що таке,— говорила вона,— деякі рухи я роблю вільно, а інші важко. Певне, я ще не звикла керувати своїм новим тілом... А воно чудесне! Подивіться на ноги, мадемуазель Лоран. І зріст хороший. Ось тільки оці рубці на шиї... Доведеться їх затуляти. Та зате оця родимка на плечі чарівна, правда ж? Я пошию плаття такого фасону, щоб її було видно... Ні, я рішуче задоволена своїм тілом.

«Своїм тілом! — думала Лоран.— Бідна Анжеліка Гай!»

Все, що так довго стримувала в собі Бріке, разом прорвалося назовні. Вона закидала Лоран вимогами, замов-

леннями, проханнями про білизну, костюми, туфлі, шляпи, модні журнали, речі косметики.

В новому сірому шовковому платті вона була відрекомендована Керном голові професора Доуеля. І так, як це була чоловіча голова, Бріке не могла не пококетувати. І була дуже задоволена, коли голова Доуеля прохріпіла:

— Чудово! Ви чудово справилися зі своїм завданням, колего, вітаю вас!

І Керн під руку з Бріке, сяючи, як молодожон, вийшов з кімнати.

— Сідайте, мадемуазель,— галантно сказав Керн, коли вони зайшли до його кабінету.

— Не знаю, як мені і дякувати вам, пане професор,— сказала вона, молосно опускаючи очі і потім кокетливо поглянувши на Керна.— Ви так багато зробили для мене... А я нічим не можу віддячити вам.

— Цього й не потрібно. Я винагороджений більше, ніж ви думаете.

— Я дуже рада.— І Бріке осяяла Керна ще більш променистим поглядом.— А тепер дозвольте мені піти... виліпіти з лікарні.

— Як піти? З якої лікарні? — одразу навіть не зрозумів Керн.

— Піти додому. Уявляю, який фурор зробить моя поява серед подруг!

Вона збирається йти! Керн не припускав навіть і думки про це. Він проробив величезну роботу, вирішив дуже складне завдання, зробив неможливе зовсім не для того, щоб Бріке робила фурор серед своїх легковажних подруг. Він сам хотів зробити фурор демонстрацією Бріке перед вченим товариством. Потім він, можливо, і дасть їй деяку волю, але тепер про це нічого й думати.

— На жаль, я не можу відпустити вас, мадемуазель Бріке. Ви повинні ще деякий час залишатися в моєму домі, під моїм наглядом.

— Але нашо? Я почуваю себе чудово,— заперечила вона, граючи рукою.

— Так, але вам може зробитися гірше.

— Тоді я прийду до вас.

— Дозвольте, мені краще знати, коли вам можна буде піти звідси,— вже різко сказав Керн.— Не забувайте, чим ви були без мене.

— Я вже дякувала вам за це. Але я не дівчинка і не невільниця і можу розпоряджатися собою!

«Ого, та вона з характером», здивовано подумав Керн.

— Ну, ми ще поговоримо про це,— сказав він.— А поки що звольте йти до своєї кімнати. Джон, напевне, вже приніс вам бульйон.

Бріке надула губи, підвелаєсь і, не дивлячись на Керна, вийшла.

Бріке обідала разом з Лоран в її кімнаті. Коли Бріке зайдла, Лоран вже сиділа за столом. Бріке опустилася на стілець і зробила грайливий, красивий жест кистю правої руки. Лоран не раз помічала цей жест і думала про те, кому він, власне, належить: тілові Анжеліки Гай чи Бріке? Адже хіба не міг залишитися в тілі Анжеліки Гай автоматизм рухів, що якось закріпився у рухових нервах?..

Для Лоран всі ці питання були дуже складними.

«Ними, напевне, зацікавляться фізіологи», подумала вона.

— Знову бульйон! Набридли мені оці лікарняні страви,— вередливо мовила Бріке.— Я охоче з'їла б зараз дюжину устриць і запила стаканом шаблі.— Вона зробила кілька ковтків бульйону з чашки і продовжувала:— Професор Керн сказав мені зараз, що він не відпустить мене з дому ще кілька днів. Коли б не так! Я не з породи домашніх пташок. Тут можна вмерти від нудьги. Ні, я люблю так жити, щоб усе крутилося колесом. Богні, музика, квіти, шампанське...

Невпинно базікаючи, Бріке нашвидку пообідала,

встала з стільця і, підійшовши до вікна, уважно заглянула вниз.

— Спокійної ночі, мадемуазель Лоран,— сказала вона, повернувшись.— Я сьогодні рано ляжу спати. Будь ласка, не будіть мене вранці. В цьому домі сон — найкраще проведення часу.

І, кивнувши головою, вона пішла до своєї кімнати.

А Лоран сіла писати листа матері.

Всі листи контролювалися Керном. Лоран знала, як строго він стежить за нею, і тому навіть не намагалася пересилати якогось листа без його цензури.

А втім, щоб не хвилювати свою матір, вона вирішила,— коли б і могла переслати листа без цензури Керна,— не писати їй правди про свій мимовільний арешт.

Тієї ночі Лоран спала особливо погано. Вона довго совалася в ліжку, думаючи про майбутнє. Життя її було в небезпеці... Яких заходів вживе Керн, щоб «зневадити» її?

Не спалося, видно, й Бріке. З її кімнатичувся якийсь шурхіт.

«Примірює нові плаття», подумала Лоран. Потім все стихло. Неясно, крізь сон Лоран почула ніби якийсь приглушений крик і прокинулась. «Однак мої нерви нікуди не годяться», подумала вона і знову заснула міцним передранковим сном.

Прокинулася вона, як і завжди, о сьомій ранку. В кімнаті Бріке все ще було тихо. Лоран вирішила не турбувати її і зайшла до кімнати голови Тома. Голова Тома, як і раніше, була похмурою. Після того, як Керн «пришив тіло» голові Бріке, Тома засумував ще більше. Він просив, благав, вимагав, щоб йому також дали нове тіло, нарешті брутально лаявся. Лоран коштувало багато зусиль заспокоїти його. Вона полегшено зітхнула, закінчивши ранковий туалет голови Тома, і попростувала до кімнати голови Доуеля, яка зустріла Лоран привітною посмішкою.

— Дивна це річ — життя! — сказала голова Доуеля. — Ще недавно я хотів померти. Але мій мозок продовжує працювати, і всього три дні тому мені спала на думку незвичайно смілива і оригінальна ідея. Коли б мені пощастило здійснити свою думку, це вробило б цілий переворот у медицині. Я розповів про свою ідею Кернові, і треба було бачити, як загоріліся його очі. Йому, напевне, вважався пам'ятник, за життя поставлений вдячними сучасниками... І от я повинен жити для нього, для ідеї, а значить і для себе. Справді, це якась пастка.

— І яка ж це ідея?

— Я коли-небудь розповім вам, нехай все це виразніше оформиться в моєму мозку...

О дев'ятій Лоран вирішила постукати до Бріке, але відповіді не почула. Стурбована Лоран спробувала відчинити двері, але вони виявилися замкненими з середини. Лоран нічого більше не лишалося, як доповісти про це Керну.

Керн, як завжди, діяв швидко і рішуче.

— Ламайте двері! — наказав він Джонові.

Негр вдарив плечем. Важкі двері тріснули і зірвалися з петель. Керн, Лоран і Джон зайшли до кімнати.

Пом'ята постіль Бріке була порожньою. Керн підбіг до вікна. Від ручки рами вниз спускалася мотузка з роздертого простирадла і двох рушників. Клумба під вікном була витоптана.

— Це ваша справа! — крикнув Керн, повернувшись грізним обличчям до Лоран.

— Запевняю вас, що я не брала ніякої участі у втечі мадемуазель Бріке,— твердо сказала Лоран.

— Ну, з вами ми ще поговоримо,— відповів Керн, хоч рішуча відповідь Лоран одразу переконала його в тому, що Бріке діяла без спільників.— Тепер слід потурбуватися про те, щоб упіймати втікачку.

Керн пройшов до свого кабінету і схвилювано закропував від каміна до столу. Першою його думкою було

викликати поліцію. Але він одразу відкинув цю думку. Поліцію найменш слід було вплутувати в цю справу. Доведеться звернутися до приватних агентів розшуку.

«Чорт, я сам винен... Треба було вжити заходів до кращої охорони. Але хто міг подумати. Вчорашній труп — втік! — Керн зло розреготався.— І тепер, чого доброго, вона розляпає про все, що з нею трапилось... Адже вона говорила про фурор, який зробить її появу... Ця історія дійде до газетних кореспондентів, і тоді... Не слід було показувати її голові Доуеля... Наробила клопоту. Віддячила!»

Керн викликав телефоном агента приватної kontори розшуку, дав йому велику суму на витрати, пообіцявши ще більшу на випадок успіху, і дав детальний опис Бріке.

Агент оглянув місце втечі і сліди, які вели до залізної огорожі саду. Огорожа була високою і закінчувалася гострими шпичаками. Агент похитав головою: «Молодець дівчина!» На одному шпичаку він помітив клапоть сірого шовку, зняв їого і старанно вклав до гаманця.

— У це плаття вона була одягнена перед втечею. Будемо шукати жінку в сірому.

І, запевнивши Керна, що «жінка в сірому» буде обов'язково розшукана не пізніше, як за добу, агент пішов.

Агент був досвідченою у своїй справі людиною. Він довідався про адресу останньої квартири Бріке і адреси кількох колишніх її подруг, завів з ними знайомство, у однієї з подруг знайшов фотокартку Бріке, дізнався в яких кабаре Бріке виступала. Кілька агентів було розіслано по цих кабарах на розшуки втікачки.

— Пташка далеко не залетить,— впевнено говорив агент.

Однак на цей раз він помилився. Минуло два дні, але на слід Бріке напасті так і не пощастило. Лише на третій день розшуків постійний відвідувач одного кабачка на Монмартрі повідомив агента, що у ніч втечі там

була «воскресла» Бріке. Але куди вона потім зникла, ніхто не знав.

Керн хвилювався все більше. Тепер він турбувався не тільки про те, що Бріке розпатякає про його таємниці. Він боявся назавжди втратити цінний «експонат». Правда, він міг зробити другий — з голови Тома, але на це потрібен був час, величезна затрата сил. Та й новий дослід міг закінчитись не так близькуче. Демонстрування ж оживленої србаки, зрозуміло, не дало б того ефекту. Ні, Бріке треба було розшукати, чого б це не коштувало. І він подвоював, потроював преміальну суму за розшуки «забіглого експоната».

Кожного дня агенти доповідали йому про наслідки розшуків, але ці наслідки були невтішними. Бріке ніби крізь землю провалилась.

ДОСПІВАНА ПІСНЯ

Після того, як Бріке з допомогою свого нового спритного, гнучкого і дужого тіла перелізла через огорожу і вийшла на вулицю, вона покликала таксі і дала дивну адресу:

— Кладовище Пер-Лашез.

Але не доїжджаючи до площі Бастилії, вона змінила таксі і попрямувала до Монмарtru. На перші потреби вона захопила з собою сумочку Лоран, де було кілька десятків франків. «Одним гріхом більше — нічого не значить, а до того ж це було необхідно», заспокоювала вона себе. Каяття в заподіяніх гріхах було відкладене на довший строк. Вона знову відчувала себе цільною, живою, здорововою людиною, навіть молодшою, ніж була до цього. До операції, за її жіночим рахунком їй було близько тридцяти. Нове ж тіло мало навряд чи більше двадцяти років. Залози цього тіла омолодили голову Бріке: зморшки на обличчі зникли, колір його покращав. «Тепер тільки й

пожити», думала Бріке, замріяно дивлячись у маленьке дзеркальце, яке виявилося в сумочці.

— Зупинітесь тут,— наказала вона шоферові і, розрахувавши з ним, пішла далі пішки.

Було біля четвертої ранку. Вона підійшла до знайомого кабаре «Ша-нуар», де виступала тієї фатальної ночі, коли сліпа куля урвала на півслові веселеньку шансонетку, яку вона співала. Вікна кабаре ще горіли яскравим світлом.

Не без хвилювання зайдла Бріке до знайомого вестибюля. Стомлений швейцар, мабуть, не впізнав її. Вона швидко пройшла до бічних дверей і через коридор зайдла до приміщення для акторів, яке примикало до сцени. Першою зустріла її Руда Марта. Злякано скрикнувши, Марта сковалась у своїй вбиральні. Бріке розреготалася і постукала в двері, але Руда Марта не відчиняла.

— О, Ластівка! — почула Бріке чоловічий голос. Під цим ім'ям вона була відомою в кабаре за свою пристрасті до конъяку з ластівкою на етикетках.— Так ти жива? А ми тебе давно вважали мертвою.

Бріке озирнулася і побачила гарного, елегантно одягненого чоловіка з дуже блідим бритим обличчям. Такі обличчя бувають у людей, які рідко бачать сонце. То був Жан, чоловік Рудої Марти. Він не любив говорити про свою професію. Його ж друзі і товариші по п'янках не вважали тактовним запитувати про джерела його існування. Досить було того, що в Жана часто водились гроши і що він був «хлопець-душа». У тій ночі, коли в Жана віддувалася кишеня, вино лилось рікою і Жан платив за всіх.

— Звідкіля ти прилетіла, Ластівко?

— З лікарні,— відповіла Бріке.

Боячись, щоб у неї не відбрали нове тіло родичі або друзі тієї, котрій воно належало, Бріке вирішила нікому не розповідати про незвичайну операцію.

— Мое становище було дуже серйозним,— вигадувала вона.— Мене вважали померлою і навіть відправили в морг. Але там один студент, який оглядав трупи, взяв мене за руку і відчув слабкий пульс. Я була ще живою. Куля пройшла біля самого серця, не зачепивши його. Мене одразу завезли до лікарні, і все обійшлося добре.

— Чудово! — вигукнув Жан.— Наші всі будуть безмежно здивовані. Треба збринути твоє воскресіння.

Замок у дверях клацнув. Руда Марта, яка підслухала через двері цю розмову, впевнилася, що Бріке не привид, і відчинила двері. Подруги обнялися і міцно поцілувались.

— Ти ніби зробилася тоншою, вищою і граціознішою, Ластівко,— сказала Руда Марта, з цікавістю і навіть подивом розглядаючи постать подруги, яка з'явилася так несподівано.

Бріке трошки знітилась під цим допитливим жіночим поглядом.

— Звичайно, я схудла,— відповіла вона.— Мене годували лише бульйоном. А зріст? Я купила собі туфлі з дуже високими підборами. Ну й фасон плаття...

— Але чого так пізно ти з'явилася сюди?

— О, тут ціла історія... Ти вже виступала? Можеш посидіти зі мною хвилинку?

Марта ствердно кивнула головою. Подруги всілися біля столика з великим дзеркалом, який було заставлено коробками з гримувальними олівцями і фарбами, флаконами парфумів, пудреницями, найрізноманітнішими коробочками з шпильками та булавками.

Жан примостилася поруч, потягуючи єгипетську цигарку.

— Я втекла з лікарні. В буквальному розумінні,— повідомила Бріке.

— Але чому?

— Набридли бульйони. Розумієш, бульйон, бульйон і

бульйон... Я просто боялася захлинутися в бульйоні. А лікар не хотів мене відпускати. Він повинен був ще показати мене студентам. Боюсь, що мене буде розшукувати поліція... Я не можу повернутися до себе і хотіла б залишитись у тебе. А ще краще — зовсім виїхати з Парижа на кілька днів... Але у мене так мало грошей.

Руда Марта навіть руками сплеснула — так усе це було цікаво.

— Ну, звичайно ж, ти зостанешся у мене,— сказала вона.

— Боюсь, що мене теж буде розшукувати поліція,— замислено проказав Жан, пускаючи дим кільцями.— Мені теж на кілька днів слід було б зникнути з горизонту.

Ластівка була своєю, і Жан не приховував від неї своєї професії. Ластівка знала, що Жан — птиця «високого льоту». Його спеціальністю було виламування сейфів.

— Летимо, Ластівко, з нами на південь. Ти, я і Марта. На Рів'єру, подихати морським повітрям. Засидівся, треба провітритись. Віриш, я більш як два місяці не бачив сонця і вже починаю забувати яке воно.

— От і чудово,— заплескала в долоні Руда Марта.

Жан поглянув на дорогий золотий годинник-браслет.

— Але у нас є ще година часу. Чорт, ти повинна доспівати нам свою пісеньку... А потім летимо і хай тебе розшукують.

Бріке з задоволенням пристала на це запрошення.

Її виступ зробив фурор, як вона того й чекала.

Жан вийшов на естраду в ролі конферансье, нагадав трагічну історію, яка трапилася тут з Бріке кілька місяців тому, і потім оголосив, що мадемуазель Бріке, на бажання публіки, ожила після того, як він, Жан, влив їй у горло чарочку коньяку «Ластівка».

— Ластівка! Ластівка! — заревла публіка.

Жан подав знак рукою і, коли вигуки стихли, продовжував:

— Ластівка проспіває шансонетку з того самого міс-

ця, на якому її так несподівано перервали. Оркестр, «Киценьку!»

Оркестр заграв, і з половини куплета, під бурхливі оплески, Бріке доспівала свою пісеньку. Правда, гарміндер був такий, що вона й сама не чула свого голосу, але цього і не потрібно було. Вона відчувала себе щасливою, як ніколи, і впивалася тим, що її не забули і зустріли так тепло. А те, що ця теплота була дуже підігрітою виннимиарами, її не засмучувало.

Закінчивши співати, вона зробила несподівано граціозний жест кистю правої руки. Це було щось нове. Публіка зааплодувала ще голосніше.

«Звідки у неї це? Які гарні манери. Треба запозичити цей жест...», подумала Руда Марта.

Бріке зійшла з естради в зал. Подруги цілували її, знайомі тягнулися з бокалами і чокались. Бріке розчертонілась, очі її блищали. Успіх та вино запаморочили її голову. Вона, забувши про небезпеку переслідування,

ладна була просидіти тут усю ніч. Але Жан, який пив не менше за інших, не губив контролю над собою.

Час від часу він позирав на годинника і, нарешті, підійшов до Бріке і торкнув її за руку.

— Час!

— Але я не хочу. Ви можете їхати самі. Я не пойду,— відповіла Бріке, млюсно поводячи очима.

Тоді Жан мовчки підняв її і поніс до дверей.

Публіка почала ремствувати.

— Сеанс закінчено! — гукнув Жан уже біля дверей. — До наступної неділі!

Він виніс Бріке, яка відбивалася від нього, на вулицю і посадив у автомобіль. Скоро підійшла й Марта з невеличким чемоданчиком.

— На площу Республіки,— сказав Жан шоферові, не бажаючи назвати кінцевого пункту. Він звик їздити з пересадками.

ЖІНКА-ЗАГАДКА

Хвили Середземного моря ритмічно набігали на піскуватий пляж. Легенький вітер ледь напинав вітрила білих яхт і риболовецьких шаланд. Над головою, в синій повітряній глибині, ласково гули сірі гідроплани, які робили короткі рейси-прогулянки між Ніццю і Ментоною.

Юнак у білому тенісному костюмі сидів у плетеному кріслі і читав газету. Біля крісла лежали в чохлах тенісна ракетка і кілька свіжих наукових англійських журналів.

Поруч з ним, під білим великим зонтом, біля мольберта порався його друг-художник Арман Ларе.

Артур Доуель, син покійного професора Доуеля, та Арман Ларе були нерозлучними друзями, і ця дружба

більш ніж що інше доводила правдивість прислів'я про те, що протилежності сходяться.

Артур Доуель був мовчазний і дещо холодний. Він любив порядок, умів наполегливо і систематично працювати. Йому залишався всього один рік до закінчення університету, і його вже залишали в університеті при кафедрі біології.

Ларе, як справжній француз з півдня, був дуже пристрасною натурою, сумбурною і запальною. Він закидав пензлі та фарби на цілі тижні, щоб потім знову взятися до роботи запоєм, і тоді вже ніяка сила не могла одірвати його від мольберта.

Тільки в одному дружі були схожими один на одного: обидва вони були талановитими і вміли добиватися раз наміченої мети, хоч і йшли до цієї мети різними шляхами: один — поривами, стрибками, другий — розміреним кроком.

Біологічні праці Артура Доуеля привертали до себе увагу найвидатніших спеціалістів, і йому пророкували блискучу наукову кар'єру. А картини Ларе викликали багато розмов на виставках, і деякі з них уже були закуплені найвідомішими музеями різних країн.

Артур Доуель кинув на пісок газету, притулився головою до спинки крісла, приплюшив очі і сказав:

— Тіла Анжеліки Гай так і не знайдено.

Ларе невтішно труснув головою і важко зітхнув.

— Ти й досі не можеш забути про неї? — запитав Доуель.

Ларе повернувся до Артура з такою швидкістю, що той мимоволі посміхнувся. Перед ним був уже не палкий художник, а рицар, озброєний щитом-палітрою, з списом-муштабелем у лівій руці і мечем-пензлем у правій,— ображений рицар, ладен знищiti того, хто завдав йому смертельноЯ образи.

— Забути Анжеліку!.. — вигукнув він, потрясаючи своєю зброєю.— Забути ту, яка...

Хвиля, несподівано підкравшись, з шипінням залила його ноги майже до колін, і він меланхолійно докінчив:

— Хіба можна забути Анжеліку? Світ зробився нуднішим з того часу, відколи замовкли її пісні...

Вперше Ларе довідався про загибель, вірніш про безслідне зникнення Анжеліки Гай у Лондоні, куди він приїхав, щоб писати «симфонію лондонського туману». Ларе був не лише поклонником таланту співачки, але й її другом, її рицарем. Не дарма ж він народився в південному Провансі, серед руїн середньовічних замків.

Довідавшись про нещастя, яке трапилося з Гай, він був так вражений, що єдиний раз у житті перервав свій «живописний запій» в самому розпалі творчості.

Артур, який приїхав до Лондона з Кембріджа, бажаючи відвернути свого друга від похмурих думок, придумав цю подорож на побережжя Середземного моря.

Але й тут Ларе не знаходив собі місця. Повернувшись з пляжу до готелю, він переодягнувся і, сівши на поїзд, поїхав у найлюдніше місце — гральний дім Монте-Карло. Йому хотілося розвіятись.

Не дивлячись на порівняно ранній час, біля приземкуватого будинку вже юрмився натовп. Ларе зайшов до першого залу. Публіки було мало.

— Робіть вашу гру,— запрошуваючи круп'є, озброєний лопаткою для загрібання грошей.

Ларе, не зупиняючись, пройшов до другого залу, стіни якого були розписані картинами, що зображали напівоголених жінок, які займалися полюванням, скачками, фехтуванням,— одне слово, усім тим, що збуджує азарт. Від картин віяло напруженням пристрасної боротьби, азарту, зажерливості, але ще більше й різкіше ці почуття були написані на обличчях живих людей, які зібралися навколо грального стола.

Ось товстун комерсант з блідим обличчям простягає гроши тремтячими пухкими, веснянкуватими руками, вкритими рудуватим пушком. Він дихає важко, мов астматик.

Очі його напружено стежать за рухливою кулькою. Ларе безпомилково вгадує, що товстун уже добре програвся і тепер ставить останні гроші, сподіваючись відігратися. А коли ні — цей товстий чоловік, можливо, попростує до алеї самовбивць, і там відбудуться останні розрахунки з життям...

За товстуном стоїть бідно одягнений бритий старий з скуйовдженім сивим чубом і маніакальними очима. В руках у нього записна книжка і олівець. Він записує виграші і номери, робить якісь підрахунки... Він давно вже програв усе своє майно і зробився рабом рулетки. Адміністрація грального дому видає йому невелику місячну допомогу — на життя і на гру: своєрідна реклама. Тепер він будує свою «теорію ймовірності», вивчає капризну вдачу фортуни. Коли він помиляється у своїх здогадах, то сердито стукає олівцем по книжці, підскакує на одній нозі, щось бубонить і знову заглибується в підрахунки. Коли ж його припущення виправдаються, обличчя його сяє, і він повертає голову до сусідів, ніби бажаючи сказати: от бачите, нарешті мені таки пощастило відкрити закони випадковості.

Два лакеї вводять під руки і садовлять у крісло біля стола стару в чорному шовковому платті, з бриліантовим намистом на зморшкуватій ший. Обличчя її набілено так, що вже не може збліднути. Забачивши таємницу кульку, яка розподіляє горе і радощі, її запалі очі загоряються вогнем зажерливості і тонкі пальці, унизані перснями, починають тримті.

Молода, гарна, струнка жінка, одягнута в елегантний темнозелений костюм, проходячи повз стіл, кидає недбалим рухом тисячофранковий банкнот, програє, байдуже посміхається і проходить до іншої кімнати.

Ларе поставив на червоне сто франків і виграв.

«Я сьогодні повинен виграти», подумав він, ставлячи тисячу,— і програв. Але його не покидала впевненість, що врешті решт він виграє. Його вже охопив азарт.

До столу рулетки підійшло троє: чоловік, високий і ставний, з дуже блідим обличчям, і дві жінки. Одна рудоволоса, а друга в сірому костюмі. Мимохіть поглянувши на неї, Ларе відчув якусь тривогу. Ще не розуміючи, що його хвилює, художник почав стежити за жінкою в сірому і був вражений одним жестом правої руки, який зробила вона. «Щось знайоме! О, такий жест робила Анжеліка Гай!» Ця думка так вразила його, що він уже не міг грати. А коли троє невідомих, сміючись, відійшли нарешті від столу, Ларе, забувши взяти з стола виграні гроші, пішов слідом за ними.

О четвертій ранку хтось сильно постукав у двері Артура Доуеля. Сердито накинувши на себе халата, Доуель відчинив. До кімнати нетвердою ходою зайшов Ларе і, стомлено опустившись у крісло, мовив:

— Я, здається, божеволію.

— Що трапилось, друже! — вигукнув Доуель.

— Трапилось таке, що... я не знаю, як вам і сказати...

Я грав з учорашиного дня до другої години ночі. Виграш змінювався програшом. І раптом я побачив жінку, і один жест її вразив мене так, що я кинув гру і пішов за нею до ресторану. Я сів за столик і попросив чашку чорної міцної кави. Кава мені завжди допомагає, коли нерви занадто розійдуться... Незнайомка сиділа за сусіднім столиком. З нею був молодий чоловік, пристойно одягнутий, але такий, що не викликає особливої довіри, і досить таки вульгарна рудокоса жінка. Мої сусіди пили вино і весело розмовляли. Незнайомка в сірому почала співати шансонетку. В неї виявився писклявий голос досить неприємного тембру. Але несподівано вона взяла кілька низьких грудних нот... — Ларе стиснув свою голову. — Доуель! То був голос Анжеліки Гай. Я з тисячі голосів упізнав би його.

«Нешасний! До чого він дійшов», подумав Доуель і, лагідно поклавши руку на плече Ларе, сказав:

— Вам здалося, Ларе. Візьміть себе в руки. Випадкова схожість...

— Ні, ні! Запевняю вас,— гаряче заперечив Доуель.— Я почав уважно приглядатися до співачки. Вона досить гарна, чіткий профіль і милі лукаві очі. Але її постать, її тіло! Доуель, хай чорти розтерзають мене зубами, коли фігура співачки не схожа, як дві крапельки води, на фігуру Анжеліки Гай.

— От що, Ларе, випийте брому, прийміть холодний душ і лягайте спати. Завтра, чи вірніш сьогодні, коли ви прокинетесь...

Ларе докірливо подивився на Доуеля.

— Ви думаете, що я збожеволів?.. Не спішіть робити остаточні висновки. Вислухайте мене до кінця. Це ще не все. Коли співачка проспівала свою пісеньку, вона зробила кистю руки ось такий жест. Це улюблений жест Анжеліки, жест цілком індивідуальний, неповторний.

— Але що ж ви хочете сказати? Не думаете ж ви, що невідома співачка володіє тілом Анжеліки?

Ларе потер лоба.

— Не знаю, від цього, дійсно, збожеволіти можна... Але слухайте далі. На шиї співачка носить досить химерне кольє, вірніш навіть не кольє, а цілий приставний комірець, прикрашений дрібними перлами, завширшки, принаймні, чотири сантиметри. А на її грудях досить широкий виріз. Виріз відкриває на плечі родимку — родимку Анжеліки Гай. Кольє здається бинтом. Вище кольє — невідома мені голова жінки, нижче — знайоме, яке я вивчив до найдрібніших деталей, ліній і форм тіла Анжеліки Гай. Не забувайте, адже я художник, Доуель. Я вмію запам'ятовувати неповторні лінії і індивідуальні особливості людського тіла... Я робив стільки начерків та ескізів з Анжеліки, стільки написав її портретів, що не можу помилитися.

— Ні, це неможливо! — вигукнув Доуель.— Адже Анжеліка за...

— Загинула? В тому то й річ, що це нікому невідомо. Вона сама чи її труп безслідно зник. І ось тепер...

— Ви зустрічаєте воскреслий труп Анжеліки?

— О-о!.. Ларе застогнав.— Я думав саме про це.

Доуель підвівся і закрокував по кімнаті. Певне, сьогодні вже не пощастить заснути.

— Будемо міркувати спокійно,— сказав він.— Ви кажете, що ваша невідома співачка має ніби два голоси: один свій, більш ніж посередній, і другий — Анжеліки Гай?

— Низький регістр — її неповторне контральто,— відповів Ларе, ствердно кивнувши головою.

— Але ж це фізіологічно неможливо. Не думаете ж ви, що людина високі ноти витягає з свого горла верхніми кінцями зв'язок, а низькі нижніми? Висота звука залежить від більшої чи меншої напруги голосових зв'язок на всьому протязі. Адже це, як на струні: при більшій напрузі вібруюча струна дає більше коливань і більш високий звук, і навпаки. До того ж коли б зробити таку операцію, то голосові зв'язки були б укорочені, значить голос став би дуже високим. Та й взагалі людина не могла б співати після такої операції: рубці повинні були б заважати правильній вібрації зв'язок, і голос, у кращому випадку, був би дуже хрипким... Ні, це рішуче неможливо. Нарешті, щоб «оживити» тіло Анжеліки, потрібно було мати голову, чиось голову без тіла.

Доуель несподівано замовк, бо згадав про те, що в певній мірі підтверджувало припущення Ларе.

Артур сам бачив кілька дослідів свого батька. Професор Доуель вливав у судини загиблого собаки підігріту до тридцяти семи градусів Цельсія живильну рідину з адреналіном — речовиною, що дратує і примушує їх скорочуватися. Коли ця рідина під певним тиском потрапляла до серця, вона відновлювала його діяльність, і серце починало гнати кров до судин. Повою встановлювався кровообіг, і тварина оживала.

— Найголовнішою причиною загибелі організму,— сказав тоді батько Артура,— є припинення постачання органів кров'ю і киснем.

— Отже, так можна оживити й людину? — запитав Артур.

— Так, весело відповів його батько,— я берусь здійснити воскресіння і коли-небудь зроблю це «чудо». До цього я й веду свої досліди.

Оживлення трупа, виходить, можливе. Але чи можна оживити труп, в якому тіло належало одній людині, а голова — іншій? Чи можлива така операція? Щодо цього в Артура були сумніви. Правда, він бачив, як батько його проробляв надзвичайно сміливі і вдалі операції пересадки тканин і кісток. Але все це було не таким складним, і це робив його батько.

«Коли б мій батько був живим, я, певне, повірив би, що здогад Ларе про чужу голову на тілі Анжеліки Гай правдоподібний. Тільки батько міг насмілитись зробити таку складну і незвичайну операцію. Можливо, ці досліди продовжували його асистенти? — подумав Доуель.— Але одна справа оживити голову чи навіть цілий труп, а інша — пришити голову однієї людини до трупа іншої».

— Що ж ви хочете робити далі? — запитав Доуель.

— Я хочу розшукати цю жінку в сіному, познайомитися з нею і розкрити таємницю. Ви допоможете мені?

— Звичайно,— відповів Доуель.

Ларе міцно потис йому руку, і вони почали обмірковувати план дій.

ВЕСЕЛА ПРОГУЛЯНКА

За кілька днів Ларе вже був знайомий з Бріке, її подругою та Жаном. Він запропонував їм прогулятися на яхті, і його запрошення прийняли.

В той час, як Жан та Руда Марта розмовляли на палубі з Доуелем, Ларе запропонував Бріке зійти вниз оглянути каюти. Їх було всього дві, зовсім невеличкі, і в одній з них стояло піаніно.

— О, тут навіть інструмент є! — вигукнула Бріке.

Вона сіла до піаніно і заграла фокстрот. Яхта злегка погойдувалась на хвилях. Ларе стояв біля піаніно, уважно дивився на Бріке і обмірковував, з чого почати своє слідство.

— Заспівайте що-небудь,— сказав він.

Бріке не примушувала упрошувати себе. Вона заспівала, кокетливо позираючи на Ларе. Він їй подобався.

— Який у вас... дивний голос,— сказав Ларе,— допитливо дивлячись їй в обличчя.— У вашому горлі ніби є два голоси: голоси двох жінок...

Бріке знітилася, але швидко оволодівши собою, вимушено засміялась.

— О, так!.. Це у мене з дитинства. Один професор співів виявив у мене контратальто, а інший — меццо-сопрано. Кожен ставив голос по-своєму і вийшло... до того ж я недавно застудилася...

«Чи не забагато пояснень до одного факту? — подумав Ларе.— І чому вона так знітилася? Мої припущення співаджуються. Тут щось є».

— Коли ви співаете на низьких нотах,— сумно заговорив він,— я ніби чую голос однієї моєї хорошої знайомої... Вона була відомою співачкою. Сердешна загинула під час залізничної катастрофи. На загальний подив, її тіла не розшукали... Її постать надзвичайно нагадує вашу, як дві краплини води... Можна подумати, що це її тіло.

Бріке, вже не ховаючи страху, подивилася на Ларе. Вона зрозуміла, що він завів цю розмову неспроста.

— Бувають люди, дуже схожі одне на одного...— сказала вона тримтячим голосом.

— Звичайно, але такої подібності я не зустрічав. До того ж... ваші жести... ось цей жест рукі... І ще... Ви зараз

взялися руками за голову, ніби поправляючи пишні пасма волосся. Таке волосся було у Анжеліки Гай. І так вона поправляла непокірне пасмо на скроні... Але у вас немає довгих локонів. У вас коротке, стрижене за останньою модою волосся.

— У мене раніш було теж довге волосся,— сказала Бріке зводячись. Обличчя її зблідло, пальці злегка тримали.— Тут душно... Підемо нагору...

— Почекайте,— зупинив її Ларе, так само хвилюючись.— Мені треба поговорити з вами.

Він силою всадовив її в крісло під ілюмінатором.

— Мені погано... Я не звикла до качки! — вигукнула Бріке, пориваючись вийти. Але Ларе, ніби ненаrocом, торкнувся її шиї, відслонивши краєчок кольє. Він побачив зарожевілі рубці.

Бріке похитнулася. Ларе ледве встиг підхопити її: вона знепритомніла.

Художник, не знаючи що робити, близнув їй в обличчя водою з карафи. Вона скоро прийшла до тями. Несказаний жах світився в її очах. Кілька довгих секунд вони дивилися одне на одного мовчки. Бріке здавалося, що прийшов час розплати. Страшний час розплати за те, що вона привласнила чуже тіло. Губи Бріке здригнулися, і вона ледве чутно прошепотіла:

— Не губіть мене!.. Пожалійте...

— Заспокойтесь, я не збираюсь губити вас... але я повинен розкрити цю таємницю.— Ларе підняв безвільно звислу руку Бріке і міцно стиснув її.— Зізнайтесь, це не ваше тіло? Звідки воно у вас? Скажіть мені всю правду!

— Жан! — спробувала вигукнути Бріке, та Ларе затис її рота долонею, прошипівши в саме вухо:

— Коли ви ще раз крикнете, ви не вийдете з цієї каюти.

Потім, залишивши Бріке, він швидко замкнув двері каюти і щільно прикрив раму ілюмінатора.

Бріке заплакала, як дитина. Та Ларе був невблаганим.

— Сльози вам не допоможуть! Говоріть швидше, поки я не втратив терпіння.

— Я ні в чому не винувата,— заговорила Бріке, схлипуючи.— Мене вбили... Але потім я ожила... Одна моя голова... на скляній підставці... Це було жахливо!.. І голова Тома стояла там же... Я не знаю, як це трапилось... Професор Керн,— це він оживив мене... Я просила його, щоб він повернув мені тіло...— Він пообіцяв... І роздобув десь ось це тіло...— Вона майже з жахом подивилася на свої плечі і руки.— Але коли я побачила мертвє тіло, то відмовилась... Мені було так страшно... Я не хотіла, благала не приставляти моєї голови до трупа... Це може підтвердити Лоран: вона доглядала нас, але Керн не послухав. Він зробив так, що я заснула, і прокинулась ось такою. Я не хотіла залишатися у Керна і втекла в Париж, а потім сюди... Я знала, що Керн буде переслідувати мене... Благаю вас, не вбивайте мене і не кажіть ні кому... Тепер я не хочу залишитись без тіла, воно стало моїм... Я ніколи не відчувала такої легкості в руках. Тільки болить нога... Але це мине... Я не хочу повертатися до Керна!

Слухаючи цю плутану розповідь, Ларе думав: «Бріке, здається, дійсно неповинна. Але цей Керн... Як міг він добути тіло Гай і використати його для такого жахливого експерименту? Керн! Я чув про це ім'я від Артура. Керн, здається, був асистентом у його батька. Ця таємниця повинна бути розкритаю».

— Перестаньте плакати і уважно вислухайте мене,— строго мовив Ларе.— Я допоможу вам, але з однією умовою, коли ви ні кому не скажете про те, що трапилося з вами аж до цієї хвилини. Ні кому, крім однієї людини, яка зараз прийде сюди. Це Артур Доуель,— ви вже знаєте його. Ви повинні у всьому слухати мене. Коли тільки не послухаєте, вас чекає страшна кара. Ви вчинили зло-

чин, який карається смертю. І вам ніде не пощастиль сковати вашу голову і привласнене вами чуже тіло. Вас знайдуть і гільйотинують. Отож слухайте мене. Найперше — заспокойтесь. По-друге, сідайте до піаніно і співайте. Співайте якнайголосніше, щоб було чути там, нагорі. Вам дуже весело, і ви не збираєтесь виходити на палубу.

Бріке підійшла до піаніно, сіла і заспівала, акомпануючи собі неслухняними пальцями.

— Голосніше, веселіш,— командував Ларе, відчиняючи ілюмінатор та двері.

То був незвичайний спів,— крик відчаю і жаху, перевладений на мажорний лад.

— Голосніше, барабаньте по клавішах! Так! Грайте і ждіть. Ви поїдете в Париж разом з нами. Не спробуйте втікати. В Парижі ви будете в безпеці. Ми зуміємо сковати вас.

З веселим обличчям Ларе зійшов на палубу.

Яхта, нахилившись на правий борт, швидко пливла на легкій хвилі. Вологий морський вітер освіжив Ларе. Він підійшов до Артура Доуеля і, непомітно одвівши його вбік, сказав:

— Ідіть вниз до каюти і примусьте мадемуазель Бріке повторити все, що вона розповіла мені. А я забавлю гостей.

— Ну, як вам подобається яхта, мадам? — звернувся він до Рудої Марти і повів з нею невимушенну розмову.

Жан, розлігшись в плетеному кріслі, розкошував далеко від поліції і сищиків. Він не хотів більше ні думати, ні спостерігати, він хотів забути про постійну настороженість. Повільно тягнучи з маленької чарки чудовий коньяк, він все більше занурювався у спогляdalnyj, напівсонний настрій. Це якраз було на руку Ларе.

Руда Марта почувала себе також чудово. Чуючи з каюти спів подруги, вона й сама, в перервах між фразами, приєднувала свій голос до грайливої пісні.

Чи заспокоїла Бріке гра, чи Артур видався їй менш небезпечним співбесідником, але цього разу вона більш доладно і послідовно розповіла йому історію своєї смерті і воскресіння.

— Оце й усе. Ну, хіба ж я винна? — вже посміхаючись, запитала вона і проспівала коротеньку шансонетку «А чи ж винна я», яку на палубі повторила Марта.

— Опишіть мені третю голову, яка жила у професора Керна,— сказав Доуель.

— Тома?

— Ні, ту, якій вас показував професор Керн! А втім... Артур Доуель швидко витяг з бічної кишені гаманця, пошукав у ньому, добув звідти фотокартку і показав її Бріке.

— Скажіть, чи схожий зображеній тут мужчина на голову мого... знайомого, яку ви бачили у Керна?

— Та це ж точнісінько він! — вигукнула Бріке. Вона навіть кинула гратеги.— Просто диво! І з плечима. Голова з тілом. Невже ж і йому вже встигли пришити тіло? Що

з вами, рідний мій? — співчутливо і злякано запитала вона.

Доуель похитнувся. Обличчя його зблідло. Він, насику оволодівши собою, зробив кілька кроків, опустився в крісло і закрив обличчя руками.

— Що з вами? — ще раз запитала його Бріке. Але він нічого не відповідав. Потім губи його прошепотіли: «Бідний батьку», але Бріке не розчула тих слів.

Артур Доуель дуже швидко оволодів собою. Коли він ззвів голову, обличчя його було майже спокійним.

— Пробачте, я, здається, налякав вас,— сказав він.— У мене іноді бувають такі легенькі припадки від серця. От уже все й минуло.

— Але хто цей чоловік? Він так дуже схожий на... Ваш брат? — зацікавилась Бріке.

— Хто б він не був, ви повинні допомогти нам розшукати цю голову. Ви поїдете з нами. Ми влаштуємо вас у такому затишному куточку, де вас ніхто не знайде. Коли ви можете їхати?

— Хоч і сьогодні,— відповіла Бріке.— А ви... не відберете у мене мое тіло?

Доуель одразу не зрозумів, потім посміхнувся і відповів:

— Звичайно, ні... коли ви тільки будете слухати нас і допомагати нам. Підемо на палубу.

— Ну, як ваше плавання? — весело запитав він, зійшовши на палубу. Потім подивився на обрій з виглядом досвідченого моряка і, заклопотано похитавши головою, сказав: — Море мені не подобається... Бачите оту темну смугу на обрії?.. Коли ми вчасно не повернемось, то...

— О, скоріш назад! Я не хочу пістонути,— напівжартома, напівсерйозно вигукнула Бріке.

Ніякої бурі не передбачалося. Просто Доуель вирішив налякати своїх сухопутних гостей для того, щоб скоріш повернутися на берег.

Ларе умовився з Бріке зустрітися на тенісному май-

данчику після обіду, «коли не буде бурі». Вони розлучалися всього на кілька годин.

— Слухайте, Ларе, ми несподівано натрапили на слід великих таємниць,— сказав Доуель, коли вони повернулися до готелю.— Чи знаєте ви чия голова була у Керна? Голова моого батька, професора Доуеля!

Ларе, що вже усівся на стільці, підскочив, як м'яч.

— Голова? Жива голова вашого батька?! Та чи можливе таке? І все це Керн! Він... я розтерзаю його! Ми знайдемо голову вашого батька.

— Боюсь, що ми не застанемо її в живих,— печально відповів Артур.— Батько сам довів можливість оживлення голів, відсічених від тіла, але голови ці жили не більш, як півтори години, потім вони вмирали, бо кров згорталася, а штучні живильні розчини могли підтримати життя ще менший час.

Артур Доуель не знов, що його батько незадовго до смерті винайшов препарат, який він назвав «Доуель 217» і який Керн переіменував на «Керн 217». Уведений в кров, цей препарат зовсім усуває згортання крові і тому робить можливим більш тривале існування голови.

— Але живою чи мертвою ми повинні розшукати голову батька. Скоріше в Париж!

Ларе кинувся до своєї кімнати збирати речі.

В ПАРИЖ!

Нашвидку пообідавши, Ларе побіг на тенісний майданчик.

Трохи запізнившись, Бріке дуже зраділа, побачивши, що він уже чекає на неї. Не дивлячись на ввесь страх, який вселяв їй цей чоловік, Бріке продовжувала вважати його дуже інтересним мужчиною.

— А де ж ваша ракетка? — розчаровано запитала вона його.— Хіба ви сьогодні не будете вчити мене?

Ларе вже протягом кількох днів учив Бріке грati в теніс. Вона виявилася дуже здібною ученицею. Та Ларе знав таємницю цієї здібності більше, ніж сама Бріке: вона володіла тренованим тілом Анжеліки, яка була чудовою тенісисткою. Колись вона сама навчила Ларе кількох ударів. І тепер Ларе залишалося тільки привести у відповідність уже треноване тіло Гай з ще не тренованим мозком Бріке,— закріпити в її голові звичні рухи тіла. Іноді рухи Бріке були невпевненими, незgrabними. Але часто, несподівано для себе, вона робила надзвичайно спритні рухи. Вона, наприклад, дуже здивувала Ларе, коли почала подавати «різані м'ячі»,— її ніхто цього не вчив. А цей вправний і важкий прийом був своєрідною гордістю Анжеліки. І, дивлячись на рухи Бріке, Ларе іноді забував, що грає не з Анжелікою. І саме під час гри в теніс у Ларе виникло ніжне почуття до «відродженої Анжеліки», як іноді звав він Бріке. Правда, те почуття було далеким від того обожнювання і схиляння, яким він був сповнений до Анжеліки.

Бріке стояла біля Ларе, затулившись ракеткою від призахідного сонця,— один з жестів Анжеліки.

— Сьогодні ми не будемо грati.

— Який жаль! А я б не від того, щоб пограти, хоч у мене дужче ніж звичайно, болить нога,— сказала Бріке.

— Підемо зі мною. Ми їдемо в Париж.

— Зараз?

— Негайно.

— Але ж мені потрібно хоч переодягнутися і взяти деякі речі.

— Добре. Даю вам на збори сорок хвилин, і ні хвилини більше. Ми заїдемо за вами в автомобілі. Ідіть же швидше збиратися.

«Вона, дійсно, кульгає», подумав Ларе, дивлячись услід Бріке.

По дорозі до Парижа нога у Бріке розболілася не на жарт. Бріке лежала в своєму купе і тихо стогнала.

Ларе заспокоював її, як міг. Ця мандрівка ще більше зблизила їх. Правда, він доглядав з такою турботливістю, як юному здавалось, не за Бріке, а за Анжелікою Гай. Але Бріке сприймала турботи Ларе цілком на себе. Ця увага дуже зворушувала її.

— Ви такий добрий,— сказала вона сентиментально.— Там, на яхті, ви налякали мене. Але тепер я не боюсь вас.— І вона посміхнулася так чарівно, що Ларе не міг не посміхнутися у відповідь. Ця одвітна посмішка вже цілковито належала голові: адже посміхалася голова Бріке. Вона робила успіхи, сама того не помічаючи.

А недалеко від Парижа трапилася маленька подія, яка ще більш порадувала Бріке і здивувала самого винуватця цієї події. Під час особливо важкого приступу болю Бріке простягнула руку і сказала:

— Коли б ви знали, як я страждаю...

Ларе мимоволі взяв простягнуту руку і поцілував її.

Бріке почервоніла, а Ларе знітився.

«Чорт,— думав він,— я, здається, поцілував її. Але ж це була тільки рука — рука Анжеліки. Однак біль відчуває голова, значить, поцілувавши руку, я пожалів голову. Але голова відчуває біль тому, що болить нога Анжеліки, але біль Анжеліки відчуває голова Бріке...» Він зовсім заплутався і знітився ще більше.

— Як ви пояснили ваш несподіваний від'їзд вашій подрузі? — запитав Ларе, щоб швидше позбутися ніякості.

— Ніяк. Вона звикла до моїх несподіваних вчинків. А втім, вона з чоловіком теж швидко буде в Парижі. Я хочу її бачити... Ви, будь ласка, запросіть її до мене.— І Бріке дала адресу Рудої Марти.

Ларе і Артур Доуель вирішили поселити Бріке у невеликому порожньому будинку, який належав батькові Ларе, в кінці авеню дю Мен.

— Поруч з кладовищем! — вигукнула забобонна

Бріке, коли автомобіль провозив її повз кладовище Монпарнас.

— Значить довго жити будете,— заспокоїв її Ларе.

— Хіба є така прикмета? — запитала Бріке.

— Найпевніша.

І Бріке заспокоїлась.

Хвору влаштували в досить затишній кімнаті на величезному старовинному ліжку під балдахіном.

Бріке зітхнула, відкинувшись на гірку подушок.

— Вам неодмінно треба запросити лікаря і сиділку,— сказав Ларе. Але Бріке рішуче заперечувала. Вона боялася, що нові люди донесуть на неї.

З великими труднощами Ларе умовив її показати ногу своєму приятелеві, молодому лікарю, і запросити в сиділки дочку конс'єржа.

— Цей конс'єрж служить у нас двадцять років. На нього і на його дочку цілковито можна покластися.

Зaproшений лікар оглянув розпухлу і дуже почервонілу ногу, наказав робити компреси, заспокоїв Бріке і вийшов з Ларе до іншої кімнати.

— Ну, як? — не без хвилювання запитав Ларе.

— Поки що нічого серйозного немає, але стежити треба. Я буду відвідувати її через день. Хвора повинна мати абсолютний спокій.

Ларе кожного ранку відвідував Бріке. Якось він тихо зайшов до кімнати. Сиділки не було. Бріке дрімала чи лежала з заплющеними очима. Дивна річ, обличчя її, здавалося, все молодшало. Тепер Бріке можна було дати не більше двадцяти років. Риси обличчя пом'якшали, стали тендітнішими.

Ларе навшпиньки підійшов до ліжка, нахилився, довго дивився на це обличчя і... раптом несподівано поцілував у лоб. Цього разу Ларе не аналізував, чи цілує він «останки» Анжеліки, голову Бріке, чи всю Бріке.

Бріке повільно звела повіки і поглянула на Ларе. Бліда посмішка майнула на її губах.

— Як ви себе почуваєте? — запитав Ларе: — Я не розбудив вас?

— Ні, я не спала. Дякую, я почуваю себе добре. Коли б не цей біль...

— Лікар каже, що немає нічого серйозного. Лежіть спокійно, і скоро ви одужаєте...

Зайшла сиділка. Ларе кивнув головою і вийшов. Бріке провела його ніжним поглядом. В її життя увійшло щось нове. Вона хотіла скоріш одужати. Кабаре, танці, шансонетки, веселі п'яні відвідувачі «Ша-нуар» — все це відійшло кудись далеко, втратило сенс і ціну. В серці її народжувались нові мрії про щастя. Можливо, що це було найбільше чудо «перевтілення», про яке не здогадувалася вона сама, не здогадувався і Ларе. Чисте, незаймане тіло Анжеліки Гай не лише відмолодило голову Бріке, але й змінило хід її думок. Розбещена співачка з кабаре перетворювалася на скромну дівчину.

ЖЕРТВА ҚЕРНА

В той час як Ларе був цілковито поглинutий турботами про Бріке, Артур Доуель збирav відомості про дім Керна. Час від часу друзі радилися з Бріке, яка повідомляла їм усе, що знала про дім і людей, які його населяли.

Артур Доуель вирішив діяти дуже обережно. З моменту зникнення Бріке Керн мусить бути настороженим. Захопити його зненацька навряд чи пощастиТЬ. Потрібно вести справу так, щоб до останньої хвилини Керн не підозврював, що на нього вже ведеться атака.

— Ми будемо діяти якнайхітріше, — сказав він Ларе. — Насамперед треба довідатись, де живе мадемузель Лоран. Коли вона не заодно з Керном, то багато в чому нам допоможе, — значно більше, ніж Бріке.

Дістati адресу Лоран було неважко. Та коли Доуель відвідав квартиру, там на нього чекало розчарування.

Замість Лоран він застав тільки її матір, чистенько одягнену, благообразну бабусю, заплакану, недовірливу, вбиту горем.

— Чи можу я бачити мадемуазель Лоран? — запи-
тав він.

Старенька непорозуміло подивилася на нього.

— Мою дочку? Хіба ви її знаєте?.. А з ким я маю
за честь розмовляти і нашо вам потрібна моя дочка?

— Коли дозволите...

— Прошу вас.— І мати Лоран пропустила відвіду-
вача до маленької вітальні, заставленої м'якими старо-
винними меблями в білих чохлах з мереживними накид-
ками на спинках. На стіні великий портрет. «Хороша дів-
чина», подумав Артур.

— Моє прізвище Радье,— сказав він.— Я медик з
провінції, вчора тільки приїхав з Тулона. Колись я був
знайомий з однією з університетських подруг мадемуа-
зель Лоран. Вже тут, у Парижі, я випадково зустрів цю
подругу і довідався від неї, що мадемуазель Лоран пра-
цює у професора Керна.

— А як прізвище університетської подруги моєї
дочки?

— Прізвище? Ріш!

— Ріш! Ріш!.. Не чула такої,— зауважила Лоран і
вже з явною підозрою запитала: — А ви не від Керна?

— Ні, я не від Керна,— з посмішкою відповів Ар-
тур.— Але дуже хотів би познайомитися з ним. Річ у
тому, що він працює в тій галузі, якою я дуже цікавлюсь.
Мені відомо, що цілу низку дослідів, і найцікавіших, він
проводить дома. Але він дуже замкнена людина і нікого
не хоче пускати до свого свята святих.

Старенька Лоран вирішила, що це схоже на правду:
потрапивши на роботу до професора Керна, дочка казала,
що він живе дуже замкнено і нікого не приймає. «Що ж
він робить?» запитала вона у дочки і почула непев-
ну відповідь: «Всякі наукові досліди».

— Отож,— вів далі Артур,— я вирішив познайомитися спочатку з мадемуазель Лоран і порадитися з нею, як мені найпевніше досягти мети. Вона могла б підготувати ґрунт, попередньо домовитися з професором Керном, познайомити мене з ним і ввести в дім.

Вигляд юнака викликав довіру, але все, що було зв'язано з іменем Керна, збуджувало в душі мадам Лоран такий неспокій і тривогу, що вона не знала, як вести далі розмову. Вона важко зітхнула і, стримуючи себе, щоб не заплакати, сказала:

— Моеї дочки немає вдома. Вона в лікарні.

— В лікарні? В якій лікарні?

Мадам Лоран не стрималась. Вона дуже довго була самотньою зі своїм горем і тепер, забувши про обережність, розповіла своєму гостеві все: як її дочка несподівано прислава листа про те, що робота змушує її залишитися на деякий час в домі Керна для догляду за тяжко хворими; як вона, мати, робила марні спроби побачитися з дочкою в домі Керна; як хвилювалася; як, нарешті, Керн повідомив її, що її дочка захворіла нервовим розладом і її одвезли до лікарні для душевно хворих.

— Я ненавиджу отого Керна,— казала старенька, втираючи хусткою слези.— Це він довів мою дочку до божевілля. Я не знаю, що вона бачила в домі Керна і що там робила,— про це вона навіть мені не говорила,— але я знаю одне, що як тільки Марі поступила на цю роботу, то так і

почала нервувати. Я не впізнавала її. Вона приходила бліда, знервована, вона позбулася сну і апетиту. По ночах її душили кошмари. Вона кричала і говорила крізь сон, що голова якогось професора Доуеля і Керн переслідують її... Керн присилає мені поштою заробітню плату дочки, досить значну суму, присилає до цього часу... Але я не приторкаюся до грошей. Здоров'я не купиш ні за які гроші... Я втратила дочку...—І старенька залилася слізьми.

«Ні, в цьому домі не може бути спільників Керна», подумав Артур Доуель. Він вирішив більше не приховувати справжньої мети своїх відвідин.

— Добродійко,—сказав він,— я тепер одверто зізнаюся, що маю не менше підстав ненавидіти Керна. Мені потрібна була ваша дочка, щоб звести з Керном деякі рахунки і... виявити його злочини.

Мадам Лоран зойкнула.

— Ні, не турбуйтесь, ваша дочка не замішана у ці злочини.

— Моя дочка скоріш умре, аніж зробить злочин,—гордо відповіла Лоран.

— Я хотів скористуватися з послуг мадемуазель Лоран, але тепер бачу, що вона сама потребує допомоги. Я маю підстави думати, що ваша дочка не збожеволіла, а відправлена до божевільні професором Керном...

— Але чому? За що?!

— Саме тому, що ваша дочка скоріш умре, ніж піде на злочин, як ви зволили висловитись. Певне, вона була небезпечною для Керна.

— Але про які злочини ви говорите?

Артур Доуель ще недостатньо знав Лоран, остерігався її старечого багатослів'я, і тому вирішив всього не розкривати.

— Керн робив незаконні операції. Будь ласка, скажіть, до якої лікарні віддана Керном ваша дочка?

Схвилювана Лоран ледве зібрала сили, щоб продов-

живати складно говорити. Перериваючи слова риданнями, вона сказала:

— Керн довго не хотів мені про це говорити. До себе додому він не пускав мене. Доводилось писати йому листи. Він відповідав ухильно, намагаючись заспокоїти мене і впевнити, що моя дочка одужує і швидко повернеться до мене. Коли мое терпіння лопнуло, я написала йому, що подам на нього скаргу, коли він зараз же не відповість, де моя дочка. І тоді він повідомив адресу лікарні. Вона міститься в передмісті Парижа, в Ско. Лікарня належить приватному лікареві Равіно. Ох, я їздила туди! Але мене навіть не впустили на подвір'я. Це справжня тюрма, обнесена кам'яною стіною... «У нас так заведено,— відповів мені сторож,— що рідних ми нікого не впускаємо, навіть рідної матері». Я викликала чергового лікаря, але він відповів мені так само. «Добродійко,— сказав він,— відвідини рідними хворих завжди хвилюють і погіршують їхній душевний стан. Можу вам тільки сказати, що вашій дочці краще». І він зачинив переді мною ворота.

— Я все-таки постараюсь побачитися з вашою дочкою. Можливо, що мені пощастиТЬ і звільнити її.

Артур старанно записав адресу і попрощався.

— Я зроблю все, що тільки буде можливо. Вірте мені, що я зацікавлений у цьому так само, ніби мадемузель Лоран була б моєю сестрою.

І, супроводжуваний всілякими порадами і добрими побажаннями, Доуель вийшов з кімнати.

Артур вирішив негайно побачитися з Ларе. Його друг цілими днями був у Бріке, і Доуель попрямував на авеню дю Мен. Біля будиночка стояв автомобіль Ларе.

Доуель швидко піднявся на другий поверх і зайшов до вітальні.

— Артур! Яке нещастя! — зустрів його Ларе. Він був надзвичайно розхвилюваний, метався по кімнаті і кудів-див своє чорне кучеряве волосся.

- Що трапилося, Ларе?
- О!.. — застогнав його друг.— Вона втекла...
- Хто?
- Мадемуазель Бріке, звичайно!
- Втекла? Але чому ж? Кажіть же, нарешті, толком!

Але не легко було примусити Ларе говорити. Він все метався, стогнав, зітхав і охкав. Минуло не менш десяти хвилин, поки Ларе заговорив:

— Вчора мадемуазель Бріке ще зранку скаржилася на те, що болі в нозі посилюються. Нога дуже напухла і посиніла. Я викликав лікаря. Він оглянув ногу і сказав, що становище різко погіршало. Почалася гангрена. Необхідна операція. Лікар не брався оперувати дома і наполягав на тому, щоб хвору негайно перевезли до лікарні. Але мадемуазель Бріке нізащо не погоджувалась. Вона боялася, що в лікарні звернуть увагу на шрами на її шиї. Вона плакала і говорила, що повинна повернутися до Керна. Керн попереджував її, що їй необхідно залишитися до повного «одужання». Вона не послухала його і тепер жорстоко покарана. І вона вірить Кернові як хірургові.

«Коли він міг воскресити мене з мертвих і дати нове тіло, то може вилікувати і мою ногу. Це для нього дрібниця». Всі мої умовляння не привели ні до чого. Я не хотів відпускати її до Керна... І я вирішив піти на хитрість. Я сказав, що сам відвезу її до Керна, маючи на увазі перевезти до лікарні. Але мені необхідно було вжити заходів до того, щоб таємниця «воскресіння» Бріке й справді не розкрилася передчасно,— я не забував про вас, Артур. І я поїхав, на годину не більш, щоб домовитись із знайомими лікарями. Я хотів перехитрувати Бріке, але вона перехитрувала мене і сиділку. Коли я приїхав, її вже не було. Все, що від неї залишилося — ось ця записка, що лежала на столику біля її ліжка. Ось, погляньте.— І Ларе подав Артурові аркушик паперу,

на якому олівцем нашвидку було написано кілька слів:

«Ларе, вибачте мені, я не можу зробити інакше. Я повертаюсь до Керна. Не відвідуйте мене. Керн поставить мене на ноги, як уже зробив це раз. До скорого побачення,— ця думка втішає мене».

— Навіть підпису немає.

— Зверніть увагу,— сказав Ларе,— на почерк. Це почерк Анжеліки, хоч дещо і змінений. Так могла б написати Анжеліка, коли б вона писала в сутінках або в ней боліла рука: більш крупно, більш розмашисто.

— Але все-таки, як це трапилось? Як вона могла втекти?

— На жаль, вона втекла від Керна, щоб тепер втекти від мене до Керна. Коли я приїхав сюди і побачив, що клітка спорожніла, я ледве не вбив сиділку. Але вона пояснила, що саму її введено в оману. Бріке, з зусиллям підвівшись, підійшла до телефону і викликала мене. То були хитрощі. Мене вона не викликала. Порозмовлявши по телефону, Бріке сказала сиділці, що я нібито все влаштував і прошу її негайно їхати до лікарні. І Бріке попросила сиділку викликати автомобіль, потім за її допомогою дісталась до автомобіля і поїхала, відмовившись від послуг сиділки. «Це недалеко, а там мене знімуть санітари», сказала вона. І сиділка була цілком певна, що все діється за моїм розпорядженням і з мого відома. Артуре! — раптом вигукнув Ларе, знову розхвилювавшись.— Я іду до Керна негайно. Я не можу її залишити там. Я вже викликав свою машину. Ідемо разом, Артуре!

Артур пройшовся вздовж кімнати. Яке несподіване ускладнення! Припустимо, Бріке вже розповіла все, що знала про дім Керна. Та все ж її поради були б потрібними і в майбутньому, не кажучи вже про те, що вона сама була доказом проти Керна. І цей збожеволілий Ларе. Тепер він поганий помічник.

— Послухайте, друже мій,— сказав Артур, поклав-

ши руки художників на плечі.— Зараз, більш ніж будь-коли, нам необхідно міцно взяти себе в руки і утриматись від ризикованих вчинків. Діло зроблено. Бріке у Керна. Чи слід нам передчасно тривожити звіра в його лігві? Як ви гадаєте, розповість Бріке Керну про все, що трапилося з нею відтоді, як вона втекла від нього, про наше знайомство з нею і про те, що ми багато чого довідалися про Керна?

— Можу заприсягтись, що вона нічого не скаже,— переконано відповів Ларе.— Вона дала мені слово там, на яхті, і не один раз повторювала, що збереже таємницю. Тепер вона виконає це не тільки під впливом страху, але й... з інших мотивів.

Артурові були зрозумілими ці мотиви. Він уже давно помітив, що Ларе виявляв все більше й більше уваги до Бріке.

«Нешчасний романтик,— подумав Доуель,— везе ж йому на трагічну любов. Цього разу він втрачає не лише Анжеліку, але й новонароджуване кохання. Однак ще не все загинуло».

— Будьте терплячим, Ларе,— сказав він.— Наші прагнення сходяться. Об'єднаймо наші зусилля і будемо вести обережну гру. У нас два шляхи: або завдати Кернові негайногого удару, або постаратись спочатку обхідним шляхом довідатись про долю голови моого батька і про Бріке. Після того, як Бріке втекла від нього, Керн повинен триматися насторожі. Коли він ще не знищив голови моого батька, то, напевне, добре сковав її. Знищити ж голову можна за кілька хвилин. Як тільки поліція почне стукати в його двері, він знищить усі сліди злочину перше ніж відчинить двері. І ми нічого не знайдемо. Не забудьте, Ларе, що Бріке теж «сліди злочину». Керн робив незаконні операції. До того ж він незаконно викрав тіло Анжеліки. А Керн — людина, яка не зупиниться ні перед чим. Адже осмілився він таємно від усіх оживити голову моого батька. Я знаю, що батько дозволив у заповіті ана-

томувати своє тіло, але я ніколи не чув, щоб він погоджувався на дослід з оживленням своєї голови. Чому Керн приховує від усіх, навіть від мене те, що голова існує? Для чого вона потрібна йому? І для чого потрібна йому Бріке? Можливо, що він займається вівісекцією над людьми і Бріке зіграє для цього роль кролика?

— Тим більш її треба скоріше врятувати,— гаряче заперечив Ларе.

— Так, врятувати, а не прискорити її смерть. А наш візит до Керна може прискорити цей рокований кінець.

— Але що ж робити?

— Іти іншим, повільнішим шляхом. Постараємося, щоб і цей шлях був якнайкоротшим. Мари Лоран може дати нам більш корисні відомості, ніж Бріке. Лоран знає розташування будинку, вона доглядала голови. Можливо, що вона розмовляла з моїм батьком... тобто з його головою.

— То давайте скоріш Лоран.

— На жаль, її теж необхідно спершу звільнити.

— Вона у Керна?

— В лікарні. Напевне, в одній з тих лікарень, де за добре гроши тримають під замком таких самих хворих людей, як і ми з вами. Нам доведеться чимало попрацювати, Ларе.— І Доуель розповів своєму другові про побачення з матір'ю Лоран.

— Проклятий Керн! Він сіє навколо себе нещастя й жах. Ну, попадеться ж він мені...

— Постараємося, щоб він попався. І перший крок до цього — нам треба побачитись з Лоран.

— Я негайно їду туди.

— Це було б необережно. Нам особисто треба показуватися лише в тих випадках, коли нічого іншого не залишається. Поки що будемо використовувати послуги інших людей. Ми з вами повинні бути своєрідним таємним комітетом, який керує діями надійних людей, але сам невідомий ворогові. Треба знайти вірну людину, яка

поїхала б до Ско, завела знайомство з санітарами, сиділками, кухарями, привратниками,— з ким тільки виявиться можливим. Коли пощастить підкупити хоч одного, справа буде наполовину виграною.

Ларе не терпілось. Йому самому хотілося негайно розпочати діяти, але він підкорявся більш розсудливому Артурові і, зрештою, примирився з політикою обережних дій.

— Але кого ж ми запросимо? О, Шауб! Молодий художник, який недавно приїхав з Австралії. Мій приятель, чудова людина, хороший спортсмен. Для нього долучення буде теж своєрідним спортом. Чорт,— вилаявся Ларе,— а чому я сам не можу взятися до цього?

— Це так романтично? — з посмішкою запитав Доуель.

ЛІКАРНЯ РАВІНО

Шауб, юнак двадцяти трьох років, рожевощокий блондин атлетичної будови, прийняв пропозицію «змовників» із захопленням. Його не вводили поки що у всі подробиці, але повідомили, що він може зробити друзям велику послугу. І він весело кивнув головою, не запитавши навіть Ларе, а чи немає у всій цій історії чогось негожого: він вірив у чесність Ларе і його друга.

— Чудово! — вигукнув Шауб.— Я їду до Ско негайно. Етюдний ящик буде добрим виправданням появи нової людини в маленькому містечку. Я буду писати портрети санітарів і сиділок. Коли вони не будуть дуже потворними, я навіть трохи позалицяюся до них.

— Коли того вимагатимуть обставини, пропонуйте руку і серце,— сказав Ларе захоплено.

— Для цього я недосить красивий,— скромно зауважив юнак.— Але свої біцепси я охоче пущу в хід, коли це буде необхідно.

Новий союзник виrushив у дорогу.

— Пам'ятайте ж, дійте з найможливішою швидкістю і граничною обережністю,— порадив йому наостанок Доуель.

Шауб пообіцяв приїхати через три дні. Та вже другого дня увечері він, надзвичайно схильований, з'явився до Ларе.

— Неможливо,— сказав він.— Не лікарня, а тюрма, обнесена кам'яною стіною. І за цю стіну не виходить ніхто з службовців. Всі продукти постачають підрядчики, яких не пускають навіть на подвір'я. До воріт виходить завідуючий господарством і приймає все, що йому потрібно... Я ходив навколо цієї тюрми, як вовк навколо кошари. Але мені не пощастило навіть одним оком зазирнути за кам'яну огорожу.

Ларе був розчарований. Його гризла досада.

— Я сподівався,— сказав він з погано прихованим роздратуванням,— що ви проявите більше винахідливості і спритності, Шауб.

— Чи не бажаєте ви самі виявити оту винахідливість? — відповів не менш роздратовано Шауб.— Я не залишив би своїх спроб так швидко. Але мені випадково пощастило познайомитися з одним місцевим художником, який добре знає місто і звичаї лікарні. Він сказав мені, що то зовсім особлива лікарня. Багато злочинів і таємниць зберігає вона за своїми стінами. Спадкоємці вміщують туди своїх багатих родичів, які занадто зажились і не думають помирати, оголошують їх божевільними і встановлюють над ними опіку. Опікуни неповнолітніх посилають туди ж своїх підопічних перед їх повноліттям, щоб продовжувати «опіку», вільно порядкувати їх капіталами. Це тюрма для багатих людей, довічне ув'язнення для нещасних дружин, чоловіків, старих батьків і підопічних. Власник лікарні, він же й головний лікар, має величезні прибутки від зацікавлених осіб. Весь штат добре оплачується. Тут безсилий навіть закон, від вторгнення

якого охороняє вже не кам'яна стіна, а золото. Тут все тримається на підкупі. Погодьтесь, що за таких умов я міг просидіти в Ско цілий рік і ні на сантиметр не просунутися до лікарні.

— Треба було не сидіти, а діяти,— сухо зауважив Ларе.

Шауб демонстративно підняв свою ногу і вказав на подергі знизу штані.

— Діяв, як бачите,— з гіркою іронією сказав він.— Минулої ночі спробував перелізти через стіну. Для мене це справа неважка. Але тільки-но встиг скочити по той бік стіни, як на мене накинулися величезні доги,— і ось результат... Коли б не моя мавп'яча спритність, мене роздерли б на шматки. Одразу ж у всьому величезному саду почулися перегуки сторожів, замиготіли електричні ліхтарі. Та й цього мало. Коли я вже повернувся назад, тюремники випустили своїх собак за ворота. Тварини видресиравані точнісінько так, як дресирали своїх собак у свій час на південноамериканських плантаціях для переслідування негрів... Ларе, ви знаєте скільки призів я одержав у змаганнях на швидкість по бігу. Коли б я завжди бігав так, як утікав минулої ночі, рятуючись від проклятих псів, я був би чемпіоном світу. Досить вам сказати, що я без особливих зусиль скочив на підніжку попутного автомобіля, який мчав по дорозі зі швидкістю, принаймні, тридцять кілометрів на годину, і тільки це й врятувало мене!

— Прокляття! Що ж тепер робити? — вигукнув Ларе, куйовдячи чуба.— Доведеться викликати Артура.— І він помчав до телефону.

За кілька хвилин Артур уже стискав руки своїх друзів.

— Цього треба було сподіватися,— сказав він, дозвідавшись про невдачу.— Керн уміє ховати свої жертви в надійних місцях. Що ж нам тепер залишилося робити? — повторив він запитання Ларе.— Йти напролом,

діяти тією ж зброєю, що й Керн,— підкупити головного лікаря і...

— Я не пожалкую віддати всю свою власність! — вигукнув Ларе.

— Боюсь, що її буде замало. Справа в тому, що комерційне підприємство шановного лікаря Равіно тримається на величезних кушах, які він одержує від своїх клієнтів з одного боку, і на тому довір'ї, яке почивають до нього його клієнти, цілком певні, що коли вже Равіно взяв доброго хабара, то ні за яких умов він не запродасть їхніх інтересів. Равіно не захоче підірвати свого реноме і тим похитнути всі основи свого підприємства. Вірніш, він зробив би це, коли б міг зразу одержати таку суму, яка дорівнювала б усім його майбутнім прибуткам, років на двадцять уперед. А на це, боюсь, невистачить коштів, коли б ми склали всі наші капітали. Равіно має справу з мільйонерами, не забувайте цього. Простіше і дешевше було б підкупити когось із його дрібніших службовців. Та нещастя в тому, що Равіно стежить за своїми службовцями не менше, ніж за ув'язненими. Шауб має рацію. Я сам збирав деякі відомості про лікарню Равіно. Легше сторонній людині обратися до каторжної тюрми і влаштувати втечу, ніж зробити те ж саме в тюрмі Равіно. Він бере до себе на службу з великим розбором, переважно людей, які не мають рідні. Не гребує він і тими, хто не поладнав із законом і бажає сховатися від пильного ока поліції. Оплачую він добре, але бере зобов'язання, що ніхто з службовців не буде виходити за межі лікарні в час служби, а час цей визначається десятьма і двадцятьма роками, не менше.

— Але де ж він знайде таких людей, які наважилися б на таке, майже довічне, позбавлення волі? — запитав Ларе.

— Знаходить. Багатьох спокушує думка забезпечити себе на старість. Більшість же заганяють злидні. Але, звичайно, витримують не всі. У Равіно трапляються, хоч

і дуже рідко — раз у кілька років,— втечі службовців. Нешодавно один службовець, занудьгувавши за вільним життям, утік. Того ж дня його труп знайшли на околиці Ско. Поліція Ско на відкупі у Равіно. Було складено протокол про те, що службовець покінчив самогубством. Равіно взяв труп і переніс до себе в лікарню. Про все інше можна догадуватись. Равіно, напевне, показав труп своїм службовцям і виголосив відповідну промову, натякаючи на те, що така ж доля чекає кожного порушника умови. От і все.

Ларе був приголомшений.

— Звідки у вас така інформація?

Артур Доуель самовдоволено посміхнувся.

— Ну, ось бачите,— сказав повеселій Шауб.— Я ж казав вам, що я не винуватий.

— Уявляю собі, як весело живе у тому проклятому місці Лоран. Але що ж нам робити, Артур? Підірвати стіни динамітом? Підкопатись?

Артур усівся в крісло і замислився. Друзі мовчали, поглядаючи на нього.

— Евріка! — раптом вигукнув Доуель.

«БОЖЕВІЛЬНІ»

Невеличка кімната з вікном у сад. Сірі стіни. Сіре ліжко, застелене ясносірою пухнатою ковдрою. Білий столик і два білих стільці.

Лоран сидить біля вікна і дивиться в сад. Сонячний промінь золотить її русяве волосся. Вона дуже схудла і зблідла.

З вікна видно алею, по якій групами гуляють хворі. Поміж них мелькають білі з чорною каймою халати сестер.

— Божевільні... — тихо говорить Лоран, дивлячись на хворих.— І я божевільна... Яка дурниця! От і все, чого я досягла...

Вона стиснула руки, хруснувши пальцями.

Як це трапилось?..

Керн викликав її до кабінету і сказав:

— Мені треба поговорити з вами, мадемуазель Лоран.

Ви пам'ятаєте нашу першу розмову, коли ви прийшли сюди, бажаючи одержати роботу?

Вона кивнула головою.

— Ви обіцяли мовчати про все, що побачите і почуете в цьому домі, чи не так?

— Так.

— Повторіть же зараз свою обіцянку і можете йти відвідати свою маму. Бачите, як я вірю вашому слову.

Керн вдало знайшов струну, на якій грав. Лоран була надзвичайно збентежена. Кілька хвилин вона мовчала. Лоран звикла дотримуватися даного слова, але після того, про що вона довідалася тут... Керн бачив її вагання і з тривогою стежив за результатами її внутрішньої боротьби.

— Так, я дала вам слово мовчати,— сказала вона, нарешті, тихо.— Але ви обдурили мене. Ви багато чого приховали від мене. Коли б ви одразу сказали всю правду, я не дала б вам такої обіцянки.

— Виходить, ви вважаєте себе вільною від цієї обіцянки?

— Так.

— Дякую за одвертість. З вами добре мати справу вже тому, що ви, принаймні, не лукавите. Ви маєте громадянську мужність говорити правду.

Керн говорив це не тільки для того, щоб полестити Лоран. Незважаючи на те, що чесність Керн вважав дурницєю, цієї хвилини він дійсно поважав її за мужність характеру і моральну стійкість. «Чорт, буде прикро, коли доведеться прибрати з дороги цю дівчинку. Але що ж з нею робити?»

— Ото ж, мадемуазель Лоран, при першій нагоді ви

підете ѹ викажете мене? Вам повинно бути відомо, які це матиме для мене наслідки. Мене скарають на смерть. Більш того, ім'я мое буде зганьблено.

— Про це вам слід було думати раніш,— відповіла Лоран.

— Послухайте, мадемузель,— вів далі Керн, ніби не розчувши її слів.— Зречіться ви своєї вузької моральної точки зору. Зрозумійте, коли б не я, професор Доуель давно згнів би в землі або згорів у крематорії. Зупинилася б його робота. Те, що зараз робить голова, адже це по суті посмертна творчість. І це створив я. Погодьтесься, що в такому становищі я маю деяке право на «продукцію» голови Доуеля. Більш того, без мене Доуель — його голова — не зміг би здійснити свої відкриття. Ви знаєте, що мозок не піддається оперуванню і зрощуванню. І все ж операція «зрощування» голови Бріке вдалася дуже добре. Спинний мозок, який проходить через хребці шиї, зрісся. Над розв'язанням цього завдання працювала голова Доуеля і руки Керна. А ці руки,— Керн простягнув руки, дивлячись на них,— теж чогось варті. Вони врятували не одну сотню людських життів і врятають ще багато сотень, коли тільки ви не занесете над моєю головою меча помсти. Але ѹ це ще не все. Останні наші праці повинні зробити переворот не лише в медицині, але ѹ у житті всього людства. Віднині медицина може відновити згасле життя людини. Скільки великих людей можна буде воскресити після їхньої смерті, продовжити їм життя на благо людства! Я продовжу життя генія, поверну дітям батька, дружині — чоловіка. Потім такі операції буде здійснювати рядовий хірург. Сума людського горя зменшиться...

— За рахунок інших нещасних.

— Хай і так, але там, де плакало двоє, буде плакати один. Там де було двоє мерців, буде один. Хіба це не великі перспективи? І що в порівнянні з цим являють мої особисті справи, хай навіть злочини? Ви уб'єте не лише

мене, ви уб'єте тисячі життів, які в майбутньому я міг би врятувати. Чи подумали ви про це? Ви зробите злочин у тисячу разів більший, ніж зробив я, коли тільки я зробив його. Подумайте ж іще раз і дайте мені вашу відповідь. Тепер ідіть. Я не буду підганяти вас.

— Я вже дала вам відповідь.— І Лоран вийшла з кабінету.

Вона прийшла в кімнату голови професора Доуеля і передала йому зміст розмови з Керном. Голова Доуеля замислилась.

— А чи не краще було приховати ваші наміри чи, принаймні, дати невиразну відповідь? — нарешті прошепотіла голова.

— Я не вмію брехати,— відповіла Лоран.

— Це робить вам честь, але... ви прирекли себе. Ви можете загинути, і ваша жертва не принесе нікому користі.

— Я... інакше я не можу,— сказала Лоран і, сумно кивнувши голові, вийшла.

— Виклик кинуто,— повторювала вона одну й ту ж фразу, сидячи біля вікна у своїй кімнаті.

«Бідна мама,— несподівано майнуло у неї в голові.— Але вона вчинила б так само», відповіла сама собі Лоран. Їй хотілося написати матері листа, в якому розповісти про все, що з нею трапилось. «Останній лист». Але не було ніякої можливості переслати його. Лоран не мала сумніву, що має загинути. Вона була готовою спокійно зустріти смерть. Її засмучували тільки турботи про матір і думки про те, що злочин Керна залишиться незідплаченим. Однак вона вірила, що рано чи пізно, а все ж кара його не мине.

Те, чого вона сподівалась, трапилося раніше, ніж вона думала.

Лоран погасила світло і лягla у ліжко. Нерви її були напружені. Вона почула якийсь шурхіт за шафою, що стояла біля стіни. Той шурхіт більше здивував, ніж налякав

Її. Двері до її кімнати були замкнені. До неї не могли зайдти так, щоб вона не почула. «Що ж то за шурхіт? Можливо, миші?»

Далі все відбулося надзвичайно швидко. Вслід за шурхотом почувся скрип. Чиєсь кроки швидко наблизились до ліжка. Лоран злякано звелась на лікті, але тієї ж миті чиєсь дужі руки притисли її до подушки і приклади до обличчя маску з хлороформом.

«Смерть!» майнуло в голові і, затремтівши всім тілом, вона інстинктивно рвонулася.

-- Спокійніше,— почула вона голос Керна, зовсім такий, як під час звичайних операцій, а потім втратила свідомість.

Опритомніла вона вже в лікарні...

Професор Керн виконав свою погрозу про «надзвичайно важкі для неї наслідки», коли вона не збереже таємниці. Від Керна вона чекала всього. Він помстився, а сам не був покараний. Mari Loran принесла в жертву себе, але її жертва була марною. Свідомість цього ще більше порушувала її душевну рівновагу.

Вона була майже в розpacі. Навіть тут вона відчуvala вплив Керна.

Перших два тижні Лоран не дозволяли навіть виходити у великий тінистий сад, де гуляли «тихі» хворі. Тихі — це були ті, які не протестували проти ув'язнення, не доводили лікарям, що вони зовсім здорові, не загрожували викриттям і не робили спроб до втечі. У всій лікарні було не більше десяти процентів дійсно душевно-хворих, та й тих довели до божевілля уже в лікарні. Для цього у Равіно була дуже складна система «психічного отруєння».

«ВАЖКИЙ ВИПАДОК У ПРАКТИЦІ»

Для лікаря Равіно Mari Loran була «важким випадком у практиці». Правда, за час її роботи у Керна нер-

вова система Лоран була дуже виснажена, але воля не зламана. За цю справу взявся Равіно.

Поки що він не брався за «обробку психіки» Лоран впритул, а лише здаля уважно вивчав її. Професор Керн ще не дав лікареві Равіно певних директив відносно Лоран: звести її передчасно в могилу чи довести до божевілля. Останнього у всякому разі в більшій чи меншій мірі вимагала сама система психіатричної «лікарні» Равіно.

Лоран з хвилюванням чекала тієї хвилини, коли її доля буде вирішена остаточно. Смерть або божевілля — іншого шляху тут для неї, як і для інших, не було. І вона збирала всі душевні сили, щоб протистояти принаймні божевіллю. Вона була дуже лагідною, слухняною і навіть зовнішньо спокійною. Але цим важко було обдурити лікаря Равіно, який мав великий досвід і немалі здібності психіатра. Ця покірливість Лоран викликала у нього ще більшу підозру і неспокій.

«Важкий випадок», думав він, розмовляючи з Лоран в час звичайного ранкового обходу.

— Як ви себе почуваєте? — запитував він.

— Дякую, добре,— відповідала Лоран.

— Ми робимо все можливе для наших пацієнтів, але все ж незвичне оточення і відносне позбавлення волі впливають на деяких хворих гнітюче. Почуття самотності, нудьга.

— Я звикла до самотності.

«Її не так-то легко викликати на відвертість», подумав Равіно і продовжував:

— У вас, власне кажучи, усе в повному порядку. Нерви трохи розхитані та й тільки. Професор Керн казав мені, що вам доводилося брати участь у наукових дослідах, які повинні справляти досить гнітюче враження на свіжу людину. Ви така молода. Перевтома і невелика неврастенія... І професор Керн, який дуже цінує вас, вирішив надати вам відпочинок.

— Я дуже вдячна професорові Керну.

«Замкнена натура,— злився Равіно.— Треба звести її з іншими хворими. Тоді вона, можливо, більше розкриє себе, і таким чином можна буде скоріш вивчити її характер».

— Ви засиділись,— сказав він.— Чому б вам не прогулятися в сад? У нас чудовий сад, навіть не сад, а справжній парк на десять гектарів.

— Мені не дозволили гуляти.

— Невже? — здивовано вигукнув Равіно.— Це недогляд моого асистента. Ви не з тих хворих, яким прогулянки можуть зашкодити. Будь ласка, гуляйте. Познайомтеся з нашими хворими, серед них є дуже цікаві люди.

— Дякую, я скористуюся вашим дозволом.

І коли Равіно пішов, Лоран вийшла з своєї кімнати і попростила довгим, пофарбованим у похмурий сірий колір з чорною каймою коридором до виходу. Крізь замкнені двері кімнат долинали божевільні завивання, крики, істеричний регіт, мурмотіння...

— О... о... о...— чулося ліворуч.

— У-у-у... Ха-ха-ха,— відгукувалося праворуч.

«Ніби в звіринці», думала Лоран, намагаючись не піддаватися цьому гнітючому оточенню. Але вона дещо прискорила крок і поквапилася вийти з будинку. Перед нею слалася рівна стежка, яка вела вглиб саду, і Лоран пішла по ній.

«Система» лікаря Равіно відчувалася навіть тут. На всьому лежав похмурий вілтінок. Дерева тільки хвойні, з темною зеленню. Дерев'яні лави без спинок пофарбовані в темносірий колір. Та особливо вразили Лоран квітники. Клумби були зроблені на зразок могил, а серед квітів переважали темносині, майже чорні братки, обрамлені по краях, ніби білою траурною стрічкою, ромашками. Темні туї доповнювали картину.

«Справжнє кладовище. Тут мимоволі повинні народжуватись думки про смерть. Але мене не одурите, пане Равіно, я відгадала ваші секрети, і ваші «ефекти» не за-

стануть мене зненацька», підбадьорювала себе Лоран і, швидко проминувши «кладовищний квітник», увійшла в соснову алею. Високі стовбури, як колони храму, тягнулися вгору, прикриті темнозеленими куполами. Верховіття сосен шуміли рівним, одноманітним, сухим шумом.

В різних місцях парку виднілися сірі халяти хворих.

«Хто з них божевільний і хто нормальний?» Це можна було визначити досить безпомилково, навіть недовго спостерігаючи за ними. Ті, хто ще не були безнадійними, з цікавістю дивилися на «новеньку» — Лоран. Хворі ж з потъмареною свідомістю були заглиблені в себе, відрізані від навколошнього світу, на який дивилися невидющими очима.

До Лоран наблизився високий сухий старий з довгою сивою бородою. Старий високо звів свої пухнасті брови, побачив Лоран і сказав, ніби продовжуючи говорити вголос сам з собою:

— Одинадцять років я рахував, потім рахунок загубив. Тут немає календарів і час зупинився. І я не знаю, скільки пробродив я по цій алі. Може двадцять, а може й тисячу років. Перед лицем бога один день — як тисяча років. Важко визначити час. І ви, ви теж будете ходити тут тисячу років туди, до кам'яної стіни, і тисячу років назад. Звідси немає виходу. Облиш всяку надію, входячи сюди, як сказав пан Данте. Ха-ха-ха! Не чекали? Ви гадаєте, я божевільний? Я хитрий. Тут тільки божевільні мають право жити. Але ви не вийдете звідси, як і я. Ми з вами... —І, побачивши санітара, що наблизився до них, на обов'язку якого було підслухати розмови хворих, старий, не міняючи тону, продовживав, хитро підморгнувшись: — Я Наполеон Бонапарт, і мої сто днів ще не настали. Ви мене зрозуміли? — запитав він, коли санітар пройшов далі.

«Нешасний», подумала Лоран, — невже ж він прикдається божевільним, щоб уникнути смертного вироку? Не

я одна, виявляється, змушена вдаватися до рятівного маскування».

Ще один хворий підійшов до Лоран, молодий чоловік з чорною цапиною борідкою, і почав плести якусь нісенітницю про здобування квадратного кореня з квадратури круга. Але цього разу санітар не наблизився до Лоран,— певне, цей чоловік був поза підозрою в адміністрації. Він підходив до Лоран і говорив все швидше й настирливіше, близкаючи слиною:

— Круг—це безкінечність. Квадратура круга—квадратура безкінечності. Слухайте уважно. Вивести квадратний корінь з квадратури круга—значить здобути квадратний корінь з безкінечності. Це буде частка безкінечності піднесена до енного ступеня, таким чином можна буде визначити і квадратуру... Але ви не слухаєте мене,— раптом розілився молодий чоловік і схопив Лоран за руку. Вона вирвалася і майже побігла в напрямі до корпусу, в якому жила. Недалеко від дверей вона зустріла лікаря Равіно. Він стримував задоволену посмішку.

Ледве Лоран забігла до своєї кімнати, як у двері постукали. Вона охоче замкнулася б ключем, але внутрішніх замків двері не мали. Вона вирішила не відповідати. Однак двері відчинилися і на порозі показався лікар Равіно.

Його голова, як звичайно, була відхиlena назад, опуклі очі, дещо розширені, круглі і уважні, дивилися крізь скельця пенсне, чорні вуса та еспаньйолка рухалися разом з губами.

— Пробачте, що зайшов без дозволу. Мої лікарські обов'язки дають деякі права...

Лікар Равіно вирішив, що настав зручний момент почати «руйнування моральних цінностей» Лоран. В його арсеналі були найрізноманітніші засоби впливу,— від підкоряючої щирості, ввічливості і привабливої уважливості до брутальності і цинічної одвертості. Він вирішив будь-що вивести Лоран з рівноваги і тому взяв раптом тон безцеремонний і насмішкуватий.

— Чому ж ви не говорите: «Зайдіть, будь ласка, про-
бачте, що я не запросила вас. Я замислилась і не чула
вашого стуку...» або щось подібне?

— Ні, я чула ваш стук, але не відповідала тому, що
мені хотілося лишитися на самоті.

— Правдиво, як завжди,— іронічно сказав він.

— Правдивість — поганий об'єкт для іронії,— з по-
мітним роздратуванням зауважила Лоран.

«Клює», весело подумав Равіно. Він безцеремонно
всівся навпроти Лоран і вступив у неї свої рачачі, немор-
гаючі очі. Лоран намагалася витримати цей погляд, та,
зрештою, їй стало неприємно, вона опустила повіки, злег-
ка почервонівши від досади на себе.

— Ви вважаєте,— проказав Равіно тим же іронічним
тоном,— що правдивість — поганий об'єкт для іронії. А я
думаю, що якраз підходящий. Коли б ви були такою прав-
дивою, ви вигнали б мене геть, тому що ви ненавидите
мене, а тимчасом намагаєтесь зберегти привітну посмішку
гостинної хазяйки.

— Це... тільки ввічливість, прищеплена вихован-
ням,— сухо відповіла Лоран.

— А коли б не ввічливість, то вигнали б? — І Равіно
раптом розреготався несподівано високим, гавкаючим смі-
хом.— Чудово! Дуже добре! Ввічливість не в ладу з прав-
дивістю. Це раз. — І він загнув один палець.— Сьогодні я
запитав вас, як ви себе почуваете, і мав відповідь: «чудес-
но», хоч по ваших очах бачив, що вам хочеться повіситись.
Отже, ви й тоді збрехали. Із ввічливості?

Лоран не знала, що сказати. Вона повинна була або
ще раз збрехати, або признатися, що вирішила тамувати
свої почуття. І вона мовчала.

— Я допоможу вам, мадемузель Лоран,— вів далі
Равіно.— То було, коли так можна висловитись, маску-
вання самоохорони. Так чи ні?

— Так,— визивно відповіла Лоран.

— Отож, ви брешете заради пристойності — раз, ви

брешете заради самозбереження — два. Коли продовжувати цю розмову, боюсь, що в мене невистачить пальців. Ви брешете ще з жалощів. Хіба ви не писали заспокійливих листів матері?

Лоран була вражена. Невже Равіно відомо все? Так, йому дійсно було відомо все. Це також входило в його систему. Він вимагав від своїх клієнтів, які постачали йому удаваних хворих, повної інформації як про причини вміщення їх до його лікарні, так і про все, що торкалося самих пацієнтів. Клієнти знали, що це необхідно для їхньої ж користі, і не приховували від Равіно найжахливіших таємниць.

— Ви брехали професорові Керну в ім'я зганьбленої справедливості й бажаючи покарати порок. Ви брехали в ім'я правди. Гіркий парадокс! І коли підрахувати, то виявиться, що ваша правда весь час підтримувалася брехнею.

Равіно влучно бив у ціль. Він приголомшив Лоран. Їй самій якось не спадало на думку, що брехня граля таку велику роль в її житті.

— Ось і подумайте, моя праведнице, на дозвіллі про те, скільки ви нагрішили. І чого ви досягли своєю правою? Я скажу вам: ви домоглися сама цього довічного ув'язнення. І ніякі сили не виведуть вас звідси — ні земні, ані небесні. А брехня? Коли високоповажного професора Керна вважати виродком пекла і батьком брехні, то він же продовжує чудово існувати.

Равіно, який не зводив очей з Лоран, раптом змовк. «На перший раз досить, зарядку дано добру», з задоволенням подумав він і, не прощаючись, вийшов.

Лоран навіть не помітила його відсутності. Вона сиділа, закривши обличчя руками.

З того разу Равіно щовечора з'являвся до неї, щоб провадити свої єзуїтські бесіди. Розладнати моральні підпори, а разом з тим і психіку Лоран стало для Равіно справою професійного честолюбства.

Лоран страждала щиро і глибоко. На четвертий день вона не витримала і, підвівшись, з палаючим обличчям, гукнула:

— Ідіть звідціля! Ви не людина, ви — демон!

Ця сцена дала Равіно справжню насолоду.

— Ви робите успіхи,— посміхнувся він, не рухаючись з місця.— Ви робитесь правдивішою, ніж раніш.

— Вийдіть! — задихаючись, проказала Лоран.

«Чудово! Скоро битись буде», подумав лікар і вийшов, весело посвистуючи.

Лоран, правда, ще не билася і, певне, могла б битися тільки при повному затъмаренні свідомості, але її психічний стан піддавався великій небезпеці. Залишаючись наодинці сама з собою, вона з жахом відчувала, що надовго її невистачить.

А Равіно не пропускав нічого, що могло б прискорити розв'язку. Вечорами Лоран почали переслідувати звуки сумної пісні, яка виконувалася на невідомому її інструменті. Так ніби десь ридала віолончель, іноді звуки здіймалися до верхніх регистрів скрипки, потім, раптом, без перерви, змінювалися не тільки висота, а й тембр, і бринів уже ніби людський голос, чистий, прекрасний, але надзвичайно сумний. Ниюча мелодія завершувала своєрідне коло, повторюючись до безконечності.

Коли Лоран почула цю музику вперше, мелодія навіть сподобалася їй. До того ж музика була такою ніжною і тихою, що Лоран брав сумнів, чи дійсно десь грає музика, а чи в неї вже починається слухова галюцинація. Хвилини минали за хвилинами, а музика продовжувала кружляти в своєму зачарованому колі. Віолончель змінювалася скрипкою, скрипка — ридаючим людським голосом... Тоскно звучала одна нота в акомпанементі. Через годину Лоран була впевнена, що цієї музики не існує насправді, що вона бринить лише в її голові. Від сумної мелодії нікуди було подітись. Лоран затулила вуха, але їй здавалося, що вона все ж чує

музику — віолончель, скрипка, голос... віолончель, скрипка, голос...

— Від цього збожеволіти можна,— шепотіла Лоран. Вона почала наспівувати сама, намагалася говорити з собою вголос, щоб заглушити музику, але нічого не допомагало. Навіть уві сні ця музика переслідувала її.

«Люди не можуть грati і співати безперестанно. Це, напевне, механічна музика... Напущення якесь...», думала вона, лежачи без сну, з розплющеними очима і слухаючи нескінченне коло: віолончель, скрипка, голос... віолончель, скрипка, голос...

Вона не могла дочекатися ранку і поспішала втекти до парку, але мелодія вже перетворилася в нав'язливу ідею. Лоран дійсно починала чути музику, якої не було. І тільки крики, стогони і сміх божевільних, що гуляли в парку, трохи приглушували її.

НОВЕНЬКИЙ

Поступово Марі Лоран дійшла до такого розладу нервів, що вперше в своєму житті почала думати про самогубство. На одній з прогулянок вона почала обмірковувати спосіб самогубства і так заглибилася в ці думки, що не помітила божевільного, який підійшов близько до неї і, перегородивши дорогу, сказав:

— Ті хороші, які не знають про невідоме. Все це, звичайно, сентиментальність...

Лоран не здригнулася від несподіванки і поглянула на хворого. Одягнений він був, як і всі, в сірий халат. Шатен, високий на зріст, з гарним, породистим обличчям, він зразу привернув її увагу.

«Напевне, новенький,— подумала вона.— Брився востаннє не далі, як п'ять днів тому. Але чому його обличчя нагадує мені когось?..»

І раптом юнак швидко зашепотів:

— Я знаю вас, ви мадемуазель Лоран. Я бачив ваш портрет у вашої мами.

— Звідки ви знаєте мене? Хто ви? — запитала здивована Лоран.

— На світі — дуже мало. Я брат моого брата. А брат мій — я! — голосно вигукнув юнак.

Поблизу пройшов санітар, непомітно, але уважно поглядаючи на нього.

Коли санітар пройшов, юнак швидко прошепотів:

— Я Артур Доуель, син професора Доуеля. Я не божевільний і удав з себе божевільного тільки на те, щоб...

Санітар знову наблизився до них.

Артур раптом відбіг від Лоран з криком:

— Ось мій покійний брат! Ти — я, я — ти. Тиувійшов у мене після смерті. Ми були двійниками, але вмер ти, а не я.

І Доуель погнався за якимсь меланхоліком, наляканим цим несподіваним нападом. Санітар кинувся слідом за ним, бажаючи захистити маленького, кволого меланхоліка від буйного хворого. Коли вони добігли до кінця парку, Доуель залишив свою жертву і повернувся до Лоран. Він біг скоріш від санітара. Проминувши Лоран, Доуель притишив біг і докінчив фразу:

— Я з'явився тут, щоб врятувати вас. Приготуйтесь сьогодні вночі до втечі.— І, відскочивши вбік, затанцював навколо якоїсь ненормальної бабусі, яка не звертала на нього ніякої уваги. Потім він сів на лаву, схилив голову і замислився.

Він так добре розіграв свою роль, що Лоран завагалася, чи справді Доуель тільки симулює божевілля. Але надія вже закралася в її душу. А в тому, що юнак був сином професора Доуеля, вона не мала сумніву. Схожість з його батьком кидалася тепер в очі, хоч сірий лікарняний халат і небрите обличчя значно «знеособлювали» Доуеля. І до того ж він пізнав її по портрету. Певне він був у її матері. Все це було схожим на правду. Так чи інакше, Ло-

ран вирішила цієї ночі не роздягатися і чекати на свого несподіваного рятівника.

Надія на порятунок окрилила її, придала нових сил. Вона раптом ніби прокинулась після страшного кошмару. Навіть настирлива пісня почала звучати тихіше, відходити вдалину, розчинячися в повітрі. Лоран глибоко зітхнула, як людина випущена на свіже повітря з похмурого підземелля. Жадоба життя раптом спалахнула в ній з небувалою силою. Вона хотіла сміятися від радощів. Але тепер, більш ніж будь-коли, їй треба було дотримуватися обережності.

Коли гонг продзвенів до сніданку, вона постаралася надати своєму обличчю сумного виразу — звичайний вираз останнього часу — і попростувала до будинку.

Біля вхідних дверей, як завжди, стояв лікар Равіно. Він стежив за хворими, як тюремник за арештантами, що повертаються з прогуллянки до своїх камер. Від його погляду не приховувалась жодна дрібниця: ні камінь під халатом, ні роздертий халат, ні подряпини на руках і обличчі хворого. Але з особливою увагою він стежив за виразом їхніх облич.

Лоран, проходячи мимо, намагалася не дивитись на нього і опустила очі. Вона хотіла скоріш проскочити, але він на хвилину затримав її і ще уважніше поглянув в обличчя.

— Як ви себе почуваєте? — запитав він.

— Як завжди, — відповіла вона.

— Це яка за рахунком брехня і в ім'я чого? — іронічно запитав він і, пропустивши її, додав услід: — Ми ще поговоримо з вами увечері.

«Я чекав меланхолії. Невже ж вона впадає у стан екстазу? Певне я щось прогледів у ході її думок і настроїв. Треба буде дошукатися...», подумав він.

І ввечері він прийшов дошукуватись. Лоран дуже боялася цього побачення. Коли вона витримає, воно може

бути останнім. Коли ж не витримає, вона загинула. Тепер вона в душі звала лікаря Равіно «великий інквізитор». І дійсно, коли б він жив кілька століть тому, він міг би з честю носити це звання. Вона боялася його софізмів, його допитів з упередженням, несподіваних запитань-пасток, дивовижного знання психології, його диявольського аналізу. Він був істинно «великий логік», сучасний Мefістофель, який може зруйнувати всі моральні цінності і вбити сумнівами незаперечні істини.

І щоб не викрити себе, щоб не загинути, вона вирішила, зібравши всю силу волі, мовчати, мовчати, щоб він не говорив. То був теж небезпечний крок. То було оголошення відвертої війни, останній бунт самозбереження, який повинен був викликати посилення атаки. Але вибору не було.

І коли Равіно прийшов, вступився, як звичайно, своїми круглими очима в неї, і запитав:

— Отже, в ім'я чого ви збрехали? — Лоран не проронила ні звуку. Губи її були міцно стулені, а очі опущені.

Равіно почав свій інквізиторський допит. Лоран то блідла, то червоніла, але продовжувала мовчати. Равіно,— що з ним траплялося дуже рідко,— почав втрачати терпець і злитись.

— Мовчанка — золото,— сказав він насмішкувато.— Розгубивши всі свої цінності, ви хочете зберегти хоч цю добродетель безмовних тварин і круглих ідіотів, але вам це не пощастиТЬ. За мовчанкою спалахне вибух. Ви лопнете від люті, коли не відкриєте запобіжного клапана викривального красномовства. Та ѿ яка рація мовчати? Так ніби я не можу читати ваші думки? «Ти хочеш довести мене до божевілля,— думаєте ви зараз,— але з цим тобі не пощастиТЬ». Будемо говорити одверто. Ні, пощастиТЬ, мила дівчинко. Зіпсувати людську душицю для мене легше, ніж пошкодити механізм кишенькового годинника. Всі гвинтики цієї нескладної машини я знаю досконало. І чим

більше ви будете опиратися, тим безнадійнішим і глибшим буде ваше падіння в морок безумства.

«Дві тисячі чотириста шістдесят один, дві тисячі чотириста шістдесят два...», продовжувала Лоран рахувати, щоб не чути того, що каже їй Равіно.

Невідомо, як довго тривали б ще ці тортури, коли б у двері тихо не постукала сиділка.

— Зайдіть,— невдоволено сказав Равіно.

— В сьомій палаті хвора, здається, помирає,— сказала сиділка.

Равіно неохоче звівся.

— Помирає, то й краще,— тихо буркнув він.— Завтра ми докінчимо нашу цікаву розмову,— сказав він, підвівши голову Лоран за підборіддя, і, насмішкувато пирхнувши, вийшов.

Лоран важко зітхнула і майже в без силлі схилилася над столом.

А за стіною вже грава ридаюча музика безнадійного суму. І влада цієї чарівної музики була такою великою, що Лоран мимоволі піддалася цьому настроєві. Їй вже здавалося, що зустріч з Артуром Доуелем тільки маячення її хворої уяви, що всяка боротьба безнадійна. Смерть, тільки смерть врятує її від муки. Вона озирнулася навколо... Але самогубства хворих не входили в систему лікаря Равіно. Тут ні на чому було навіть повіситись. Лоран здригнулася. Несподівано вона уявила обличчя матері.

«Ні, ні, я не зроблю цього, заради неї не зроблю... хоч би цієї останньої ночі... Я буду чекати на Доуеля. Коли він не прийде...» Вона не домислила думки, але відчувала всією істотою те, що трапиться з нею, коли він не виконає своєї обіцянки.

ВТЕЧА

Це була найважча ніч з усіх, які вона провела в лікарні лікаря Равіно. Хвилини тягнулися безкінечно і нудно, як і знайома музика, яка долинала в кімнату.

Лоран нервово походжала від дверей до вікна. З коридора почулися скрадливі кроки. В неї забилося серце. Забилось і завмерло,— вона впізнала кроки чергової сиділки, яка підходила до дверей, щоб заглянути у вічко. Двохсотсвічкова лампа не гасла в кімнаті всю ніч. «Це допомагає безсонню», вирішив лікар Равіно. Лоран квапливо, не роздягаючись, лягла в ліжко, прикрилася ковдрою і удала, що спить. І трапилося з нею незвичайне: вона, не спавши протягом багатьох ночей, одразу заснула, стомлена до краю всім пережитим. Спала вона всього кілька хвилин, але їй здалося, що минула ціла ніч. Злякано схопившись, вона підбігла до дверей і раптом зіткнулася з Артуром Доуелем. Він не обманув. Вона ледве стрималася, щоб не крикнути.

— Скоріш,— шепотів він.— Сиділка в західному коридорі. Підемо.

Він схопив її за руку і обережно повів за собою. Їхні кроки приглушувалися стогоном і вигуками хворих, які страждали від безсоння. Нескінченний коридор закінчився. От, нарешті, і вихід з будинку.

— В парку чергують сторожі, але ми прокрадемось повз них...— швидко шепотів Доуель, тягнучи Лоран вглиб парку.

— Але собаки...

— Я ввесь час годував їх останками обіду, і вони знають мене. Я тут уже кілька днів, але не підходив до вас, щоб не викликати підозри.

Парк потопав у темряві. Але біля кам'яної стіни на деякій відстані один від одного, як навколо тюрми, було розставлено запалені ліхтарі.

— Он там є зарості... туди...

Несподівано Доуель ліг на траву і смикнув за руку Лоран. Вона зробила те ж саме. Один із сторожів прошов повз утікачів. Коли сторож відійшов, вони почали пробиратися до стіни.

Десь загарчав собака, підбіг до них і завертів хвос-

том, побачивши Доуеля. Доуель кинув собаці шматок хліба.

— От бачите,— прошепотів Артур,— найголовніше зроблено. Тепер нам залишається перебратись через стіну. Я допоможу вам.

— А ви? — з тривогою запитала Лоран.

— Не турбуйтесь, я за вами,— відповів Доуель.

— Але що ж я буду робити за стіною?

— Там нас чекають мої друзі. Все наготові. Ну, прошу вас, трохи гімнастики.

Доуель притулився до стіни і однією рукою допоміг Лоран відратись на гребінь.

Але цієї хвилини один з сторожів побачив її і підняв тривогу. Несподівано увесь сад освітився ліхтарями. Сторожі, скликаючи один одного і собак, наблизалися до втікачів.

— Плигайте! — наказав Доуель.

— А ви? — злякано вигукнула Лоран.

— Та плигайте ж! — уже крикнув він, і Лоран скочила. Чиєсь руки підхопили її.

Артур Доуель підскочив, вчепився руками за верх стіни і почав підтягуватись. Але двоє санітарів схопили його за ноги. Доуель був таким дужим, що майже підняв їх м'язами рук. Однак руки зісковзнули, і він упав униз, підім'явши під себе санітарів.

За стіною почувся шум заведеного автомобільного мотора. Друзі, очевидно, чекали на Доуеля.

— Ідьте скоріш! Повний хід! — вигукнув він, борючись з санітарами.

Автомобіль у відповідь просигналив і чути було, як він умчав.

— Пустіть мене, я сам піду,— сказав Доуель, припинивши опір.

Однак санітари не відпустили його. Міцно стиснувши руки, вони вели його до будинку.

Біля дверей стояв лікар Равіно в халаті, попихуючи цигаркою.

— В ізоляційну камеру. Гамівну сорочку! — сказав він санітарам.

Доуеля завели до невеликої кімнати без вікон, всі стіни якої і підлога були оббиті матрацами. Сюди переводили в час припадків буйних хворих. Санітари кинули Доуеля на підлогу. Вслід за ними до камери зайшов Равіно. Він уже не курив. З руками, закладеними в кишені халата, він склонився над Доуелем і почав пильно розглядати його своїми круглими очима. Доуель витримав цей погляд. Потім Равіно кивнув санітарам і вони вийшли.

— Ви непоганий симулант,— звернувся Равіно до Доуеля,— але мене важко обманути. Я розгадав вас у перший же день і стежив за вами, хоч признаюсь, не вгадав ваших намірів. Ви і Лоран дорого заплатите за цю витівку.

— Не дорожче, ніж ви,— відповів Доуель.

Равіно поворушив своїми тарганячими вусами.

— Загроза?

— На загрозу,— лаконічно кинув Доуель.

— Зі мною важко боротись,— сказав Равіно.— Я ламав не таких молокососів, як ви. Скаржитися владі? Не допоможе, друже мій. До того ж ви можете зникнути скоріш, ніж налетять власті. Від вас не залишиться й сліду. До речі, як ваше справжнє прізвище? Дюбаррі — адже це вигадка.

— Артур Доуель, син професора Доуеля.

Равіно явно здивувався.

— Дуже приємно познайомитись,— сказав він, намагаючись сховати за глузуванням свою ніяковість.— Я мав честь бути знайомим з вашим шановним татком.

— Дякуйте богу, що в мене руки зв'язані,— відповів Доуель,— а то погано б вам було. І не смійте згадувати про моого батька... негіднику!

— Дуже вдячний богу за те, що ви міцно зв'язані і надовго, мій дорогий гостю!

Равіно круто повернувся і вийшов. Дзвінко клацнув замок. Доуель залишився один.

Він не дуже турбувався про себе. Друзі не залишать його і вирвуть з цієї в'язниці. Та все ж він розумів небезпеку свого становища. Равіно повинен був добре розуміти, що від результату боротьби поміж ним і Доуелем може залежати доля всього його підприємства. Недарма ж Равіно обірвав розмову і несподівано вийшов з камери. Добрий психолог, він одразу догадався, з ким має справу, і навіть не пробував застосовувати свої інквізиторські таланти.

З Артуром Доуелем доводилось боротися не психологією, не словом, а лише рішучими діями.

ПОМІЖ ЖИТЯМ І СМЕРТЮ

Артур послабив вузли, які зв'язували його. З цим йому пощастило тому, що коли його зв'язували гамівною сорочкою, він навмисне напружив свої м'язи. Повільно

почав він визволятися з своїх пелюшок. Але за ним стежили. І щойно він спробував вийняти руку, замок клацнув, двері відчинились, зайшли два санітари і перев'язали його заново, цього разу наклавши поверх гамівної сорочки ще кілька ременів. Санітари поводились з ним брутально і загрожували побити, коли він ще спробує звільнитись. Доуель не відповідав. Туго перев'язавши його, санітари вийшли.

Тому що в камері вікон не було і освітлювалася вона електричною лампочкою на стелі, Доуель не знов, чи настав уже ранок. Час тягнувся повільно. Равіно поки що нічого не затівав і не з'являвся. Доуелю хотілось пити. Потім він відчув приступ голоду. Але ніхто не заходив до його камери і не приносив води та їжі.

«Невже ж він хоче убити мене голodom?» подумав Доуель. Голод мучив його все більше, але він не просив їсти. Коли Равіно вирішив знищити його голодом, то немає чого принижувати себе проханням. Доуель не знов, що Равіно випробовує силу його характеру. І, на велике незадоволення Равіно, Доуель витримав цей іспит.

Не дивлячись на голод і спрагу, Доуель, довгий час провівши без сну, непомітно для себе заснув. Він спав спокійно і міцно, не підозрюючи, що тим завдає Равіно нової неприємності. Ні яскраве світло лампи, ні музичальні експерименти Равіно не справляли на Доуеля ніякого враження. Тоді Равіно вдався до сильніших засобів впливу, які він вживав до міцних натур. В сусідній кімнаті санітари почали бити дерев'яними молотами по залізних листах і тріскотіли на особливих деркачах. Від цього пекельного гуркоту звичайно прокидалися найміцніші люди і з жахом озиралися навколо. Та Доуель, певне, був міцнішим, від найміцніших. Він спав, як дитя. Цей незвичайний випадок вразив навіть Равіно.

«Неймовірно,— дивувався Равіно,— адже ця людина знає, що життя її висить на волосинці. Його не розбудять і труби архангелів».

— Досить! — гукнув він санітарам, і пекельна музика змовкла.

Равіно не знов, що нестерпний гуркіт розбудив Доуеля. Але, як людина сильної волі, він оволодів собою з першим пробліском свідомості і жодним зітханням, жодним порухом не виказав, що він уже не спить.

«Доуеля можна знищити тільки фізично», такий був вирок Равіно.

А Доуель, коли гуркіт припинився, знову заснув посправжньому і проспав до вечора. Прокинувся він міцним і бадьорим. Голод вже менше мучив його. Він лежав з розплющеними очима і, посміхаючись, дивився на вічко дверей. Там стриміло чиєсь кругле око, яке уважно стежило за ним.

Артур, щоб подратувати свого ворога, почав співати веселої пісні. Це вже було занадто навіть для Равіно. Вперше в житті він відчув, що не може оволодіти чужою волею. Зв'язана, безпомічна людина знущається з нього. За дверима почулося якесь шипіння. Око зникло.

Доуель продовжував співати все голосніше, але раптом захлинувся. Щось дратувало йому горло. Доуель потягнув носом і відчув незвичайний запах. В горлі і носі лоскотало, а скоро до цього приєднався ще й гострий біль в очах. Запах посилювався.

Доуель похолос. Він зрозумів, що настав його смертний час. Равіно отруїв його хлором. Доуель знов, що йому не вирватися з тугого реміння і гамівної сорочки. Але цього разу інстинкт самозбереження був дужчим за докази розуму. Доуель почав робити неймовірні зусилля, щоб звільнитися. Він звивався всім тілом, як черв'як, вигинався, скручувався, качався від стіни до стіни. Але він не кричав, не благав про допомогу, він мовчав, міцно зціпивши зуби. Затьмарена свідомість уже не керувала тілом, і він захищався інстинктивно.

Потім світло згасло, і Доуель ніби кудись провалився...

Він прийшов до тями від свіжого вітру, який кошлатив юному волосся. З великим зусиллям спромігся розплушити очі: на мить перед ним майнуло і чиєсь знайоме обличчя, ніби Ларе, але в поліцейському костюмі. До слуху долинув шум автомобільного мотора. Голова тріщала від болю. «Маячення, але, виходить, я ще живий», подумав Доуель. Повіки його знову зімкнулися, але зразу ж розплушилися. В очі боляче вдарило денне світло. Артур примружився і раптом почув жіночий голос:

— Як ви себе почуваєте?

По зачервонілих повіках Доуеля провели зволоженим шматком вати. Остаточно розплущивши очі, Артур побачив схилену над ним Лоран. Він посміхнувся їй і, озирнувшись, побачив, що лежить у тій самій спальні, в якій колись лежала Бріке.

— Виходить, я не вмер? — тихо запитав Доуель.

— На щастя не померли, але ви були на волосинці від смерті,— сказала Лоран.

В сусідній кімнаті почулися швидкі кроки, і Артур побачив Ларе. Він розмахував руками і кричав:

— Чую розмову! Значить ожив! Здрastуйте, мій друже! Як себе почуваєте?

— Дякую,— відповів Доуель і, відчувши біль у грудях, сказав: — Голова болить... і груди...

— Багато не говоріть,— попередив його Ларе,— вам зашкодить. Тойшибеник Равіно ледве не отруїв вас газом, як пацюка в трюмі пароплава. Але, Доуелю, як ми чудесно провели його!

І Ларе почав сміятися так, що Лоран подивилася на нього з докором, побоюючись, коли б його занадто гамірлива радість не потривожила хворого.

— Не буду, не буду,— відповів він, піймавши її погляд.— Я зараз розповім вам усе до ладу. Викравши мадемуазель Лоран і трохи почекавши, ми зрозуміли, що вам не пощастило піти за нею...

— Ви... чули мій крик? — запитав Артур.

— Чули. Мовчіть! І поспішили умчати скоріш, ніж Равіно вишло погоню. Борюкання з вами дуже затримало його зграю, і цим ви допомогли нам зникнути непоміченими. Ми дуже добре знали, що вам там не поздоровиться. Гра одверта. Ми, тобто я і Шауб, хотіли якнайскоріше прийти вам на допомогу. Однак потрібно було спочатку влаштувати мадемуазель Лоран, а потім уже вигадати і виконати план вашого порятунку. Адже ваш полон був непередбаченим... Тепер і нам потрібно було, що б там не трапилось, пройти за кам'яну огорожу, а це, ви самі знаєте, справа нелегка. Тоді ми вирішили зробити так: я та Шауб дістали собі поліцейські костюми, під'їхали на автомобілі і заявили, що ми прибули для санітарного огляду. Шауб змайстрував навіть мандат з усіма печатками. На наше щастя, біля воріт стояв не постійний привратник, а звичайний санітар, який, певне, не знав інструкції Равіно, яка вимагала перед тим, як впустити будь-кого — здзвонитися з ним по телефону. Ми трималися на височині становища і...

— Значить, то було не маячення...—перебив Артур.— Я пригадую, що бачив вас у формі поліцейського і чув шум автомобіля.

— Так, так, на автомобілі вас обдуло свіжим вітром, і ви опритомніли, але потім знову втратили свідомість. Так, слухайте далі. Санітар відкрив нам ворота, ми увійшли. Все інше зробити було неважко, хоч і не так легко, як ми гадали. Я наказав, щоб нас провели до кабінету Равіно. Але інший санітар, до якого ми звернулися, був, певне, досвідченою людиною. Він підозріло оглянув нас, сказав, що доповість, і зайшов у будинок. За кілька хвилин до нас вийшов якийсь горбоносий чоловік у білому халаті, з черепаховими окулярами на носі...

— Асистент Равіно, лікар Буш.

Ларе кивнув головою і продовжував:

— Він сказав нам, що лікар Равіно зайнятий і що ми можемо переговорити з ним, Бушем. Я наполягав на тому,

що нам необхідно бачити самого Равіно. Буш повторював, що зараз це неможливо, тому що Равіно перебуває у тяжко хворого. Тоді Шауб, не довго думаючи, взяв Буша за руку ось так,— Ларе правою рукою взяв за кисть своєї лівої руки,— і повернув її так. Буш крикнув від болю, а ми пройшли повз нього і зайдли в будинок. Чорт, ми не знали, де саме перебуває Равіно, і мали з тим мороку. Та на щастя, він сам у цей час ішов вздовж коридора. Я впізнав його, бо бачився з ним, коли привозив вас, як свого божевільного друга... «Чого вам треба?» різко запитав Равіно. Ми зрозуміли, що нам нічого більше розігрувати комедію і, наблизившись до Равіно, швидко вихопили револьвери і спрямували їх йому в лоб. Та в цей час носатий Буш,— хто б міг сподіватися від цієї руїни такої спритності!— вдарив по руці Шауба, та так сильно і несподівано, що вибив револьвер, а Равіно схопив мене за руку. Тут почалася веремія, про яку, певне, і розповісти докладно важко. На допомогу до Равіно та Буша вже бігли з усіх боків санітари. Їх було багато, і вони, звичайно, швидко б справились з нами. Але, на наше щастя, багатьох спантеличила поліцейська форма. Вони знали про важку кару за опір поліції, тим більш коли він зв'язаний із зловмисними діями проти представників влади. Як Равіно не кричав, що наші поліцейські костюми — маскарад, більшість санітарів вважали за краще лишитися спостерігачами, і тільки деякі осмілились на-класти руки на священий і недоторканий поліцейський мундир. Другим нашим козиром була вогнестрільна зброя, якої не було в санітарів. Ну, певне, не меншим козиром також була наша сила, спритність і відчайдушність. Це й зрівняло сили. Один санітар насів на Шаuba, який нагнувся, щоб підняти револьвера. Шауб виявився великим майстром в галузі всіляких прийомів боротьби. Він струснув з себе ворога і, завдаючи спритних ударів, відкинув ногою револьвера, за яким уже простягнулася чиясь рука. Треба віддати йому належне, він боровся з

надзвичайним спокоєм і самовладанням. На моїх плечах теж повисло двоє санітарів. І невідомо, чим закінчилася б це бойовисько, коли б не Шауб. Він виявився молодцем. Йому пощастило-таки піdnati револьвер, і, не довго думаючи, він пустив його в діло. Кілька пострілів одразу охолодили санітарів. Після того, як один з них зарепетував, хапаючись за своє скривавлене плече, інші миттю відступили. Але Равіно не здавався. Не дивлячись на те, що ми приставили до обох його скронів револьвери, він гукнув: «У мене теж знайдеться зброя! Я накажу своїм людям стріляти по вас, коли ви зараз же не підете звідси!» Тоді Шауб, не кажучи зайвого слова, почав вивертати Равіно руки. Цей прийом викликає такий скажений біль, що навіть здоровенні бандити ревуть, як бегемоти, і стають покірними та слухняними. У Равіно кістки тріщали, на очах виступили слізози, але він все ще не здавався: «Що ж ви дивитеся? — кричав він на санітарів, які стояли осторонь. — До зброї!» Кілька санітарів побігло, певне за зброєю, інші знову підступили до нас. Я відвів на мить револьвер від голови Равіно і зробив пару пострілів. Служки знову закам'яніли, крім одного, який упав на підлогу з глухим стогоном...

Ларе передихнув і продовжував:

— Так, гаряче було діло. Нестерпний біль все більш знесилував Равіно, а Шауб продовжував викручувати йому руку. Нарешті Равіно, скрючившись від болю, прохрипів: «Чого ви хочете? — «Негайної видачі Артура Доуеля», сказав я. «Зрозуміло,— скрипнувши зубами, відповів Равіно,— я впізнатав ваше обличчя. Та відпустіть же руку, чорт! Я поведу вас до нього...» Шауб відпустив руку рівно на стільки, щоб привести його до тями: він уже втрачав свідомість. Равіно привів нас до камери, в якій ви були ув'язнені, і вказав очима на ключ. Я відімкнув двері і зайшов до камери в супроводі Равіно та Шауба. Перед очима в нас постало невеселе видовисько: сповитий, як дитина, ви звивалися в останніх корчах, як

напіврозчавлений черв'як. В камері стояв задушливий запах хлору. Шауб, щоб не вовтузитись більше з Равіно, легенько вдарив його знизу в щелепу, від чого лікар покотився на підлогу, як мішок. Ми, самі задихаючись, винесли вас з камери і зачинили двері.

— А Равіно? — Він...

— Коли й задихнеться, то біда невелика,— вирішили ми. Але його, певне, звільнили і привели до тями, після того, як ми пішли... Вибралися ми з цього осиного гнізда досить щасливо, коли не враховувати, що нам довелося вистріляти останні набої в собак... І ось ми тут.

— Довго я пролежав непрітомним?

— Десять годин. Лікар щойно пішов, коли ваш пульс і подих відновилися і він переконався, що ви врятовані. Так, дорогий мій,— потираючи руки, продовжував Ларе,— передбачаються гучні процеси. Равіно сяде на лаву підсудних разом з професором Керном. Я цієї справи не залишу.

— Але перед тим потрібно знайти — живу чи мертву — голову моого батька,— тихо проказав Артур.

ЗНОВУ БЕЗ ТІЛА

Професор Керн так зрадів несподіваній появі Бріке, що навіть забув вилаяти її. А втім, було не до того. Джонові довелося внести Бріке на руках. Вона стогнала від болю.

— Лікарю, пробачте мені,— сказала вона, побачивши Керна.— Я не послухала вас...

— І самі себе покарали,— відповів Керн, допомагаючи Джонові вкласти втікачу до ліжка.

— Боже, я не зняла навіть пальта.

— Дозвольте, я допоможу вам зробити це.

Керн почав обережно знімати з Бріке пальто, одночасно спостерігаючи за нею досвідченим оком. Обличчя

Її надзвичайно помолоділо і посвіжішало. Від зморщок не лишилося й сліду. «Робота залоз внутрішньої секреції,— подумав він.— Молоде тіло Анжеліки Гай омолодило голову Бріке».

Професор Керн уже давно зновував, чиє тіло викрав він з моргу. Він уважно стежив за газетами й іронічно посміхався, читаючи про розшуки «безвісти пропалої» Анжеліки Гай.

— Обережніше... Нога болить,— скривилася Бріке, коли Керн повернув її на другий бік.

— Дострибались! Адже я попереджав вас.

Зайшла сиділка, літня жінка з тупуватим виразом обличчя.

— Роздягніть її,— кивнув Керн на Бріке.

— А де ж мадемуазель Лоран? — здивувалась Бріке.

— Її тут немає. Вона хвора.

Керн відвернувся, потарабанив пальцями об спинку ліжка і вийшов з кімнати.

— Ви давно служите у професора Керна? — запитала Бріке нову сиділку.

Та промиррила щось незрозуміле, показуючи на свій рот.

«Німа,— здогадалася Бріке.— І порозмовляти ні з ким буде...»

Сиділка мовчки прибрали пальто і вийшла. Знову з'явився Керн.

— Покажіть вашу ногу.

— Я багато танцювала,— почала Бріке свою покаянну сповідь.— Швидко одкрилася ранка на підошві ноги. Я не звернула уваги...

— І продовжували танцювати?

— Ні, танцювати було боляче. Але кілька днів я ще грала в теніс. Це така чарівна гра!

Керн, слухаючи базікання Бріке, уважно оглядав ногу і все більше супився. Нога розпухла до коліна і почорніла. Він натиснув у кількох місцях.

— Ой, болить! — вигукнула Бріке.

— Морозить?

— Так, з учорашнього дня.

— Так... — Керн вийняв сигару і закурив. — Становище дуже серйозне. От до чого доводить непослух. З ким це ви зволили гуляти в теніс?

Бріке знітилась.

— З одним знайомим... молодим чоловіком.

— Чи не розповісте ви мені, що взагалі трапилося з вами відтоді, як ви втекли від мене?

— Я була у своєї подруги. Вона дуже здивувалася, побачивши мене живою. Я сказала, що рана моя виявилася не смертельною і що мене вилікували в лікарні.

— Про мене і... голови ви нічого не говорили?

— Звичайно ні, — переконливо відповіла Бріке. — Дивно було б говорити. Мене вважали б за божевільну.

Керн полегшено зітхнув. «Все сталося краще, ніж я міг сподіватись», подумав він.

— Але що ж з моєю ногою, професоре?

— Боюсь, що її доведеться відрізати.

В очах Бріке засвітився жах.

— Відрізати ногу! Мою ногу? Зробити мене калікою?

Кернові й самому не хотілось нівечити тіло, здобуте й оживлене ціною таких труднощів. Та й ефект демонстрації багато втратить, коли доведеться показувати каліку. Добре було б обійтися без ампутації ноги, але навряд чи це можливо.

— Може мені можна буде приробити нову ногу?

— Не хвилюйтесь, почекаємо до завтра. Я ще провідаю вас, — сказав Керн і вийшов.

На зміну йому знову прийшла німа сиділка. Вона принесла чашку з бульйоном і грінки. В Бріке не було апетиту. Її морозило, і вона, незважаючи на настирливі мімічні умовляння сиділки, не змогла з'їсти більше двох ложок.

— Приберіть, я не можу.
Сиділка вийшла.

— Треба було зміряти спершу температуру,— почула Бріке голос Керна, який долинув з іншої кімнати.— Невже ж ви не знаєте таких звичайних речей? Я ж казав вам.

Знову зайшла сиділка і простягнула Бріке термометра.

Хвора слухняно поставила термометра. І коли вийняла його і поглянула, він показував тридцять дев'ять.

Сиділка записала температуру і всілася біля хворої.

Бріке, щоб не бачити тупого і байдужого обличчя сиділки, повернула голову до стіни. Навіть цей незначний поворот викликав біль у нозі і внизу живота. Бріке глухо застогнала і заплющила очі. Вона подумала про Ларе: «Мицій, коли я побачу його?»

О дев'ятій вечора гарячка посилилась, почалося маячення. Бріке здавалось, що вона в каюті яхти. Хвили більшають, яхту гойдає, і від того в грудях підіймається нудотливий клубок і підступає до горла... Ларе кідається на неї і душить. Вона кричить, метається в ліжку... Щось вогке і холодне торкається її лоба і серця. Привиди зникають.

Вона бачить себе на тенісному майданчику з Ларе. Крізь легеньку огорожувальну сітку синіє море. Сонце пече безжалісно, голова болить і паморочиться. «Коли б не так боліла голова... Це жахливе сонце!.. Я не можу пропустити м'яча...», і вона з напруженням стежить за рухами Ларе, який здіймає ракетку для удару. «Плей!» гукає Ларе, виблискуючи зубами на яскравому сонці, і, раніше ніж вона встигла відповісти, кидає м'яча. «Аут», голосно відповідає Бріке, зрадівши з помилки Ларе...

— Продовжуєте грati в теніс? — чує вона чийсь неприємний голос і розплющує очі. Перед нею, схилившись, стоїть Керн і тримає її за руку. Він рахує пульс. Потім оглядає її ногу і несхвалюно киває головою.

— Котра година? — запитує Бріке, ледве повертаючи язик.

— Друга година ночі. От що, мила кізочко, вам дозведеться ампутувати ногу.

— Що це означає?

— Відрізати.

— Коли?

— Зараз. Зволікати далі не можна жодної години, інакше почнеться загальне зараження.

Думки Бріке плутаються. Вона чує голос Керна як уві сні і ледве розуміє його слова.

— І високо відрізати? — запитує вона майже байдуже.

— Ось так,— Керн швидко проводить ребром долоні внизу живота. Від цього жесту у Бріке холоне живіт. Свідомість її все більше прояснюється.

— Ні, ні, ні,— з жахом говорить вона.— Я не дозволю! Я не хочу!

— Ви хочете померти? — спокійно запитує Керн.

— Ні.

— Тоді вибирайте одне з двох.

— А як же Ларе? Адже він мене любить...— лепече Бріке.— Я хочу жити і бути здорововою. А ви хочете відбрати все... Ви страшний, я боюсь вас! Рятуйте! Рятуйте мене!..

Вона вже знову маячила, кричала і поривалася встati. Сиділка ледве утримувала її. Скоро на допомогу по кликали Джона.

Тим часом Керн швидко працював у сусідній кімнаті, готовуючись до операції.

Рівно о другій годині ночі Бріке поклали на операційний стіл. Вона опритомніла і мовчки дивилася на Керна так, як дивляється на свого ката засуджені до смерті.

— Змилуйтесь,— нарешті прошепотіла вона.— Врятуйте...

Маска опустилась на її обличчя. Сиділка взялася за пульс. Джон все міцніше притискав маску. Бріке втра-тила свідомість.

Вона опритомніла в ліжку. Голова йшла обертом. Її нудило. Неясно згадала про операцію і, не дивлячись на велику слабість, піднявши голову, поглянула на ногу і застогнала. Нога була відрізана вище коліна і того забинтована. Керн дотримав слова: він зробив усе, щоб якнайменше спотворити тіло Бріке. Він пішов на риск і зробив ампутацію з таким розрахунком, щоб можна було зробити протез.

Уесь день після операції Бріке почувала себе задовільно, хоч гарячка й не проходила, що дуже турбувало Керна. Він провідував її щогодини і оглядав ногу.

— Що ж я тепер буду робити без ноги? — запитувала їого Бріке.

— Не турбуйтесь, я вам зроблю нову ногу, кращу за ту, що була, — заспокоював її Керн. — Танцювати будете. — Але обличчя їого хмурилось: нога почевоніла вище ампутованого місця і опухла.

Під вечір жар посилився. Бріке почала метатися, стогнати і маячити.

Об одинадцятій вечора температура піднялася до сорока і шести десятих.

Керн сердито вилася: він зрозумів, що почалося загальне зараження крові. Тоді, не думаючи про спасіння тіла Бріке, Керн вирішив відвоювати у смерті хоч частину експоната. «Коли промити її кровоносні судини антисептичним, а потім фізіологічним розчином, і пустити свіжу, здорову кров, голова буде жити».

І він наказав знову перенести Бріке на операційний стіл.

Бріке лежала без пам'яті і не відчула, як гострий скальпель швидко зробив надріз на її шиї, вище червоних швів, які залишилися від першої операції. Цей над-

різ відділяв не лише голову Бріке від її чудесного молодого тіла. Він відсікав від Бріке увесь світ, всі радощі і надії, якими вона жила.

ТОМА ПОМИРАЄ ВДРУГЕ

Голова Тома хиріла з кожним днем. Тома не був пристосований для життя однієї свідомості. Щоб почувати себе добре, йому необхідно було працювати, рухатись, підіймати вантаж, стомлювати своє могутнє тіло, потім багато їсти і міцно спати.

Він часто заплющував очі і уявляв, що, напружуочи свою спину, підіймає і носить важкі мішки. Йому здавалося, що він відчуває кожен напружений м'яз. Відчуття було таким реальним, що він розплющував очі в надії побачити своє дуже тіло. Але під ним, як і раніше, виднілися лише ніжки стола.

Тома скрипів зубами і знову заплющував очі.

Щоб розважити себе, він починав думати про село. Та тут він згадував і про свою наречену, яка назавжди тепер втрачена для нього. Не раз він прохав Керна скоріш дати йому нове тіло, а той з посмішкою відмовлявся:

— Все ще не знайду підхожого, потерпи трохи.

— Вже хоч якесь поганеньке тільце,— просив Тома; таке велике було його прагнення повернутись до життя.

— З поганеньким тілом ти пропадеш. Тобі треба здорове тіло,— відповідав Керн.

Тома чекав, дні йшли за днями, а його голова все ще стриміла на високому столику.

Особливо важкими були ночі без сну. В нього почалися галюцинації. Кімната вертілася, слався туман, і з-за туману показувалася голова коня. Сходило сонце. По подвір'ю бігав собака, кудкудали кури. І раптом звідкись вилітав ревучий вантажний автомобіль і мчав на Тома. Ця картина повторювалася без кінця, і Тома помирає бе зліч разів.

Щоб позбутися привидів, Тома почав шепотіти пісні,— йому здавалося, що він співав,— або рахувати.

Якось його захопила одна забавка. Тома спробував ротом затримати повітряний струмінь. Коли він потім раптово відтулив рота, повітря вирвалося звідти з кумедним шумом.

Тома це сподобалося, і він почав свою гру спочатку. Він затримував повітря доти, доки воно само не проривалося через губи. Тома почав повернати при цьому язиком: виходили дуже смішні звуки. А скільки секунд він може тримати струмінь повітря? Тома почав рахувати. П'ять, шість, сім, вісім... «Ш-ш-ш», повітря прорвалося. Ще... Треба довести до дюжини... Раз, два, три... шість, сім... дев'ять, одинадцять...

Стиснуте повітря вдарило раптом в піднебіння з такою силою, що Тома відчув, як голова його піднялася на своїй підставці.

«Так, напевне, злетиш з свого сідала», подумав Тома.

Він скосив очі і побачив, що кров розлилася по скляній поверхні підставки і капала на підлогу. Певне, повітряний струмінь, піднявши його голову, послабив трубки, вставлені в кровоносні судини шиї. Голова Тома жахнулась: невже кінець? І дійсно, свідомість почала туманитись. У Тома з'явилося таке відчуття, ніби йому невистачає повітря: це кров, яка живила його голову, вже не могла проникнути до мозку в достатній кількості і постачити його життєдайним киснем. Він бачив свою кров, відчував своє повільне згасання. Він не хотів умирати! Свідомість чіплялася за життя. Жити, що б там не було! Дочекатися нового тіла, обіцяного Керном...

Тома намагався осадити свою голову вниз, скорочуючи м'язи шиї, намагався розгойдуватися, але тільки погіршував своє становище: скляні наконечники трубок ще більше виходили з вен. З останніми проблісками свідомості Тома почав кричати, кричати так, як він не кричав ніколи в житті.

Але то вже був не крик. То був передсмертний хрип...

Коли Джон, який спав чутливо, прокинувся від цих незнайомих звуків і вбіг до кімнати, голова Тома ледве ворушила губами. Джон, як умів, встановив голову на місце, втиснув трубки глибше і старанно витер кров, аби професор Керн не побачив слідів нічної пригоди.

Вранці голова Бріке, віddлена від тіла, вже стояла на своєму старому місці, на металевому столику з скляною дошкою, і Керн повертає її до свідомості.

Коли він «промив» голову від залишків зіпсованої крові і пустив струмінь нагрітої до тридцяти семи градусів свіжої, здорової крові, обличчя Бріке зарожевіло. За кілька хвилин вона розплющила очі і, ще не розуміючи, вступилася в Керна. Потім з явним зусиллям поглянула вниз, і очі її розширились.

— Знову без тіла... — прошепотіла голова Бріке, і очі її виповнились слізьми. Тепер вона могла тільки шепотіти: горлові зв'язки було перерізано вище старого перерізу.

«Чудово», подумав Керн, — судини швидко наповнюються вологовою, коли це тільки не остання влага в слізних каналах. Однак на сльози не слід губити дорогоцінну рідину».

— Не плачте і не печальтесь, мадемузель Бріке. Ви жорстоко покарали саму себе за ваш непослух. Але я вам зроблю нове тіло, краще за попереднє, тільки потерпіть ще кілька днів.

I, відійшовши від голови Бріке, Керн підійшов до голови Тома.

— Ну, а як поживає наш фермер?

Керн раптом спохмурнів і уважно подивився на голову Тома. В неї був дуже поганий вигляд. Шкіра потемніла, рот напіввідтулений. Керн оглянув трубку і накинувся з лайкою на Джона.

— Я думав, що Тома спить, — виправдувався Джон.

— Сам ти проспав, осел!

Керн почав поратися біля голови.

— Ох, який жах!.. — шипіла голова Бріке. — Він помер. Я так боюсь мерців... Я теж боюсь померти... Від чого він помер?

— Закрий у неї кран з повітряним струменем! — сердито наказав Керн.

Бріке замовкла на півслові, але продовжувала злякано і благально дивитися в очі сиділці, безпорадно воруваючи губами.

— Коли через двадцять хвилин я не поверну голову до життя, її залишиться тільки викинути,— сказав Керн.

За п'ятнадцять хвилин голова подала слабкі ознаки життя. Повіки та губи її здригнулися, але очі дивилися тупо, безглуздо. Ще за дві хвилини голова проказала кілька неясних слів. Керн уже святкував перемогу. Але голова раптом знову замовкла. Жоден нерв не дріжав на обличчі.

Керн подивився на термометр:

— Температура трупа. Кінець!

І, забувши про присутність Бріке, він із злістю шарпнув голову за густе волосся, зірвав із столика і кинув до великого металевого таза.

— Винести її на лід... Треба буде зробити розтин.

Негр швидко схопив таз і вийшов. Голова Бріке дивилася на нього розширеними від жаху очима.

В кабінеті Керна задзвонив телефон. Керн із злістю жбурнув на підлогу сигару, яку збирався припалити, і пішов до себе, грюкнувши дверима.

Говорив Равіно. Він повідомляв про те, що відправив Кернові з посильним листа, якого він, напевне, вже одержав.

Керн зійшов униз, і сам витяг листа з ящика на дверях. Підіймаючись по східцях, Керн нервово розірвав конверта і став читати. Равіно повідомляв, що Артур Доуель, пробравшись до його лікарні під виглядом хворого, викрав мадемуазель Лоран і втік сам.

Керн спіtkнувся і ледве не впав на східці.

— Артур Доуель!.. Син професора... Він тут? І він, звичайно, знає все...

Об'явився новий ворог, який його не помилує. В кабінеті Керн спалив листа і закрокував вздовж килима, обмірковуючи план дій. Знищити голову професора Доуеля? Це він може завжди зробити за одну хвилину. Але голова ще потрібна йому. Необхідно буде лише вжити заходів до того, щоб цей «доказ» не потрапив на очі стороннім. Можливий обшук, вторгнення ворогів у його дім. Потім... потім необхідно прискорити демонстрацію голови Бріке. Переможців не судять. Що б не говорили Лоран та Артур Доуель, Кернові легше буде боротися з ними, коли його ім'я буде осяяне ореолом загального визнання і поваги.

Керн взяв телефонну трубку, викликав секретаря наукового товариства і попросив зайхати до нього для переговорів про влаштування засідання, на якому він, Керн, буде демонструвати результати своїх найновіших відкриттів. Потім Керн подзвонив до редакцій найбільших газет і просив прислати інтерв'юерів.

«Треба влаштувати надзвичайний бум навколо великого відкриття професора Керна... Демонстрацію можна буде зробити днів через три, коли голова Бріке дещо заспокоїться після потрясіння і звикне до думки про втрату тіла... Ну, а тепер...»

Керн пройшов до лабораторії, пошукав у шафах, вийняв шприц, бунзенівську лампу, взяв вату, коробку з написом «Парафін» і попростував до голови професора Доуеля.

ЗМОВНИКИ

Будиночок Ларе був штабквартирою «змовників»: Артура Доуеля, Ларе, Шауба і Лоран. На загальній раді було вирішено, що Лоран небезпечно повернатися до своєї

квартири. Але тому, що Лоран хотіла скоріш побачитися з матір'ю, Ларе поїхав до мадам Лоран і привіз її до свого будиночка.

Побачивши дочку живою і неушкодженою, старенька ледве не знепритомніла від радощів; Ларе довелося підхопити її під руку і всадовити у крісло.

Мати та дочка поселилися в двох кімнатах третього поверху. Радість мадам Лоран затьмарювалася тільки тим, що Артур Доуель, «рятівник» її дочки, все ще лежав хворий. На щастя, він не дуже довго перебував під дією задушливого газу. Брав своє і його виключно дужий організм.

Мадам Лоран і її дочка чергували біля постелі хворого. За цей час Артур Доуель дуже подружив з Лоранами, а Марі Лоран доглядала його більш ніж уважно; не маючи сил допомогти голові батька, Лоран перенесла всі свої турботи на сина. Так їй здавалось. Але була й ще одна причина, яка примушувала її неохоче поступатися своїй матері місцем сиділки. Артур Доуель був першим чоловіком, який вразив її дівочу уяву. Знайомство з ним сталося в романтичних обставинах,— він, як рицар, викрав її, звільнивши з страшного будинку Равіно. Трагічна доля його батька накладала і на нього печать трагічності. А його особисті якості — мужність, сила і молодість — довершили чарівність, якій важко було не піддатися.

Артур Доуель зустрічав Лоран не менш ласкавим поглядом. Він краще розбирався в своїх почуттях і не приховував від себе, що його ласкавість — не лише обов'язок хворого до своєї уважної сиділки.

Ніжні погляди молодих людей не лишалися непоміченими. Мати Лоран удавала, що нічого нічого не помічає, хоч, напевне, вона цілком схвалювала вибір своєї дочки. Шауб, захоплюючись лише спортом, з презирством ставився до жінок, глузливо посміхався і в душі жалів Артура, а Ларе важко зітхав, спостерігаючи зорю чужого

щастя, і мимоволі згадував гарне тіло Анжеліки, уявляючи тепер на тому тілі частіше голову Бріке, аніж Гай. Він навіть сам сердився на себе за цю «зраду», але виправдував себе тим, що тут грає роль лише закон асоціації: голова Бріке всюди супроводжувала тіло Гай.

Артур Доуель не міг дочекатися того часу, коли лікар дозволить йому ходити. Та Артурові дозволено було лише розмовляти, не підводячись з ліжка, до того ж близьким було наказано берегти легені Доуеля.

Йому хоч-не-хоч довелося взяти на себе роль голови, який вислуховує думки інших і тільки коротко заперечує або резюмує «дебати».

А дебати бували іноді бурхливими. Особливо гарячкували Ларе та Шауб.

Що робити з Равіно та Керном? Шауб чомусь облюбував собі в жертву Равіно і розвивав плани «розбійницьких нападів» на нього.

— Ми не встигли добити цю собаку. А її необхідно знищити. Кожен подих цього пса оскверняє землю! Я заспокоюсь тільки тоді, коли задушу його власними руками. От ви кажете,— гарячкував він, звертаючись до Доуеля.

ля,— що краще залишити все це діло судові й катові. Але ж Равіно сам нам говорив, що в нього власті підкуплені.

— Місцеві,— вставляв слово Доуель.

— Почекайте, Доуель,— встряяв у розмову Ларе.— Вам шкідливо розмовляти. І ви, Шауб, не про те говорите, про що треба. З Равіно ми завжди зуміємо розрахуватися. Найближчою нашою метою повинно бути розкриття злочинів Керна і виявлення голови професора Доуеля. Нам треба яким завгодно способом пробратися до Керна.

— Але як ви проберетесь? — запитав Артур.

— Як? Ну як пробираються громили і злодії.

— Ви не громило. Це теж мистецтво не маленьке.— Ларе замислився, потім ляскнув себе по лобі.

— Ми запрошимо на гастролі Жана. Адже Бріке розкрила мені, як другові, таємницю його професії. Це йому імпонуватиме! Єдиний раз у житті безкорисливо зламати замки у дверях.

— А що, коли він не такий безкорисливий?

— Ми заплатимо йому. Він може тільки прокласти нам дорогу і зійти з театральних підмостків, перш ніж ми викличемо поліцію, а це ми, звичайно, зробимо.

Але тут його охолодив Артур Доуель. Тихо і повільно він почав говорити:

— Я гадаю, що вся ця романтика в даному випадку не потрібна. Керн, напевне, вже знає від Равіно про моє прибуття в Париж і участь у викраденні мадемуазель Лоран. Значить, мені більше немає рації зберігати інкогніто. Це — перше. Потім, я син... покійного професора Доуеля і тому маю законне право, як висловлюються юристи, приступити до діла, вимагати судового розслідування, обшуку...

— Знову судового,— безнадійно махнув рукою Ларе.— Заплутають вас судейські крючки, і Керн вивернеться.

Артур закашляв і мимоволі скривився від болю в грудях.

— Ви дуже багато розмовляєте,— стурбовано сказала мадам Лоран, яка сиділа біля Артура.

— Нічого,— відповів він, розтираючи груди.— Це зараз пройде...

В цю хвилину до кімнати зайшла Марі Лоран, чимось дуже схвильована.

— Ось, читайте,— сказала вона, подаючи Доуелю газету.

На першій сторінці великим шрифтом було надруковано:

СЕНСАЦІЙНЕ ВІДКРИТТЯ ПРОФЕСОРА КЕРНА

Другий підзаголовок дрібнішим шрифтом:

Демонстрація оживленої людської голови

В статейці повідомлялось про те, що завтра ввечері у науковому товаристві виступає з доповіддю професор Керн. Доповідь буде супроводжуватися демонстрацією оживленої людської голови.

Далі повідомлялась історія робіт Керна, перераховувались його наукові праці і пророблені ним близкучі операції.

Під першою заміткою було вміщено статтю за підписом самого Керна. В ній у загальних рисах викладалася історія його дослідів оживлення голів — спочатку собак, а потім людей.

Лоран з напружену увагою стежила то за виразом обличчя Артура Доуеля, то за поглядом його очей, який переходив з рядка на рядок. Доуель зберігав зовнішній спокій. Тільки під кінець читання на обличчі його з'явилася і зникла скорботна посмішка.

— Чи не обурливо? — вигукнула Марі Лоран, коли

Артур мовчки повернув газету.— Цей негідник жодним словом не згадує про роль вашого батька у всьому цьому «сенсаційному відкритті». Ні, цього я так залишити не можу! — Обличчя Лоран палало...— За все, що зробив Керн зі мною, з вашим батьком, з вами, з тими нещасними головами, які він воскресив для пекла безтілесного існування, він повинен бути покараний. Він повинен дати відповідь не лише перед судом, але й перед громадськістю. Було б великою несправедливістю допустити його тріумфувати хоч одну годину.

— Що ж ви хочете? — тихо запитав Доуель.

— Зіпсувати йому тріумф! — гаряче відповіла Лоран.— З'явитися на засідання наукового товариства і прилюдно кинути в обличчя Кернові звинувачення в тому, що він вбивця, злочинець, злодій...

Мадам Лоран не на жарт стривожилася. Тільки тепер вона зрозуміла, як розхиталися нерви її дочки. Вперше мати бачила своютиху, стриману дочку в такому збудженному стані. Мадам Лоран пробувала її заспокоїти, але дівчина мовби нічого не помічала навколо. Вона вся палала гнівом і жагою помсти. Ларе і Шауб з подивом дивилися на неї. Своєю гарячковістю і нестримним гнівом вона перевершила їх. Мати Лоран благально подивилася на Артура Доуеля. Він перехопив цей погляд і сказав:

— Ваш вчинок, мадемуазель Лоран, якими б благородними почуттями він не диктувався, безрозсу...

Та Лоран перебила його:

— Є безрозсудність, яка варта мудрості. Не подумайте, що я хочу виступити в ролі геройні-викривальниці. Я просто не можу зробити інакше. Цього вимагає мое почуття доброчесності.

— Але чого ви досягнете? Адже ви не можете сказати про все це судовому слідчому?

— Ні, я хочу, щоб Керн був осоромлений прилюдно! Керн буде свою славу на нещасті інших, на злочинах і

вбивствах! Завтра він хоче пожати лаври слави. І він повинен пожати славу, яку він заслужив.

— Я проти цього вчинку, мадемузель Лоран,— сказав Артур Доуель, побоюючись, що виступ Лоран може дуже вразити її нервову систему.

— Дуже жаль,— відповіла вона.— Але я не відмовлюсь від нього, коли б проти мене був навіть цілий світ. Ви ще не знаєте мене!

Артур Доуель посміхнувся. Ця юна гарячковість подобалась йому, а сама Марі, з розчервонілими щоками, ще більше.

— Але ж це буде необміркований крок,— почав він знову.— Ви піддаєте себе великій небезпеці...

— Ми будемо захищати її,— вигукнув Ларе, підіймаючи руку з таким виглядом, ніби він тримав шпагу, занесену для удару.

— Так, ми будемо захищати вас,— голосно підтримав друга Шауб, труснувши в повітрі кулаком.

Марі Лоран, бачачи цю підтримку, з докором дивилася на Артура.

— В такому разі я також буду супроводжувати вас,— сказав він.

В очах Лоран мигнула радість, але одразу ж вона спохмурніла.

— Вам не можна... Ви ще хворий.

— А я все-таки піду.

— Але...

— І не відмовлюся від цієї думки, коли б навіть цілий світ був проти мене! Ви ще не знаєте мене,— посміхаючись, повторив він її слова.

ЗІПСОВАНИЙ ТРІУМФ

В день наукової демонстрації Керн особливо старанно оглянув голову Бріке.

— Ось що,— сказав він їй, закінчивши огляд.— Сьо-

годні о восьмій вечора вас повезуть на багатолюдні збори. Там вам доведеться розмовляти. Відповідайте коротко на запитання, які вам будуть ставити. Не ляпайте зайвого. Зрозуміли?

Керн відкрутив повітряний кран і Бріке прошепотіла:
— Зрозуміла, але я просила б... дозвольте...

Керн вийшов, не дослухавши її.

Хвилювання його все збільшувалось. Його чекало нелегке завдання — доставити голову в зал засідань наукового товариства. Найменший поштовх міг виявитися згубним для життя голови.

Був обладнаний спеціальний автомобіль. Столик, на якому містилася голова з усіма апаратами, встановили на особливу платформу з колесами для пересування по рівному і ручками для перенесення по сходах. Нарешті все було зроблено. О сьомій вечора вирушили в дорогу.

...Величезний білий зал був залитий яскравим світлом. В партері переважала сивина і бліскучі лисини мужів науки, одягнутих у чорні фраки і сюртуки. Виблискували стекла окулярів. Ложі та амфітеатр надані були обраній публіці, яка так чи інакше була причетна до вченого світу.

Розкішні убори дам, бліскучі брильянти нагадували обстановку концертного залу під час виступів світових знаменитостей.

Стриманий гомін глядачів, які чекали початку, сповнював зал.

Біля естради за своїми столиками жвавим мурашинком метушилися кореспонденти газет, підстругуючи олівці для стенографічних записів.

Праворуч було встановлено ряд кіноапаратів, щоб зафіксувати на плівці всі моменти виступу Керна і оживленої голови. На естраді розмістилася почесна президія з найбільш видатних представників вченого світу. Посеред естради височіла кафедра. На ній мікрофон для передавання промов по радіо для всього світу. Другий мікрофон стояв перед головою Бріке. Вона підвищувалася з

правого боку естради. Уміло і помірно накладений грим надавав голові Бріке свіжого і привабливого вигляду, згладжуючи важке враження, яке повинна була справляти голова на непідготовлених глядачів. Сиділка та Джон стояли біля її столика.

Марі Лоран, Артур Доуель, Ларе та Шауб сиділи в першому ряду, за два кроки від помосту, на якому стояла кафедра. Один тільки Шауб, як ніким не «розшифрований», мав свій звичайний вигляд. Лоран з'явилася у вечірньому туалеті і капелюшку. Вона низько нахиляла голову, прикриваючись полями капелюшка, щоб Керн, випадково поглянувши, не впізнав її. Артур Доуель і Ларе з'явилися загримованими. Їхні чорні бороди та вуса були зроблені артистично. Для більшої конспіративності було вирішено, що вони одне з одним «не знайомі». Кожен сидів мовчки і нудьгуючим поглядом озирає сусідів. Ларе був у гнітючому настрої: він ледве не знепритомнів, побачивши голову Бріке.

Рівно о восьмій на кафедру зійшов професор Керн. Він був блідіший ніж звичайно, але сповнений самоповаги.

Збори вітали його тривалими оваціями.

Кіноапарат затріскотів. Газетний мурашник стих. Професор Керн почав доповідь про «свої» відкриття.

То була блискуча за формою і спритно побудована промова. Керн не забув згадати про попередні, дуже цінні праці передчасно померлого професора Доуеля. Але, віддаючи належне працям небіжчика, він не забував і про свої «скромні заслуги». Слухачі не повинні були мати жодного сумніву в тому, що вся честь відкриття належить йому, професорові Керну.

Його промова кілька разів переривалася аплодисментами. Сотні дам спрямовували на нього біноклі і лорнети. Біноклі та моноклі чоловіків з неменшою цікавістю спрямовувалися на голову Бріке, яка невимушено усміхалась.

За знаком професора Керна сиділка відкрутила кран,

пустила повітряний струмінь, і голова Бріке тепер мала можливість розмовляти.

— Як ви себе почуваєте? — запитав її дідусь-вчений.

— Дякую, добре.

Голос Бріке був глухий і хрипкий, надміру пущений струмінь повітря свистів, звук був майже позбавлений модуляцій, і все ж виступ голови справив надзвичайне враження. Таку бурю аплодисментів не завжди доводилося чути і світовим акторам. Але Бріке, яка колись випадала лаврами від своїх виступів у маленьких кабачках, цього разу тільки стомлено опустила повіки.

Хвилювання Лоран все збільшувалося. Її почала бити нервова пропасниця, і вона міцно зціпила зуби, щоб вони не цокотіли. «Час» — кілька разів говорила вона собі, але кожного разу їй невистачало рішучості. Обстановка гнітила її. Після кожного пропущеного моменту вона намагалась заспокоїти себе думкою, що чим вище буде піднесений професор Керн, тим нижчим буде його падіння.

Почалися промови.

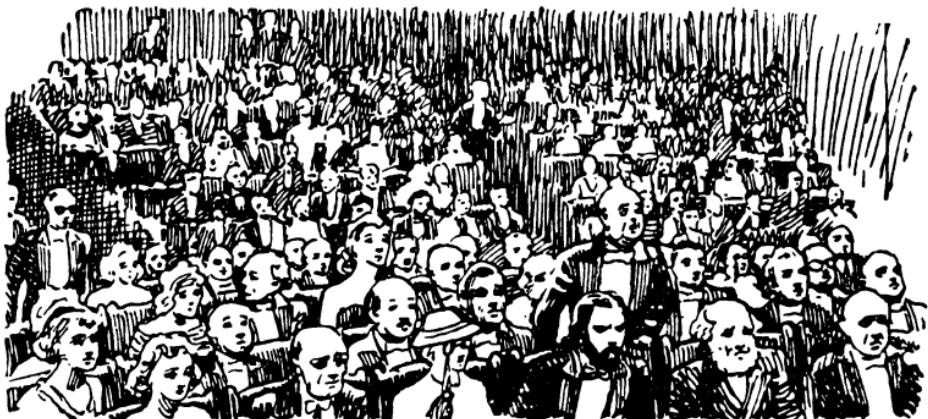
На кафедру зійшов сивенький дідусь, один з найвидатніших учених.

Кволим, хрипкуватим голосом він говорив про геніальне відкриття професора Керна, про всемогутність науки, про перемогу над смертю, про щастя спілкуватися з такими умами, які дарують світові найбільші наукові досягнення.

І в той час, коли Лоран найменше на це сподівалася, якийсь вихор довгостримованого гніву і зненависті підхопив її і поніс. Вона вже не володіла собою.

Вона кинулася на кафедру, ледве не збивши з ніг приголомшеного дідуся, майже скинула його, зайняла його місце і з смертельно блідим обличчям і палаючими, немов у лихоманці, очима фурії, яка переслідує вбивцю, голосом, який переривався, почала свою полуум'яну, сумбурну промову.

У весь зал сколихнувся, коли вона з'явилася.

В першу мить професор Керн знітився і зробив мимовільний порух у бік Лоран, так ніби хотів затримати її. Потім він швидко повернувся до Джона і прошепотів йому на вухо кілька слів. Джон вислизнув у двері.

В загальному замішенні ніхто на це не звернув уваги.

— Не вірте йому! — кричала Лоран, вказуючи на Керна. — Він злодій і вбивця! Він украв праці професора Доуеля! Він убив Доуеля! Він і зараз працює з його головою. Він мучить і тортурами примушує продовжувати наукові досліди, а потім видає їх за свої відкриття... Мені сам Доуель казав, що Керн отруїв його...

В публіці замішання переходило в паніку. Багато людей повставали з місць. Деякі кореспонденти навіть погубили олівці і захололи в приголомшених позах. Тільки кінооператор старанно крутив ручку апарату, радіючи з несподіваного трюку, який забезпечував стрічці успіх сенсації.

Професор Керн цілком оволодів собою. Він стояв спокійно, з посмішкою співчуття на обличчі. Дочекавшись, коли нова спазма стисла горло Лоран, він скористався паузою, повернувшись до контролерів аудиторії, які стояли біля дверей, і сказав їм владно:

— Виведіть її! Хіба ви не бачите, що в неї приступ божевілля?

Контролери кинулися до Лоран. Але перш ніж вони встигли добрatisя до неї через натовп, Ларе, Шауб та Доуль підбігли до дівчини і вивели її в коридор. Керн провів усю групу підозрілим поглядом.

В коридорі Лоран намагалися затримати поліцай, але молодим людям пощастило вивести її на вулицю і всадовити в автомобіль. Вони поїхали.

Коли хвилювання трохи вгамувалось, професор Керн зійшов на кафедру і вибачився перед зборами за «сумний інцидент».

— Лоран—дівчина нервова й істерична. Вона не витримала тих сильних переживань, які їй доводилося відчувати, проводячи день за днем у товаристві штучно оживленої мною голови трупа Бріке. Психіка Лоран надламалась. Вона збожеволіла...

Ця промова була вислухана в моторошній тиші.

Зірвалось кілька оплесків, але вони були приглушенні

шиканням. Ніби подих смерті повіяв над залом. І сотні очей тепер уже дивилися на голову Бріке з жахом і жалістю, як на вихідця з могили... Настрій присутніх було зіпсовано безнадійно. Багато хто пішов, не чекаючи на закінчення. Нашвидку прочитали заздалегідь написані промови, привітальні телеграми, акти про обрання професора Керна почесним членом і доктором різних інститутів та академій наук, і збори були закриті.

За спиною професора Керна з'явився негр і, непомітно кивнувши ѹому, почав готовати до перевезення назад голову Бріке, яка одразу змарніла, стомилась і злякалася.

Залишившись на самоті в закритому автомобілі, професор Керн дав волю своїй люті. Він стискав кулаки, скрипів зубами і так лаявся, що шофер кілька разів стишивав хід машини і запитував у слухову трубку:

— Алло?

ОСТАННЄ ПОБАЧЕННЯ

Вранці на другий день після злощасного виступу Керна в науковому товаристві, Артур Доуель з'явився до начальника поліції, назвав себе і заявив, що він просить вчинити обшук у квартирі Керна.

— Обшук у квартирі професора Керна вже було вчинено минулої ночі,— сухо відповів начальник поліції.— Ніяких наслідків цей обшук не дав. Заява мадемуазель Лоран, як того й слід було чекати, виявилася плодом її збудженої уяви. Хіба ви не читали гро це в ранкових газетах?

— Чому ви так легко повірили, що заява мадемуазель Лоран є плодом її збудженої уяви?

— Тому що, міркуйте самі,— відповів начальник поліції,— це неймовірна річ, і потім обшук підтверджив...

— Ви допитували голову мадемуазель Бріке?

— Ні, ми не допитували ніяких голів,— відповів начальник поліції.

— Даремно! Вона також могла б підтвердити, що бачила голову моого батька. Вона особисто розповідала мені про це. Я наполягаю на повторенні обшуку.

— Не маю до того ніяких підстав,— різко відповів начальник поліції.

«Невже підкуплений Керном?» подумав Артур.

— І до того,— продовжував начальник поліції,— повторний обшук може тільки викликати громадське обурення. Люди досить уже обурилися виступом цієї божевільної Лоран. Ім'я професора Керна у всіх на устах. Він одержує сотні листів і телеграм з висловленням співчуття йому і обурення вчинком Лоран.

— І все-таки я наполягаю на тому, що Керн вчинив кілька злочинів.

— Не можна безпідставно кидати такі звинувачення,— повчально сказав начальник поліції.

— То дайте ж мені можливість підтвердити їх,— заперечив Доуель.

— Таку можливість вам уже було надано. Представники влади вчинили обшук.

— Коли ви категорично відмовляєтесь, я змушений буду звернутися до прокурора,— рішуче сказав Артур і підвівся.

— Нічого не можу для вас зробити,— відповів начальник поліції, теж підводячись.

Однак згадка про прокурора зробила своє. Трохи подумавши, він сказав:

— Я, правда, міг би дати розпорядження про вчинення другого обшуку, але, так би мовити, неофіційним порядком. Коли обшук дасть нові дані, тоді я доповім про це прокуророві.

— Обшук повинен бути проведений в присутності моїй, мадемуазель Лоран і моого друга Ларе.

— А чи не багато?

— Ні, всі ці особи можуть виявитися дуже корисними.

Начальник поліції розвів руками і, зітхнувши, сказав:

— Добре! Я командирую кількох агентів поліції в ваше розпорядження. Зaproшу їй слідчого.

Об одинадцятій ранку Артур уже дзвонив біля дверей Керна.

Негр Джон відчинив важкі дубові двері, не знімуючи ланцюжка.

— Професор Керн не приймає.

Та тут наперед виступив поліцейський і примусив Джона впустити несподіваних гостей у квартиру.

Професор Керн зустрів їх у своєму кабінеті, удаючи з себе ображену доброочесність.

— Прошу вас,— сказав він крижаним тоном, широко розчинивши двері лабораторії і метнувши на ходу нищівний погляд на Лоран.

Слідчий, Лоран, Артур Доуель, Керн, Ларе і двоє поліцейських зайшли.

Знайома обстановка, з якою було зв'язано стільки важких переживань, схвилювала Лоран. Серце її почало битися дужче.

В лабораторії була тільки голова Бріке. Її щоки, поズбавлені рум'ян, були темноожовтого кольору мумії. Побачивши Лоран і Ларе, вона посміхнулась і заморгла очима. Ларе, здригнувшись від жаху, відвернувся.

Зайшли до суміжної з лабораторією кімнати.

Там була наголо побрита голова літнього чоловіка з великим м'ясистим носом. Очі тієї голови були сковані за зовсім чорними окулярами. Губи злегка тремтіли.

— Очі болять,— пояснив Керн.— От і все, що я можу вам запропонувати,— додав він з іронічною посмішкою.

І дійсно, оглянувши увесь будинок від підвалу до горища, інших голів не виявили.

Коли поверталися назад, знову довелося проходити через кімнату, де була товстоноса голова. Розчарований

Доуель уже було попростував до виходу, а за ним рушили слідчий і Керн.

— Почекайте! — зупинила їх Лоран.

Підійшовши до голови з товстим носом, вона відкрутила повітряний кран і запитала:

— Хто ви?

Голова рухала губами, але голос не звучав. Лоран пустила дужкий струмінь повітря.

Почувся шиплячий шепіт:

— Хто це? Ви, Керн? Відтуліть же мені вуха! Я не чую вас...

Лоран заглянула у вуха голови і витягла звідти великі шматки вати.

— Хто ви? — повторила вона запитання.

— Я був професором Доуелем.

— Але ваше обличчя,— захлинулася Лоран від хвилювання.

— Обличчя?.. — голова з зусиллям вимовляла слова.— Так... мене позбавили навіть моє обличчя. Маленька операція... парафін введено під шкіру носа... На жаль, моїм лишився тільки мій мозок в оцій спотвореній черепній коробці... але й він відмовляється служити... Я помираю... наші досліди не досконалі... хоч моя голова й прожила довше, ніж я розрахував теоретично.

— Для чого у вас окуляри? — запитав слідчий, наблизившись.

— Останнім часом колега не довіряє мені,— і голова спробувала посміхнутись.— Він позбавляє мене можливості чути і бачити... Окуляри непрозорі... щоб я не видав себе перед небажаними для нього відвідувачами... Зніміть же мені окуляри...

Лоран тремтячими руками зняла окуляри.

— Мадемуазель Лоран... ви? Здрастуйте, друже мій!.. А Керн сказав, що ви поїхали... Мені погано... працювати більше не можу... Колега Керн тільки вчора милостиво

оголосив мені амністію... Коли я сам не помру сьогодні, він пообіцяв завтра звільнити мене...

І раптом, побачивши Артура, який стояв збоку, ніби заціпенівши, блідий, як смерть, голова радісно вимовила.

— Артур!.. Син!..

На мить помутнілі очі її проясніли.

— Батьку, рідний мій! — Артур ступив до голови.— Що з тобою зробили?..

Він похитнувся. Ларе підтримав його.

— От... добре... Ще раз ми побачились з тобою... після моєї смерті... — прохрипіла голова професора Доуеля.

Голосові зв'язки майже не працювали, яzik погано ворушився. В паузах повітря із свистом вилітало з горла.

— Артур, поцілуй мене в лоб... коли тобі... не... не неприємно...

Артур нахилився і поцілував.

— Ось так... тепер добре...

— Професор Доуель,— сказав слідчий,— чи можете ви повідомити нас про обставини вашої смерті?

Голова перевела на слідчого згасаючий погляд, певне погано розуміючи що й до чого. Потім, зрозумівши, повільно скосила погляд на Лоран і прошепотіла:

— Я їй... говорив... вона знає все.

Губи голови перестали ворушитись, а очі затьмарілись.

— Кінець,— сказала Лоран.

Деякий час всі стояли мовчки, приголомшені тим, що сталося.

— Ну, що ж,— порушив важку мовчанку слідчий і, повернувшись до Керна, сказав:— Прошу за мною до кабінету! Мені треба допитати вас.

Коли двері за ним зачинилися, Артур важко опустився на стілець біля голови батька і закрив обличчя руками.

— Нещасний, нещасний батьку!

Лоран м'яко поклала ѹому на плече руку. Артур по-
ривчасто звівся і міцно потис її.

З кабінета Ќерна почувся постріл.

ЗМІСТ

Перша зустріч	5
Таємниця забороненого крана.	10
Голова заговорила	15
Смерть чи вбивство?	20
Жертви великого міста	28
Нові пожильці лабораторії	31
Голови розважаються	36
Небо і земля	39
Порок і добродетель	48
Мертва Діана	58
Зниклий експонат	73
Доспівана пісня	79
Жінка-загадка	84
Весела прогулянка	92
В Париж!	99
Жертва Керна	103
Лікарня Равіно	112
«Божевільні»	116
«Важкий випадок у практиці»	120
Новенький	129
Втеча	133
Поміж життям і смертю	137
Знову без тіла.	144
Тома помирає вдруге	150
Змовники	154
Зіпсований тріумф	160
Останнє побачення	166